

glasul

BUCOVINEI

CERNAUȚI

BUCUREȘTI

4 / 1999

An VI. Nr. 24

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ





Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1999, Nr. 4
Anul VI. Nr. 24

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE : prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași),
Z. Ornea (București), acad. Vladimir Trebici (București),
prof. dr. Mihai Iacobescu (Suceava), dr. Dimitrie Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Tărățeanu, Tudor Andrieș.

SUMAR

DIALOGURI CU BUCOVINENII

Adrian Dinu Rachieru – Vasile Tărățeanu, *Bucovina e iluzia mea* 3

BUCOVINA — PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Mihai Iacobescu, <i>Aspecte ale sistemului bancar din Bucovina în ajunul primului război mondial</i>	20
Cristina Pânzariu, <i>Satul bucovinean în contextul evenimentelor de la 1848</i>	33
Vitalie Văratîc, <i>Problema Bucovinei în perioada dintre semnarea protocolului adițional secret sovieto-german (23 august 1939) și nota ultimativă sovietică (26 iunie 1940)</i>	40
Mihai-Aurelian Căruntu, <i>Calvarul repatrierilor din nordul Bucovinei (iulie 1940 – iunie 1941)</i>	52
Grigore Sandul, <i>Orașul Cernăuți și populația sa de-a lungul istoriei</i>	64
Didina Țăruș, <i>Șase veacuri de statornicie</i>	72

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Vasile Precop, *Orest Horia Pașcanu – vrednic urmaș al lui Anton Pann* 80

PROZĂ

Ion Popescu-Sireteanu, *Tablete* 96

REFLECȚII PEDAGOGICE

Maria Gorda, *Cuvântul nemuritor al Cobzarului în serviciul prezentului* 101

OPINIA ISTORICULUI

Viorica Moisuc, *„Moldovenism” versus „românism” sau de ce se vrea întoarcerea la vremurile lui Roller?* 107

Dialoguri cu bucovinenii

BUCOVINA E ILUZIA MEA

Adrian Dinu Rachieru – Vasile Tărățeanu

Vasile Tărățeanu: *După umila mea părere, locul unde te-ai născut (ziua, data, chiar și ora), mediul în care ai crescut, cine îți sunt părinții, ce educație ți-au dat și alte lucruri sunt doar la prima vedere lipsite de importanță în tot ce face un om pe parcursul vieții sale. Sau ai o altă părere?*

Adrian Dinu Rachieru: Nu te voi contrazice. Evident că spațiul natal te marchează și epoca te formează. În cazul nostru invocăm *placenta bucovineană*. Ruptura, îți mărturisesc, nu e cu putință. Chiar dacă viața m-a așezat în Banat, Bucovina rămâne un spațiu protector, o oază mirifică. Poate e șansa regenerării. Vin des acasă și e bine să ai un loc în care să tragi, să mai ai părinți, să te bucuri de acest suport afectiv, să simți sărbătoreșcul, spălat de toate relele. Rădăcinile, în pofida vitregiilor, aici rămân. Bucovina e iluzia mea.

V.T. *Oricum, ca acest dialog al nostru să-și îndeplinească și rolul cognitiv, te rog să completezi fișa biografică pe care știu că ai început-o în ziua de 15 septembrie 1949 la Soloneț, într-o familie de intelectuali!*

A.D.R. Fie. Îmi amintesc că G. Călinescu îi scria lui Al. Rosetti (confidentului său, adicătelea): „Să nu fim prieteni. Să fim *convorbitori*“. Asta încercăm și noi, rămânând prieteni; voi fi ascultător, împlinindu-ți „porunca“ (ruga?). Părinții mei au fost învățători în satul pomenit; o viață de om au trudit acolo. Liceul l-am făcut la Suceava, la „Ștefan cel Mare“ și apoi facultatea la București. Am terminat Sociologia (în 1971), pe atunci secție a Filosofiei și am fost repartizat la Timișoara. M-am zbatut să obțin negație, n-a fost chip, iată, au trecut anii și am rămas timișorean. E o întrebare dacă am devenit bănățean. Îți propun să amânăm răspunsul. Oricum, m-am căsătorit (nu cu o timișoreancă), am un copil (Raul e în clasa a XI-a și, te anunț, îi place la bunica)... Câte o lună pe an ne-o petrecem la Soloneț. Să nu crezi că sunt scutit de adversități.

V.T. *Mulțumesc. Aș dori să vorbești mai pe larg despre satul natal. Sper că îi cunoști bine istoria; or tatăl tău, fie-i țărâna ușoară, și-a consumat nu puține zile și nopți pentru a o scrie.*

A.D.R. Da, tatăl meu, pornit în lume din Preuteștii Neamțului, a ridicat două școli, un monument al Eroilor și – inevitabil – a scris și o monografie a satului. N-aș vrea să transfer informațiile din volumașul apărut, tipărit la Helicon, aici, încărcând pagina; mă bucur că i-am putut face această ultimă bucurie. Fiindcă, iată, cu două săptămâni înainte de a se stinge, a putut pipăi cartea. Și la acea lansare

au fost oficialitățile județului, câțiva scriitori suceveni. Ceea ce, desigur, l-a emoționat. A plecat din această lume senin și împăcat. Iată marea lui lecție: un om care a trudit pentru binele celorlalți, pentru obște. Bănuiești, necazurile nu l-au ocolit. Nu s-a îmbogățit. Se vor retrage în țărâna primitoare și cei care l-au cunoscut și prețuit (sau hulit). Dar rămâne o pildă care, vreau să cred, rodește în urmași.

V.T. *Ce l-a determinat pe absolventul de acum trei decenii și ceva, dar și fiul unor intelectuali de la țară să-și aleagă o profesie mai rar întâlnită, sociologia, care nu se situează pe loc de frunte în topul preferințelor absolvenților unei școli sătești, ce cresc într-un mediu populat de țărani, medici, învățători, agronomi, zootehnicieni, economiști, contabili, ingineri și mai puțin de... sociologi.*

A.D.R. A fost o întâmplare. Aș fi vrut la arhitectură. Dar o profesoară (domnișoara Săveanu) m-a convins că sociologia e de mine. Tocmai fusese reluat (în 1966) învățământul sociologic, era o stare euforică provocată de relaxarea ideologică și deschiderea pe care o anunța noul lider al partidului, Nicolae Ceaușescu. Oricum, nu regret că m-am îndreptat spre sociologie. Aș putea spune și eu, pe urmele lui A. Comte (cel care a botezat-o!), că e, realmente, „regina științelor”. Chiar dacă regimul opresiv, carcasa totalitarismului nu i-au îngăduit să-și exercite funcția critică. Știi butada: *Sociologia sau e critică, sau nu e!* Or, câtă vreme a făcut apologia sistemului, n-a prea fost...

V.T. *Probabil că de aici pornește și criticul Adrian Dinu Rachieru, sau există alți factori determinanți?*

A.D.R. Ipoteza ta e corectă. Inhibarea funcției critice a sociologiei m-a „obligat” să frecventez alte zone. Critica literară m-a ispitit fiindcă iubeam literatura. Încercările mele au fost încununuate cu un premiu (pentru critică, în 1982) al revistei *Luceafărul*. Iar în 1983 publicam prima carte, *Orizontul lecturii*, reunind eseuri de sociologia literaturii. Este un drum fără întoarcere...

V.T. *Unii dintre criticii literari de azi dar și din trecut și-au încercat mai întâi puterile în poezie, proză, dramaturgie. Văzând că nu le cam „iese” nimic de valoare, competitiv și având un simț critic foarte dezvoltat, încearcă să înțeleagă sensul sau scrierea altora, să demonstreze mecanismul scrisului ca atare, să îl compare cu al altora și tot așa până ajungem la privirile de panoramă asupra procesului literar local sau național, sau chiar internațional, până ce ajung la filosofia creației.*

Tu n-ai abandonat nimic în drumul spre critica literară. Te întreb aceasta pentru că de la marii noștri clasici încoace bântuie dictomul că tot românul s-a născut poet. Mai mult chiar se și cântă că „nu e om să nu fi scris o poezie, măcar o dată, măcar o dată în viața lui”.

A.D.R. Tot Călinescu îndemna scriitorii să „rateze” cât mai multe genuri. Acest exercițiu e benefic, cred. Gazetăria, de pildă, e necesară unui prozator, obligat să „cunoască” viața nu din bibliotecă. Cu o condiție: să se oprească la timp! În ceea ce mă privește îți mărturisesc: că nu m-a tentat poezia și nici nu vreau să comentez aici *poezia criticilor*, glacială, fără fior. Dar cu proza m-am luptat și prin sertarele mele zace de vreo zece ani un manuscris intitulat *Vina*. Era primul volum dintr-o proiectată trilogie romanescă, anunțată cu pompă într-un interviu în *Tribuna* (1987): *Legea conservării scaunului* (ar mai fi urmat *Frica* și *Revoluția S.R.L.*). Trebuie să recunosc că n-am „ucis” ideea. Câteodată mă bântuie gândul să reiau proiectul. Și, poate, chiar am s-o fac...



Imagine de la ediția din ianuarie 1999 a Festivalului literar „Mihai Eminescu” Suceava.
Vorbește criticul literar Adrian Dinu Rachieru.

V.T. *Sunt mai multe feluri 1de a face critică literară. Și fiecare din cei care-și aleg această profesie foarte necesară dar într-o anumită măsură și ingrătă, o face în felul său. Unii într-un stil constructiv, cu anumită bunăvoință, cu dragoste, cu înțelepciune, alții cu mânie și cu o anumită plăcere distructivă fără să țină cont că dincolo de cărțile de poezie, sau de proză, dincolo de operă (dacă ea există sau nu) se află autorul (omul) care reacționează ca un părinte când îi supui oprobiului public copiii, făcându-i de nimica. Am făcut această introducere pentru a te întreba: un critic literar trebuie să fie neapărat rău ca să fie și bun?*

A.D.R. E o profesie „infernală” (ca să-l reiau pe Degas, pictorul, mărturisindu-se într-un celebru dialog purtat cu Mallarmé). „Răutatea” criticului e necesară. Critica (cea literară, în speță) nu poate fi un gest filantropic. Recunosc, unii critici, mânați de porniri „răutăcioase”, cu apetit inchizitorial, ajung chiar la o furie demolatoare. Chestie de temperament, cred. Eu încerc să găsesc „pozitivul”, să-l evidențiez, respectând strădaniile autorilor și „odraslele” lor, aruncate în lume. Dar fără *spirit critic* nu se poate!

V.T. *Cum rămâne atunci cu neîndurătorul „ochi de gheață”?*

A.D.R. O mai dă în bară. Nu există critic infailibil, te avertizez. Să încercăm, așadar, să privim mai relaxați bătăliile literare și ierarhiile (în prefacere). Firește, nu propun un relativism jucăuș. Dar nici înțepenirea clasamentelor. Să ne tolerăm fiindcă încăpem cu toții sub cerul literaturii române.

V.T. *Spune-mi franc: cât suntem noi de autentici în ceea ce scriem?*

A.D.R. Cu îngăduința ta aș lărgi interogația și, la ceas de sinceritate, m-aș întreba: cât suntem noi de autentici în tot ce facem, nu doar în literatura pe care

ne căznim s-o scriem? Fiindcă, jocul duplicitar, literatura „acrobatică” – exersate ani în șir – au lăsat urme și, indiscutabil, nu dispar peste noapte. În plus, libertatea „murdară” (cum nota un eseist) în care ne bălăcărăm, zelul unor proaspeți recruți de a surpa reperate, oportunistul, calculul politic întrețin un spectacol trist și, vai, profitabil. Să fiu bine înțeles: nu tânjesc după o idilică frățietate, de altminteri imposibilă. Cine ascultă, coborând în arhive, zăngănitul de arme al epocii interbelice, furiile nihiliste declanșate pătimaș, clocotul orgoliilor nu o va mai invoca drept pildă morală. Dar epoca, pe lângă demolatorii de profesie, a dat mari valori. Ei bine, mari valori se vor ivi și în acești ani, negreșit. Și nu criteriul „autenticismului” le va omologa. Jalnic e că, pe moment, politica a devenit o trambulină literară; se practică alinierea, nu selecția!

Adică, mai pe românește: cine e cu noi, e bun; ceilalți nu există! Un astfel de păgubos raționament nu rezistă pe termen lung; dar, deocamdată, el face victime și propulsează, în tăriile cerului, inși obscuri pe motivul partizanatului politic. Care partizanat, cunoscând eu năravurile literaților, nu e nici el autentic. La o adică, virăm, sărim în altă barcă; doar avem o bogată tradiție în spate și un bagaj ereditar care la așa ceva îndeamnă, nu? Și atunci te întreb: nu cumva ăsta o fi adevărul nostru chip?

V.T. Nu ești prea „rău”? Să fi dispărut „revolta estetică”?

A.D.R. E doar o eclipsă, bănuiesc. Acest neam (făcut „la teasc”, cum spunea Noica) a hibernat politic atâtea decenii; erupția decembristă a venit ca o răbufnire, rupând zăgazurile; ne-am lăsat *confiscați de politic*. Dar apele se vor așeza, mulți se vor dumeri și lecu. Iar cine vrea, n-are decât: să facă politică până la adânci bătrâneți! Doar că, o altă distincție se impune: între cei care au, realmente, vocație politică și gălăgioșii care, discutând interminabil, se iluzionează că fac politică eșuând într-o oralitate spumegătoare, inteligentă și, deseori, resentimentară. Avem, în fond, ideile temperamentului nostru (spunea parcă cineva). Dincolo de toate inechitățile și trufiile smintite, de orgoliile ulcerate, revolta estetică trebuie să pregătească viitoarele capodopere. Până și pe un bătăran îl poți ierta dacă scrie o capodoperă (parcă așa spunea Preda). Dar la noi bunul-simț este, vai, în suferință; iată, bătăranii se înmulțesc și capodoperele întârzie!

V.T. E oare o „întâmplare” nefericită acest asalt al mediocrităților în cultura națională? Cărți cu nemiluita, reviste idem, simpozioane uneori cu rost, dar de cele mai multe ori fără, bani cheltuiți nechibzuit. Cum am putea defini, totuși, traiectul actual al culturii noastre și al literaturii în speță: se află într-o fundătură ori suntem într-un popas nedorit, prelungit, în zona mediocrului pe care l-am putea depăși?

A.D.R. Nu e o întâmplare, desigur. Trecând, după „marea fractură”, de la cenzura ideologică (care, între anumite limite, era și axiologică) la cea economică, abandonând paternalismul de altădată (care era și dirijism sufocant), ne-am trezit, debusolați, în jungla tranziției. Tranzitând spre ce? Nimeni, mă tem, nu știe; democrația, economia de piață sunt mijloace; deci nu pot fi scopuri. Încât am intrat într-o „normalitate” din punctul de vedere al mentalității consumeriste pentru care, se știe, cultura este „câlcâiul vulnerabil” (cum nota, odată, D. Țepeneag, observând că maladia afectează, deopotrivă, societățile opulente și cele sărace). Deci nu de o criză a culturii ar fi vorba, ci de o criză „a mijloacelor”; în consecință, *oferta subculturală* inundă piața și dacă nu vom impune un regim protecționist pentru veritabilele valori, consecințele, privind pe termen lung, sunt grave. În plus, băntuie, cum spuneam, și boala politizării; asaltul mediocrităților (despre care, pe bună dreptate, vorbești) se leagă și de voga politizărilor feroce, conducând la excomunicări.

V.T. *Nu cumva criteriile s-au schimbat și devenim, noi, cei ce evaluăm produsul literar, suspicioși la orice nu s-ar încadra grilei clasice de analiză a esteticului din operă?*

A.D.R. Mutația valorilor este inevitabilă. Gustul fluctuează, ierarhiile se schimbă, harta literară este în prefacere. Doar valorizarea politică (vai, atât de conjuncturală și atât de agresivă) mă sperie. Să ne gândim că, flămânzi de glorie, mulți se aliniază (din păcate nu din pricini doctrinare); și astfel competitivă selecție devine o docilă aliniere, trambulina politică aruncând „în prima linie“ inși obscuri, pigmei literari mediatizați stăruitor, stelute de un sezon. Dar, repet, revizuirea valorilor – (cunoscutul precept lovinescian) rămâne în picioare. Ceea ce presupune judecăți nuanțate, contextuale, refuzând tiparul maniheic; încă o dată, coexistența valorilor nu exclude ierarhizarea lor. Climatul democratic nu înseamnă aplatizarea reliefului axiologic.

V.T. *În ce măsură o revistă culturală, literară, poate să ofere șansa re-orientării într-o conjunctură precum aceea de azi, marcată de deruta totală, de avalanșa cărții de sub-cultură?*

A.D.R. Asistăm la un recul cultural prin apariția altor centre de interes. Sunt sceptic că în actualul context, oferind o dură lecție de „pragmatizare“, o revistă culturală poate salva situația, invitând la „re-orientare“. Lecțiile economiei de piață sunt limpezi: rezistă cine poate! Dar, din fericire, elanul donquijotesc nu s-a stins și idealști vor fi mereu. Grație lor vor trăi și revistele de cultură. Păcatul cel mare e că astfel de publicații, scoase cu mari eforturi, vor interesa un public tot mai restrâns.

V.T. *O sintagmă-dinamită (cum o considera cineva) ar fi cea a „partidelor literare“. Este ea o realitate, o obsesie sau o mostră de infantilism cultural?*

A.D.R. De toate la un loc, cred eu, dar – înainte de orice – o realitate. Păruiala grupurilor rivale este un sport vechi și, știm cu toții, învolburata viață literară nu poate fi un Olimp. Dar „luptele“ se poartă în numele unor interese mărunte, de cartier literar, abandonând mizele înalte. Și să nu uităm: *ciupercăria partidistă* înveninează, și ea, atmosfera. Se practică excomunicările, se dau note pentru opțiunile politice (că tot e democrație), se instalează trainic amatorismul. Invasia amatorilor pe scena politică ne costă; iar multiplicarea „partidelor literare“, aș putea să observ, nu înseamnă – cum ar fi firesc – o diversificare a programelor/platformelor literare într-un normal metabolism cultural, ci tot o intruziune a politicului miasmatic. În plus, „funcționează“ și ceea ce, psihosociologic, s-ar putea numi *iradierea prestigiului*. Mulți se bagă dar nu se pricep, calcă cu nonșalanță în străchini, își dau cu părerea și, în acest vacarm generalizat, batem pasul pe loc. Înjurăm, în schimb, cu talent. Iar dacă avem talent, îl vom mai avea, nu-i așa, oricâte prefaceri „revoluționare“ ne-ar zdruncina.

V.T. *Ajunge talentul? Scriitorii, cred, trebuie să fie întreprinzători...*

A.D.R. Da, ai dreptate. Azi, scriitorul nu trebuie să fie doar scriitor. Noi trebuie să avem grijă de noi. S-a dus paternalismul călduț; ferocitatea mecanismelor „de piață“ ne obligă (pentru a rezista) să părăsim masa de scris și să ne preocupăm și de circuitele difuzării, să umblăm cu desaga în spate pentru a ne vinde cărțile. Totuși, o distincție trebuie făcută: între cei care „creează“ idei economice și puzderia de „descurcăreți“, inundând piața cu o „literatură jagoasă“, pervertind gustul, mânâți

doar de impulsul profitului sau, în numele veleitarismului agresiv, de anemice fioruri lirice. Având bani, pot publica. Eu nu sunt chiar atât de speriat de această năvală; se instalează, cu timpul, și o oboseală a recepției și a ofertei, atingând pragul sațietății. Scriitorășii de budoar nu vor pătrunde, oricât s-ar căzni, în istoria literaturii. Dar încet-încet trebuie să devenim și manageri culturali. Aici e o carență veche în mentalitatea multor scriitori români; nu știu să-și gestioneze talentul!

V.T. *Solidaritatea ne-ar salva? Intelectualii au fost/sunt „la înălțime”?*

A.D.R. Repet: viața literară nu este un Olimp. Dar seismul din decembrie '89, îmbătându-se de iluzionism, a scos din inerție adormitul orgoliu românesc. România, spun unii analiști, a dat buzna în istorie, după un lung exercițiu de umilință și înstrăinare, ascunzând – sub crusta conformistă a „iadului roșu” – o presiune difuză. A fost ea, această nemulțumire generalizată, catalizată de elementul intelectual? Greu de răspuns afirmativ. Dar, în ultimă analiză, istoria literaturii are nevoie de eroi sau de valori? Ceea ce nu înseamnă că adăpostindu-se în spatele necesității istorice (ca să preluăm o sintagmă predistă) am putea contempla, eliberați de povara vinovăției, tăcerea atâtor conștiințe anesteziate, jocul duplicitar ori spectacolul delirului faraonic în care ne-am bălăcit. Peste noi s-a prăvălit istoria „înceată și nepăsătoare”. Dar, vorba lui Preda, câtă necesitate conține istoria?

Deci: viața literară nu a pierdut solidaritatea, fiindcă ea, sincer vorbind, nu a existat niciodată. Sunt doar tabere, grupușcule etc. Iar scriitorul a pierdut confortul, vechea cenzură fiind înlocuită de ceea ce s-a numit „cenzură economică”. Se pare, în pofida năucitoarei oferte editoriale, că abia acum se scrie *literatură de sertar* (în sensul că multe manuscrise nu pot fi publicate din motive financiare!). În plus, difuzarea (haotică) ne aruncă în brațele „federalizării” (județenizării) produsului cultural. Riscul reprovincializării, al delirului regionalist pândește și e trist că scriitorul cheltuind timp și energie trebuie să se zbată pentru a-și vinde „marfa”...

Cunosc mediul scriitoricesc și nu-mi fac iluzii. Uităm, păgubos, că valorile coexistă și atinși de *boala manibeismului* ne grăbim să etichetăm în numele unui inclement moralism. Dar morala și axiologia nu se suprapun decât în cazuri rarisime. Asta e!

V.T. *Să credem în teza „deșertului cultural” postbelic? A lipsit rezistența?*

A.D.R. De ce să credem? Dar noi unde am fost? Am traversat oare un gol istoric? Casandrele de serviciu uită că am supraviețuit citind și ne-am refulat prin cultură. Uită că deceniile comuniste n-au produs doar „intelectuali handicapați” (cum pare a crede N. Florescu). E drept că scriitorimea se crampona într-un profesionalism ineficient și într-un estetism „iresponsabil” (după I. Negoșescu). Accepta compromisul și cenzura (în atâtea rânduri, complice) pentru a nu-și compromite cariera; nemulțumirea exista, dar se exprima timid, prin generalizarea *difidenței* (un concept necesar a fi preluat și prelucrat), fără a ajunge (repet, cu excepția câtorva) la disidență, fără a face posibilă cooperarea conștiințelor revolute. Nu e întristător că Goma, de pildă, nu a găsit un cosemnatar? N-a existat, așadar, opoziție; delirul ceaușist n-a întâmpinat rezistență (dimpotrivă), nimeni (și doar reacția de grup ar fi contat) nu s-a gândit cu responsabilitate civică la frânarea exceselor Puterii.

Acum când opoziția se manifestă fără riscuri, zarva din jur ne obligă la alte concluzii, vizând tot nelipsitul *oportunism politic*. „Funcționează” și un ciudat raționament: rezistența prin cultură, acel superb fanatism literar (întreținând exilul

interior) sunt disprețuite printr-o judecată globală; apariția cărților, *aici*, într-un regim totalitar (care amputa spiritul critic și anexa literatura injectându-i un scop propagandistic) era și mai este taxată în discuția despre rezistența literaturii, invocându-se „rezistența albă”. Am păcătui grav prefăcându-ne a nu observa că disidența este manevrată ca argument valoric, tulburând tabloul axiologic. Un militanțism invers (firește, lăudabil) nu scoate acești autori din condiția lor de *scriitori de context* dacă literatura lor nu rezistă ca literatură. După seceta proletcultistă (când impulsul demascator fisura artisticește producțiunile trimitând, odată cu moartea conjuncturilor, atâtea titluri la cimitirele literare) o *nouă valorizare politică* (în sens invers, spuneam) își face loc. Ceea ce un poet numea „confiscarea rezistenței” privește, din păcate, în mentalitatea încetățenită, mai puțin cărțile rezistente! Urcată pe podium, literatura disidenței, ambalată de furii justițiare (dacă nu și resentimentare, omenește explicabile), riscă o rapidă vestejire dacă nu are și suport valoric. Reedităm, astfel, într-un alt moment istoric (colapsul comunismului) *tiparul manibeic*.

V.T. Cum vezi raportul biografie – operă?

A.D.R. Într-un context tulbure, răvășit de patimi în clocot, mari nume, se știe, sunt supuse – în numele unei necesare prefaceri a hărții literare – unui vehement tir critic, ignorându-se, de regulă, opera. Omul e așezat sub lupă și contestat (ca scriitor) pentru păcătoșenia-i lumească. Iată, de pildă, *cazul Preda*. Romancierul, un ins contradictoriu (dar atât de consecvent cu sine) și însingurat, tânjind după afecțiune, a contrariat și incomodat pe mulți. Capriciile sale și gloria însoțitoare, stârnind invidie, l-au plasat într-un cerc de ură; ea s-a revărsat acum, fără opreliști, ținându-l la stâlpul infamiei.

Ispita de a privi prin gaura cheii încearcă multe spirite cârcotoșe. Manevrând informații minimalizatoare, curiozitatea bolnăvicioasă are tendința de a micșora pe oamenii mari, nădăjduind în anularea distanțelor. Firește, e vorba de o iluzie aici; dar iluzia e vinovată. Fiindcă, în cazul scriitorilor, *a confunda opera cu omul* este, după vorbele monahului de la Rohia, N. Steinhardt, un gest „netrebnic și falacios”. Nu vreau să spun că spiritul critic trebuie alungat și marii scriitori mumificați, devenind intangibili. Dar „citind” biografia (în loc de operă) săvârșim o eroare (de loc inocentă...).

Apoi, observ, din nou, că *politicizarea* face ravagii și alungă, polarizând spiritele, discuțiile senine din și despre literatură. Nu ne rămâne decât să sperăm că fiind o modă va avea și ea o viață scurtă. Rezistența unei cărți (înfruntând timpurile) înseamnă *doar rezistență literară*, adică valoare. Așa privind lucrurile, mizeriile înconjurătoare, preaîndatorate clipei și poftelor se cuvine a fi privite drept ceea ce sunt: o „împielțare a nimicniciei” (cum ne sfătuia același N. Steinhardt).

V.T. Totuși, de clasamente avem nevoie. Harta literară e în prefacere...

A.D.R. Evident. Știe oricine că veritabila democrație nu presupune și egalizarea valorilor, aplatizând relieful axiologic. Doar talentele firave invocă salvator principiul nivelator, uitând că orice cosmos cultural se structurează ierarhic. Mai mult, solidarizarea mediocrităților, exploatând nemilos rampele publicitare și suspendând spiritul critic are ca obiectiv, dincolo de războaiele de mahala, răfuiala cu valorile, mediocrația provocând oriunde și oricând efecte dezastruoase. Treceam peste constatarea (oricum, izbitoră) că în mediul scriitoricesc, mai cu seamă, invidia pare a fi o boală profesională. Ea nu justifică însă disprețul voluptuos afișat și contestarea reciprocă, deși, neapărat, coexistența valorilor implică relații concu-

rențiale. Noile clasamente, și ele – firește – sub semnul provizoratului, se întocmesc în pripă, într-un context invadat de agresiune veninoasă și mâncătorime generalizată, întreținând gâlceava și „însultarea valorilor“ (ca să-l cităm pe Eugen Simion). Asistăm la jalnicul spectacol al spălării biografiilor, al impetuosului „curaj secund“ (A. Pleșu), al înmulțirii galopante a profesorilor „de conștiință“, acum când riscurile au fost pulverizate și victimizarea a devenit o modă. Eruptia politică a infectat, iarăși, literatura; repolitizarea ei înseamnă, din păcate, o severă valorizare politică, repetând degringolada literară a anilor '50 când tiparul maniheic, sacrificând nuanțele, îndemna – prin critici improvizati – la excomunicări. Sper că istoria nu se va repeta...

V.T. *Dar suntem în tranziție...*

A.D.R. După mine tranziția e un concept gol. Întreaga istorie e o necurmată tranziție. Sub umbrela acestui termen înghesum toate neputințele noastre. Dar cum ne aflăm, în plină *eră mediatică* (ca societate a spectacolului, încurajând și glorificând cultura epidermică), cum am ieșit din „Galaxia Gutenberg“ plonjând în *iconocentrism*, sigur că s-a schimbat soarta cărții și, de aici pornind, și condiția literaturii. Ea se adaptează, din mers (cam împleticit), noului context (concurată brutal de audio-vizual) și încearcă să supraviețuiască în această vâscozitate anxioasă, secretată de *societatea de piață*. Se publică industriuos (în pofida crizelor care ne asaltează) dar sita posterității va cerne, vai, nemilos. Geaba graba unora de a aranja clasamente și de a ciopli statui (evident, ale lor), îngrijindu-se gospodărește de propriul viitor, deja vestejit.

V.T. *A fost secetă literară în ultimul deceniu?*

A.D.R. Nu poate fi vorba de un deceniu pauper. Explozia editorială (dublă, din păcate, de haotismul difuzării) infirmă o astfel de ipoteză. Relieful axiologic e denivelat (inevitabil). Regretabilă este însă „județenizarea“ culturală; prefacerea hărții literare – ca normalitate a metabolismului cultural – nu poate ignora contextul, reducerea „la scară“. Reiau demonstrația: se practică *marginalizarea* unor nume sub pretextul unor „campanii“ în care noii procurori morali se dedau cu sânge la o nouă *valorizare politică*. Ceea ce înseamnă, la scara istoriei privind, o încropeală conjuncturală, prizată azi, repudiată mâine (de alți „contestatari“, și ei băntuiți, pompieristic, de ferocitate și „castitate“ ideologică). Și tot așa conjugând intoleranța egocentristă cu îndârjirea viscerală, pofta maculărilor cu apetitul excomunicărilor, *amânând* o privire calmă, lucidă, „din avion“. Ca și cum toți am fi morți. Ceea ce, oricum, se va întâmpla.

V.T. *Brrr! Nu ceri prea mult? Și, iartă-mă, ceea ce pretinzi altora, faci?*

A.D.R. Nimeni nu face cât ar trebui. Frontul editorial, febril și gălăgios, e aproape incontrollabil și nu cred că ar putea cineva, omenește judecând, să țină sub veghea ochiului critic acest șuvoi. E vremea recuperărilor, deși sertarismul, cu excepția unor Jurnale de senzație, s-a dovedit firav. E vremea „imperialismului cultural“ prin *extinderea granițelor literaturii române*, acceptând (și filtrând axiologic) producția exilului, încorporând pe cei care se încăpățânează să scrie în românește, risipiți fiind în toate zările; deci și în Bucovina noastră. Dar e și vremea mafiotismului literar (chiar la vedere), a cumetriilor și a găștilor. Încât, dezamăgit de ceea ce se întâmplă, constat că doar *zgomotul mediatic* (nu neapărat cu suport valoric) mai stârnește valuri, întreținând protocolul tămâierii. Au apărut, observ, titluri importante însoțite (îngropate) de o tăcere compactă. Chiar dacă nu ne iluzionăm

cu sita posterității (nemiloasă, dar nu neapărat și reparatorie), clasamentele minci-noase ale zilei se vor volatiliza. De ce ne-am îmbăta cu ideea că simpla succesiune înseamnă superioritate? Că trebuie să-i dărâmăm pe predecesori?

V.T. *Mulți scriitori au părăsit, imediat după miraculosul decembrie '89, „tranșeele” literaturii...*

A.D.R. Da, au fost dezertări spectaculoase, asistăm acum (parțial) la reveniri (silențioase). Voyerismul mediatic ar fi pricina, cred eu. Politicul asigură zgomot, te aruncă sub jetul reflectoarelor. O glorie imediată, e drept fluctuantă, pe termen scurt, poate că, în capul unora, e de preferat unei glorii incerte. În fond, câți rămân *în literatură?* Acest miraj al politicii, iluzia competenței (prin ceea ce psihosociologii numesc „iradierea prestigiului”), vedetismul care dă ghes, liderita care ne târcolește ș.a.m.d. Și peste toate, pecetea amatorismului. Au fost, să recunoaștem, eșecuri răsunătoare. Dezertorii se cam întorc cu coada între picioare. Iar descurăreții, gâdilând Puterea (indiferent care ar fi ea), o duc mereu bine. Ceilalți, serioșii, nealiniații (adică cei puțini), „rămași pe baricadă”, încearcă să supraviețuiască. Lista eșecurilor e bogată. Ca să rezisti trebuie să crezi fanatic în literatură...Or, deceniul scurs confirmă, în cazul multora, o slăbiciune a vocației (vorba lui Breban).

V.T. *Înțeleg că viața literară nu te încântă...*

A.D.R. Ar fi motive de entuziasm? Să privim în jur: grafomanii dau năvală. Uniunea Scriitorilor și-a deschis larg porțile (cu excepțiile de rigoare). S-a intrat cu haita. În aceeași oală (estetică) s-au amestecat creatori de felurite straturi (axiologice). Cine va curăța grajdurile? Cine va rosti maioreșcianul „în lături”? Oricum, din perspectivă „largă”, viermuiala de azi nu va (mai) conta. Suntem sortiți neantului (și nu vorbesc doar despre creatorii de „pluton”). Astenizat, spiritul critic (dacă nu e cazul unor inamicității intratabile) și-a îngăduit un lung concediu. Asta putem numi oare normalitate? Doar grija pentru „capra personală”? O intelectualitate (scriitorime) dispersată, inertă, incapabilă de a reacționa solidar? Somnolență și când e vorba de „urinatul pe biserici” (Arghezi). Dar nu soarta personalităților literare (trăind profitoare în umbra VIP-urilor politice) mă îngrijorează, ci înmulțirea – la nivel epidemic – a profitorilor, pozând în victime. E o teribilă confuzie valorică. Personalitățile, până la urmă, se vor descurca și fără ajutorul nostru. Gloria politică, spuneam, e de respirație scurtă. Trist e că pofta canibalică a confracților oferă o mână de ajutor și hărțuiala, alimentată de invidie, nu dă semne de oboseală.

V.T. *Ce să mai vorbim de dezinteresul oficialităților...*

A.D.R. Dezinteresul oficialităților e blamabil, firește. Ne revoltăm, fără consecințe. Geaba ne considerăm (apud Matei Călinescu) o „minoritate reprezentativă”. Halal! Cine ne aude? Încât soluția ar fi să ne vedem de treabă, nu să ne cheltuim lamentativ. Pe cine va interesa spectacolul micimilor noastre? Și să ne consolăm, ascultându-l pe tânărul Rebreanu: „Doar nevoile materiale dau pintoni talentului”. Deci pe cai! Pariul cu posteritatea e deja o altă poveste... Totuși, un corectiv: dacă am repudiat paternalismul, dirijismul sufocant, să nu ne mire prea tare acest dezinteres. În pofida bugetului de „avarie”, cultura își vede de treabă. Iar capodopera, vorba cuiva, vine când vrea, mai ales – cred – în vremuri potrivnice. Nu-mi place acest cor lamentativ.

V.T. *Deci să așteptăm capodopera. Ți-ai propus, ce mai scrii?*

A.D.R. Acum lucrez la *Poezii din Basarabia*. E o carte simetrică la „antologia” bucovineană. Mă documentez pentru un eseu vitriolant, intitulat *Sinuciderea Americii*. Precis va stârni reacții polemice (chiar pe necitite, cum – de regulă – se întâmplă). Și, desigur, rod al preocupărilor universitare, *Sociologia culturii*. Și să nu uit, o nouă ediție (adăugită, cu trimiteri „la zi”) a volumului *Elitism și postmodernism* care va apare la Chișinău. Generoasa idee aparține unor admirabile doamne din Basarabia (Maria Hadârcă și Claudia Balaban).

V.T. *Fiindcă veni vorba de postmodernism, spune-mi și mie ce e cu termenul ăsta? Toată lumea vorbește, tu ai scris o carte...*

A.D.R. Deși abundente, discuțiile ocupă zona aproximativului. Este această obsesie intelectuală a vremurilor noastre doar o formulă „de prag”? Vesteste ea o nouă paradigmă sau va avea soarta ideilor de bibliotecă, îngropată la rându-i într-un șir (deja impresionant) de cărți care cercetează speculativ-meandric aventura post-modernă? Indiscutabil, trecerea de la paradigma tare a modernității la modelul pluralist, „de-totalizant”, cultivând un scenariu gnoseologic centrifug înlătură exclusivitatea designației temporale. După cum efectele în plan socio-politic ne obligă să constatăm că postmodernismul nu cunoaște doar o nevinovată versiune livrescă. Impunând „ideologia fragmentului” (cum credea Liviu Petrescu) și dovedind o natură explicit interogativă (Matei Călinescu), noua epistemă obligă la un dublu codaj. Mi se pare, totuși, exagerat a vorbi de o strategie disidentă, cum sugerează unii analiști.

Indiscutabil, postmodernismul, având drept concept-pivot pluralismul, presupune raportarea la modernitate. Fie că e vorba de abandonarea unui modernism vlăguit (prin „lichidarea” lui), fie că, instalat în acest imprecis *după*, el acceptă coabitarea. În această ultimă accepție, fenomenul postmodern, deși „sans rivages”, pare – în era electronică – doar o alternativă la modernitate. Sau chiar o etapă a modernismului, îndulcind schisma. Să obsevăm că dacă modernitatea era frisonată de perpetua căutare a noutății, postmodernismul, imposibil de disociat de societatea postindustrială e interesat de „revizitarea” recuperatorie a trecutului, devenind *inclusivist*.

Avatarurile postmodernismului fac aproape imposibilă o definiție larg prizată, acceptată fără obiecțiuni de armata exegeților. Iar modelul pluralist, „ontologia complementarității” complică lucrurile, tensionând conviețuirea (în ipoteza formelor culturale alternative) în pofida toleranței de care noua paradigmă face – zgomotos – caz. În fond, *conștiința pluralității*, întreținând o *cultură mozai-cată* (A. Moles), invită la reciclarea stilurilor, respectarea diferențelor și revalidarea eterogenității. Și dacă mass-media au născut societatea postmodernă, conducând la „slăbirea” noțiunii de realitate (G. Vattimo), am putea presupune că societatea postindustrială și cultura postmodernă sunt legate cauzal. Și în această chestiune controversale abundă. Iar corelația, scrie A. Codoban, nu e obligatorie. Prin sincronizarea „aproximativă” a valorilor generaționale asistăm la un fenomen paradoxal: putem vorbi despre postmodernism, detectând manifestările sale reale într-un spațiu cultural lipsit de suportul postmodernității! Și exemplul românesc e, firește, cel mai la îndemână. Contagiunea este favorizată de procesul comunicațional. Și dacă epoca noastră este una a comunicării generalizate, desființând distanțele și asigurând „irigarea” informațională, negreșit că – în numele globalizării – transferul se desfășoară lesnicios.

V.T. *Iată, așadar, încă un paradox românesc: Vorbim de postmodernism în absența postmodernității!*

A.D.R. România rămâne o țară „suspendată“. A ne smulge din pasivism și indecizie, a ieși din „ambiguitatea intelectuală“ (Dan Pavel) înseamnă, în primul rând, a nu mai accepta prezența elitelor „disfuncționale“. Ele, la acest sfârșit de mileniu, nu pot fi rupte de un „ingredient misterios, omniprezent“ (cum l-a văzut Ihab Hassan), definind chiar spiritul („aerul“) epocii: adică postmodernismul. Fie că acceptăm „lista“ aceluiași Ihab Hassan, înghesuind cuvinte din familia deconstrucționismului, de la *dezmembrare* la *desființare*, fie că, pe urmele lui Terry Eagleton, postulând retorica rupturii, vorbim de o ofensivă retroactivă împinsă, dintr-un impuls ludic, în pragul „pastișei ireverențioase“ avem de-a face, negreșit, cu o „inocență pierdută“. Dacă *atitudinea postmodernă* încurajează proliferarea nivelatoare a variantelor, plutind în incompletitudine, echivoc și un fals și periculos egalitarism, atunci nu putem să nu-i dăm dreptate incisivei Alison Lee: *postmodernismul numește o criză a autorității culturale*. În pofida avalanșei de teoretizări, sofisticate și contradictorii, postmodernismul în ebuliție – ne asigură Brian McHale – rămâne neidentificabil și nelocalizabil. Acest termen „*bon à tout faire*“ (cum, repetat, s-a spus) „definește“ chiar condiția nebuloasă a contemporaneității, în complexitatea și integralitatea ei. Și atunci, străini de ispita cronologizantă, vom recunoaște, alături de Umberto Eco și la sugestia lui, că postmodernismul este, funcțional judecând, „*un mod de operare*“. Dar volatilitatea postmodernă, alunecând, deseori, într-un ludism iresponsabil nu poate fi agreată, bănuim, de veritabilele elite culturale. Misiunea lor, chiar atrasă de sincronizări jucăușe, nu poate eclipsa, credem noi, miza națională. Iar *miza unei societăți* – ne atrăgea atenția profesorul cernăuțean Traian Brăileanu – este chiar *miza elitelor sale*.

V.T. *Să discutăm, așadar, despre elite...*

A.D.R. Evident că rolul elitelor în procesul de modernizare (provocat de sus în jos) nu poate fi tăgăduit. După cum, deseori, elitele pot fi – avertiza Eisenstadt – și factori inhibitori ai proceselor de schimbare (mai cu seamă atunci când elitele puterii nu sunt și reformiste). Dar procesul democratizării, după unele voci, ar îndreptăți *o viziune antielitistă*, susținută și de amintita globalizare; prin elitele financiare și tehnice, centrul de greutate se mută de la politic înspre economic. Iar globalizarea „împrășteie“ puterea.

Acest tablou apocaliptic, stârmit de noua paradigmă (postmodernismul), întreține un necesar scepticism interogativ. Nu e cazul de a oferi pronosticuri. Oricum, fragmentaritatea lumii, încurajată ireponsabil de apostolii postmodernismului, ne aruncă în „orizonturile expectației“, constata Stepen Toulmin (v. *Cosmopolis. Agenda ascunsă a modernității*, 1990). Ceea ce nu e suficient pentru a preveni o catastrofă. Și cum mersul ideilor e pendular, suntem convinși că o reacție potrivnică nu va întârzia. Ea, redescoperind contextul, se va sprijini pe sociologie (ca știință principis). Încât, vrem a crede că ireponsabilitatea unora, gonind spre „veseja apocalipsă“, va face loc raționalității, corectând din mers preceptele arrogante ale postmodernismului și împăcând contrariile. Deviza anilor care vin ar fi: „gândește global, acționează local“. Elitele vor tempera, credem, trufia localistă, delirul particularului prin redescoperirea perspectivei și intereselor întregului.

V.T. *Dar elitele românești?*

A.D.R. Ei, aici ar fi multe de spus. Trecem peste comportamentul mimetic, servil (repetat incriminat), pentru a stărui asupra *infidelității elitelor* (cum observa Mircea Malița). Chestiunea se cuvine discutată – pentru o percepție corectă – în contextul *deznaționalizării*, a migrațiilor la scară planetară (devenind fenomen „natural“). *Globalismul este inevitabil*. Rețelele informatice, tehnice, financiare,

comunicaționale și civilizația totalizantă, cu ale sale efecte nivelatoare, conduc implacabil în această direcție. Rezistența (necesară) rezidă în amprenta culturală, diferențiată.

Procesul în curs, antrenând *deznaționalizarea*, se răsfrânge și asupra elitelor, foarte mobile în noua eră. Încât, pe bună dreptate, același Mircea Malița se întreba: „Cum să produci elite, care să-ți rămână fidele?”. Chestiunea *fidelității elitelor* preocupă dintr-o dublă perspectivă: întâi, a marilor migrații, a circulației (și implicit, a înstrăinării) la care obligă o epocă fluidă, avansând drept precept al postmodernității *delocalizarea*. Și dacă „omul fără loc” definește acest interval temporal, n-ar trebui să uităm, în al doilea rând, că în postmodernism, prin supremația colajului, identitatea culturală nu e „dată”. Ea e în necurmată facere și pre-facere. Efortul de *autoidentitate* (self-identity) cheamă, în numele diferenței, la o exaltare și fragmentare a experienței (personale), sedusă de hedonism. Abundența de lumi private, într-o proliferare ireconciliabilă, ne împinge într-un haotic relativism, ieșind din timpul linear, interesat de *derealizare*. Or, elitele românești au rămas datoare. Dacă batem pasul pe loc, vinovăția lor nu poate fi ocultată. Iar *elitita* face ravagii...

V.T. *Ne aflăm într-o vreme a tuturor tranzațiilor, posibile și imposibile. Care poate fi soarta unui model cultural acum, după secole de evoluție dar și după etape de regres istoric?*

A.D.R. Acest tunel al tranziției în care băjbăim (și vom orbecăi, te asigur, încă multă vreme) oferă, din păcate, condiții priincioase tuturor *tranzațiilor*. Aici e bubă. Iar viața literară – îți reamintesc – este și ea tranzațională. Dar noi trăim, probabil, în plin postmodernism; or, postmodernismul (care-și propune o recuperare nediferențiată a trecutului prin *revalorizare* și instaurează *pluralismul* și eterogenitatea) estompează ideea de centru. Care ar fi, în acest context, soarta unui model? Hm, greu de spus. Oricum, asistăm – sociologic vorbind – la o pronunțată atomizare socială și o rejudețenizare culturală. Datorită difuzării haotice, se jonglează cu scări locale și necunoașterea ne pândește. Devenim, altfel spus, paradoxal, *valori locale*. Iar mediatizarea (în plin triumf al culturii „vizuale”) împinge publicul spre consumism, spre o frenezie a *loisir*-ului, spre cultura epidermică. Oferta sub-culturală ne inundă. Și, totuși, continuăm a crede că veritabilele modele vor răzbi.

V.T. *Și atunci cum „colaborează” centrul cu marginea? Să nu uităm de „sublimul cotidianului”...*

A.D.R. Frumos zis. Da, sublimul cotidianului dar să nu uităm și de mizeriile contemporaneității, cu revărsări de ură care nu țin, neapărat, de conștiința periferială. Conlucrarea e necesară, e benefică, și oricât ne gădilă ideea policentrismului, până la urmă tot în capitală se fac și se desfac gloriile. Raționamentul e valabil, evident, și la scară zonală. Și aici există un centru „tiranic” și o „margine” care, esteticeste vorbind, e bine să se revolte.

V.T. *Care este în acest caz – care va trebui să fie – rolul Provinciei în istoria unei literaturi, din punctul de vedere al „eroului exemplar”?*

A.D.R. Vrem, nu vrem respirăm aerul epocii. Cum postmodernismul (ca mișcare *inclusivistă*) recuperează un trecut supus tratamentului ironic și *eroul exemplar*, cred, cade în derizoriu; pe de altă parte amintita mișcare centrifugală pare a reabilita provincia (firește, nu în sensul provincialismului rânced și revanșard). Încât vom asista la o efervescentă culturală zonală, căzând – uneori – chiar și în

delir regionalist; corecțiile se vor impune tocmai prin raportarea la întregul unei literaturi, operând „reducerea la scară“. Și-apoi cei care vor veni, ambalați de alte conflicte și alte interese, vor *rescrie* o epocă în care vanitățile, cum se întâmplă mereu, o iau razna. Evoluția nu poate fi decât *valorică*. Când ne vom lepăda de boala maniheismului, când etichetologia (exacerbând biografismul) nu va mai face ravagii, vom avea, poate, o percepție mai calmă a reliefului cultural, neapărat accidentat. Dar asediul ierarhiilor prin viermuiala veleitarilor, diletanților, demolatorilor (vânând un loc mai în față) este mereu în actualitate. Războaiele de ieri și de azi au același scenariu. Cheltuim inutil energii de tot soiul în dispute sterile. Dar mergem, așadar, mai departe. Literatura, îți reamintesc, e un schimb de replici. Iar provincia se dovedește corozivă, asfixiantă, asasină. „Gașca“ te lucrează, nealiniații sunt etern perdanți în acest infernal malaxor.

V.T. *Crezi în prietenii literare?*

A.D.R. Nu, nu cred. Doar singurătatea e fidelă (au verificat și alții). Îți amintesc spusele lui Călinescu: „Nu-mi plac oamenii vii, mă simt bine în tovărășia cărților“.

V.T. *Fiindcă veni vorba de Călinescu: de ce nu ții Jurnal?*

A.D.R. De unde știi, poate... Glumesc. Trebuie să-ți mărturisesc că, într-adevăr, nu țin Jurnal. Și tot „divinul critic“ scria sec (în 15 ianuarie 1937): „Jurnalul e o prostie“. E o prostie? Hai să vedem cum stăm. Ostilitatea călinesciană pleacă de la o premisă pe care o împărtășesc: „Jurnalul e principial nesincer“. Și atunci, te întreb, la ce bun? De ce să-l publicăm? Să corectăm o imagine? Să contabilizăm adversitățile (ura din jur, răutățile, invidia etc.)? Oferind, de fapt, un text confesiv, îmbibat de subiectivism, destinat sertarului, nu tiparului. Fiindcă jurnalul, nu-i așa, este scris pentru sine, nu pentru a fi livrat nesățiosului public, cu gândul la posteritate. Diariștii veacului produc însă o înfloritoare industrie; noi dăm fuga în „debaraua Jurnalului“ și discursul diaristic, scotocind prin indiscreții, ne propune o *cronică a interiorității*. După mine, Jurnalul probează o cultivare a eului; se ajunge la acel „eu tumefiat“ (firește, îl citez pe Călinescu) prin care *omul interior*, sub teroarea biograficului, își cosmetizează existența. Sau chiar o ficționalizează, aruncându-ne pe piste false. Dar pornind de la ipoteza că viața lui, o *structură de rezistență* (cum spunea Barthes), ar interesa. Nu cred că e cazul (în ceea ce mă privește)...

V.T. *Ei, lasă... Cum e viața de critic?*

A.D.R. Grea. Mai ales pentru nealiniați. Maratonul lecturilor, presiunile, spiritul tranzacțional etc. Societatea literaților e sălbatică. Nu degeaba vorbeam de canibalism. *Spiritul de ceată* e activ iar critica orală (bârfitoare, spumoasă) nu iartă pe nimeni. Vrei să rămâi corect, echidistant, și îi superi pe toți. Viața te înrăiește. Cum să aplici, de pildă, o deviză pe care o flutura tot Călinescu (el fiind un „geniu turbulent“): „Critic pe mulți, nu urăsc pe nimeni“. Te întreb: Se poate? Și mai grav: azi, în epoca fragmentarismului, lipsește viziunea integratoare.

V.T. *Oricum, merită încercat. Spune-mi, te rog, cum se vede – din Vest – literatura română?*

A.D.R. Mă tem că nu se vede (vorbesc de sau dinspre Vestul continentului). Nu interesăm. Facem cazierul epocii, ne scufundăm în local, defilăm cu făloșenie

împingând în prim-plan caracterul etnicist al literaturii. Marian Popa, un critic puternic, care – înrolat „diasporenilor” – va da o istorie a literaturii noastre „de azi pe mâine” (cum zice, autoironic), observa că nu există artiști legitimabili ideologiceste. Ne trebuie o deschidere de anvergură, înspre general-uman (ca gravitate problematică) și o strategie a traducerilor (ca politică de stat). Până atunci, ne iluzionăm că „spargem” piața și așteptăm, apăsați de fatalismul mioritic, clipe mai bune, „încălzite de îngeri” (cum spunea o poetă). Ele vin sau nu vin.

V.T. Știi prea bine cum e „tratat” Eminescu la Cernăuți. Cum ți se pare recepția lui în țară (în contextul **anului Eminescu**)? E și el pândit de „amurgul idolilor”?

A.D.R. Obsedată de milenarism, lumea, trăind sub cearcănul îngrijorării, face „comerț” cu astfel de spaime. *Millenium Dreamers* și-au tăiat partea leului. Noi avem obligația să nu-l uităm pe Eminescu dar, tare mă tem, festivismul ne va potopi. Calendarul nostru e bogat, la tot pasul ne ciocnim de momente aniversare și boala care ne pândește ar fi, înclin să cred, tocmai festivismul. Vom fi apoi cu toții de acord (atingând râvnitul și hulitul context) că despre Eminescu nu discutăm doar la prilejuri aniversare. Fiind însă spiritul nostru emblematic, poetul național „reușește” performanța de a fi în zilele noastre și un scriitor contestat. Publicistica politică, mai cu seamă, excită spiritele și războiul propagandistic iscat îl găsește pe marele poet „vinovat” de toate păcatele. Campaniile de azi, grăbite în a opera simplificării și etichetării, purtate de noii și vehemenții *comisari ideologici* (deveniți, peste noapte, procurori morali), consideră că „omul deplin” al culturii noastre suferă de un naționalism caduc, obstrucționând inserția noastră europeană. Altfel spus, Eminescu ne obligă la izolaționism și cu el nu putem pătrunde în Europa. Nu vorbea S. Damian de „strategia porților ferecate” și nu deschidea marele poet lista vinovaților?

Nu toți, din fericire, se pliază noilor directive (acum vestice). Alții, dimpotrivă, consideră că Eminescu este poarta noastră de acces spre universalitate. Și nu observa Noica, îndreptățit, că fără universalitate, naționalul este zoologie? Întrebarea dacă trăim în vecinătatea geniului nostru tutelar stăruie însă și invitația lui E. Papu de a-l cunoaște pe Eminescu „pe dinăuntru” (nu pe dinafară, recitând mecanic, la ocazii festive) rămâne un îndemn mereu valabil. Ce este, de fapt, Eminescu? „Sunt vocile lui” – răspundea, imperturbabil, filosoful de la Păltiniș, invitându-ne în „haosul germinativ” al manuscriselor, în magia laboratorului, răscolind (și) molozul eminescian pentru a cuprinde „cea mai vastă sinteză făcută de vreun suflet de român”.

Curios, într-o „veche” serată TV, regretatul Iosif Sava și invitații săi păreau a fi de acord că în spiritualitatea românească negația se manifestă sfielnic. Ideea, lansată de Gh. Grigurcu (reluată, mai exact), are o brumă de adevăr; chiar dacă tocmai războinicul domn Grigurcu (și încă alții) ar putea fi invocat (invocați) ca exemple potrivnice. Nu cred că într-o vreme a contestațiilor violente, inflamate de umori schimbăcioase și a răsturnărilor spectaculoase, tocmai negația ar fi în suferință. Că ea, biata, ar fi surghiunită. Ușurința și graba de a lipi etichete sacrifică, din păcate, nuanțele și susțin acest maniheism pripit și păgubos, iscat – în atâtea rânduri – de un criticism orb, primitiv, pus pe demolări și excomunicări. Sau de furii revizioniste, ambalând „campaniile” noilor „justițari”.

Dar ceva dreptate tot are radicalul domn Grigurcu. Mă gândesc la spiritul encomiastic, mortificant, de fapt, făcând și el ravagii. Sunt nevoit să repet alte câteva constatări: marile nume (inclusiv Eminescu) „suportă” oricând confruntarea critică, doar aceasta asigurându-le supraviețuirea (flora exegetică). A alunga spiritul din preajma lor înseamnă a le refuza contemporaneitatea, exilându-le într-o tradiție muzeală (funerară). Mai mult, momentele de recul, de incisivitate nihilistă relan-

sează exegeza, stârnind reacții contrare. Iar straturile de comentarii hiper-elogioase, superlativitatea nedomolită „ascund“ opera și îndepărtează cititorul. Încât dovada supremă a prețuirii rămâne contactul cu opera. Doar *citindu-l* îl sărbătorim cu adevărat. Și, dă-mi voie, să mai adaug o frază pomind de la Nietzsche: mai puțin contează câte valori dă un neam, important e cum le „tratează“. Or, la acest capitol... Fiindcă faci trimitere la o recentă carte a lui Gh. Grigurcu (*Amurgul idoloilor*, Ed. Nemira, 1999) mă simt dator cu o precizare: veritabilii idoli nu amurgesc...

V.T. *Afirmai într-un interviu că asistăm la o ofensivă a veleitarismului. Argumentează, te rog. Acuzația e foarte gravă. Riști să-ți mai faci o duzină de dușmani. Dar ce să-i faci: asta e soarta criticului.*

A.D.R. Nu retractez. S-a trecut, în context posttotalitar, de la cenzura ideologică la cea economică și, mă tem, la estomparea autocenzurii. Se publică orice în actuala explozie editorială (cu o condiție: să ai bani) și boala autorlâcului face ravagii. Încât veleitarii dau năvală și grafomanii nu obosesc. Fenomenul, până la un punct, e firesc, e natural și irepresibil. Pericolul se acutizează dacă ațipește spiritul critic. Și te întreb: cine se încumetă să facă ordine?

V.T. *Ambiția și orgoliul pot fi factori determinanți în devenirea unui scriitor, în formarea și afirmarea lui?*

A.D.R. Mai degrabă în afirmarea lui, în trasul sforilor (să fim cinstiți: se practică), în „gestionarea“ gloriei. Vocația, cred eu, e decisivă: dar ea întâmpină multe opreliști. Competiția, până la urmă, se desfășoară la masa de scris, iar valoarea celorlalți – spunea un prozator – e ca o goarnă care dă alarma.

V.T. *Ai avut multe deziluzii în viață?*

A.D.R. Deziluziile nu ne ocolesc. Ele fac parte din viață. Nu cred că ar fi timpul să le inventariez aici. Cine nu știe să încaseze n-are ce căuta în viața literară (parcă așa sună o povață). Să luăm aminte. Dar sfaturile nu ajută la nimic și repetăm, bicuiți de orgoliu, erorile. În fond, cimitirele lumii sunt pline de „oameni indispensabili“. Știm asta dar o luăm mereu de la capăt. Iluziile înfloresc și sfârșim goliți de iluzii.

V.T. *Am aflat cu uimire că nu ești membru al Uniunii Scriitorilor!*

A.D.R. Așa e și dă-mi voie să nu comentez situația. Recent, la „somația“ lui Cassian Maria Spiridon am depus, iarăși, dosarul la Iași. Prima dată mi-au fost „subtilizate“ cărțile (eu zic că e semn bun). Embargoul timișorean s-a prelungit un deceniu. Sunt în schimb membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Dar ce mai e azi Uniunea Scriitorilor?

V.T. *Știi că au existat (poate mai există) unele voci care cu câțiva ani în urmă te considerau „denigrator“ al valorilor bănățene. Să fi fost chiar așa? Probabil că ai atacat atunci nu valorile, ci „găunosul complex de superioritate“ al unor „somități“ locale, „regionalismul țâfnos“ etc. Mă înșel?*

A.D.R. Nici vorbă. Chiar așa au stat lucrurile. Cerând „reducerea la scară“, am încercat să temperez delirul localist. Ceea ce, desigur, i-a supărat pe pigmei. Unii dintre ei, cu ferocitate demnă de o cauză mai bună, m-au atacat. Dar m-am consolată cu gândul că viesparul literar nu poate fi „civilizat“. Am fost ispitit, recunosc, și de gândul dezertjunii. Până la urmă, iată, am rămas. În 1995 tipăream

la Reșița o carte dedicată lui Sorin Titel, „ambasadorul literar“ al provinciei, peste câțiva ani voi publica *Poeți din Banat* (voi include aici și pe cei din Banatul sârbesc). Sunt, oare, cu aceste cărți pe masă, un *denigrator*?

V.T. În această ordine de idei, mă întreb dacă nu s-au găsit voci care să te acuze de aceleași păcate condamnate de tine: regionalism, partizanat, de lobby în favoarea bucovinenilor? Dacă da, cum te vei „discuipa“?

A.D.R. Da, se poate vorbi de un lobby bucovinean. Dar cred că am păstrat măsura și am examinat fenomenul în context. Preocupările mele vizau, îți reamintesc, românii din afara frontierelor, nu doar bucovinenii. Ca dovadă, Almanahul anual *Apă vie*, scos pe cheltuiala Fundației Augusta și destinat comunităților românești (unde îl difuzăm gratuit). Să nu mai vorbesc de Editura Augusta (de care mă ocup), unde am publicat mulți bucovineni, basarabeni, bănățeni „de dincolo“ etc. Fără nici un sprijin guvernamental. Să se disculpe, așadar, oficialitățile, incapabile să coaguleze și să vectorizeze astfel de inițiative.

V.T. Și dacă am ajuns din nou la Bucovina, la scriitorii din această provincie românească, te rog, dacă e posibil să ne spui care ar fi locul lor în așa-zisa ierarhie a valorilor pe scara națională?

A.D.R. Punctul forte al Bucovinei rămâne poezia. Important ar fi să ne vedem de treabă, mai puțin frisonați de „aranjamente“, trăgând cu ochiul spre clasamente. Pentru cei din partea ucraineană nu poate exista un alt cântar critic. Literatura „de centură“ trebuie examinată fără indulgență. Primul pas rămâne cel al integrării; nu poți respinge fără a cunoaște. *Poeți din Bucovina* asta își propunea, în primul rând să aducă acasă, în circuitele literaturii române, atâtea nume necunoscute sau vag cunoscute. Nu era cazul unui „măcel“ critic.

V.T. Fără a fi indulgenți cu cei „înstrăinați“ aș îndrăzni să te întreb: care-s avantajele sau dezavantajele celor abia „recuperați“, grație și eforturilor tale, autorul antologiei *Poeți din Bucovina*?

A.D.R. Da, e vorba de un proces recuperatoriu. Și e bine să ne păstrăm echilibrul și luciditatea. Literatura exilului, de pildă, nu e automat superioară celei din țară numai fiindcă n-a fost infestată de virusul comunismului: deceniile post-belice, mă repet, n-au fost un deșert cultural. Fiind sociolog, privesc lucrurile contextual: cei înstrăinați, atâta vreme, nu ocupă, peste noapte, locurile celor dați jos de pe soclu, printr-o rocadă motivată politic. Ceea ce pare un avantaj acum devine, pe termen lung, un cert dezavantaj dacă procedăm, iarăși, maniheic, mânați de furii revizioniste, cinstind valorizările politice. Dar, pentru a fi exact înțeles, adaug: revizuirile țin de normalitatea fenomenului literar. Când propunea termenul, E.Lovinescu se gândea la autorevizuiri; orice critic poate reveni asupra unei judecăți, reexaminând traiectoriile scriitoricești și contextele în prefacere. Iar clocotul revoluționar (sau, mă rog, postrevoluționar) tulbură tabloul, îndepărtând privirea senină, recepția calmă, judecata lucidă.

V.T. Sincronizarea noastră la procesul literar general românesc impune renunțarea la specificul local, la imperatiile redeșteptării conștiinței naționale, la necesitatea apărării limbii române? Să renunțăm la aceste teme pașoptiste, considerate vetuste de unii, și să ne sincronizăm cu „sex-ul“ și alte teme frecvente, obsedante ale unor autori moderni, europenizați, din capitală, pentru a nu fi depășiți de timp sau să rămânem așa cum suntem?

A.D.R. Arborescenta interogație pe care ai formulat-o se reazemă pe un cumul de prejudecăți longevive, din păcate. Să-l chem în ajutor pe Ralea care (în 1925) condamnă acest „destin provincial“ ispitit de graba contagiunilor, hrănind „o literatură de seră“. El spunea ferm: „românismul se învață prin europeism“ dar „artistul, pentru o mie de motive, nu poate fi decât național“. Deci, rezumând, așa zice: sincronizarea e obligatorie, va trebui să cunoașteți pulsul (ora) literaturii române și nu numai, dar nu prin aliniere mecanică. În plus, judecând contextual (asta la mine devine o „deformație“ profesională) nu putem ignora rolul (misiunea) pedagogică. Ținând cont de public, *neo-pașoptismul* (vituperat de unii, considerat ofilit) e chiar necesar. Așa cred. Și voi suporta consecințele.

V.T. *Criteriul „generaționist“ funcționează în literatură?*

A.D.R. Generația e un concept „tactic“, util în radiografierea vieții literare, nefolositor când e vorba de axiologie. Dar, observăm cu toții, *criteriul generaționist* funcționează; el, prin păienjenişul relațional, e o eficiență trambulină și sub umbrela termenului se înghesuie multe nume obscure, sperând că vor supraviețui. În literatură contează soliștii, nu coriștii. Afirmarea „prin generație“ poate fi o rețetă de succes (vezi cazul optzeciștilor) pentru a cuceri scena și a provoca zgomot mediatic. Asta nu înseamnă și rezistență valorică. Ciurul selecției se va dovedi nemilos. Iar timpul (alți critici, mai exact) va/vor face ordine. Cum spunea și cel cu „intelectul presbit“ (îl voi cita iarăși pe Călinescu): „Văd bine numai la distanță“.

V.T. *De la cele „două Români“ (cum scriai în 1993) ajungem la două Europe. Ce intenționezi, de fapt, ca sociolog, să ne spui prin aceste lucrări care sondează mai mult sfera politicului decât a creației literare propriu-zise?*

A.D.R. Spun ceea ce se vede cu ochiul liber: că Europa e împărțită, că vechea cortină ideologică s-a prăbușit, dar barierele economice sunt prezente și agresive. Și nu poate fi vorba nici de o permeabilitate culturală din partea Vestului. Că Europa unită e un proiect himeric, deși, în ultima vreme, sunt semne (vezi spusele lui Schroeder) îmbucurătoare în această direcție. Este vorba de pericolul „americanizării“ planetei. Eu rămân însă sceptic. Iar România rămâne o țară dilematică.

V.T. *Iată și ultima întrebare: Cum se simte bucovineanul Adrian Dinu Rachieru printre bănățeni? Or, viza de reședință se află de mai mult timp la Timișoara. Cred că nu tare bine, altfel n-ai reveni atât de des la baștină, la orice chemare pe care ți-o trimite prietenii de aici invitându-te la fel de fel de manifestări, unele prea mici pentru a suporta dificultățile unui drum nu chiar atât de ușor de la Timișoara la Suceava și retur. Cred că pe lângă sentimentul sincer al prieteniei, pe lângă marea dragoste ce i-o porți mamei, pe care o cunosc și o admir și eu, trebuie să mai existe și altceva la mijloc. Un sentiment al datoriei, sau ce?*

A.D.R. Probabil că toate la un loc. Să nu idilizăm însă. Concretul existenței e plin de asperități, oriunde te-ar așeza viața. *Ideea de Bucovina* îngăduie și chiar provoacă reveria încât voi încheia recunoscând că, din acest punct de vedere, Bucovina rămâne un spațiu utopic. Evident, e vorba de utopia mea.

Bucovina – procese istorice și sociale

ASPECTE ALE SISTEMULUI BANCAR DIN BUCOVINA ÎN AJUNUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Mihai Iacobescu

Suceava

– 1 –

Analiza oricât de sumară a sistemului bancar dintr-un teritoriu într-o anumită etapă istorică are darul să reflecte o sumă de elemente reprezentative, care definesc și oglindesc o anumită fațetă esențială a progresului general al societății la acea dată: cum este organizată și utilizată masa monetară ca expresie a avuției naturale, ca marfă, care poate deveni proprietatea privată a oricui și cu care se poate cumpăra și schimba totul, ca pârghie fundamentală a progresului? Cine și în ce scop teaurizează și manipulează *banul* – care este pentru organismul societății umane ceea ce sângele este pentru corpul omenesc? În ce măsură banii – ca „reprezentanți materiali ai avuției”, care „posedă calitatea de-a cumpăra totul”, fiindcă prin ei posesorii lor „capătă miracolul puterii de-a-și însuși toate obiectele”¹ – în ce măsură, deci, statul gospodărește și îmbogățește permanent acest „obiect al posesiunii supreme”, asigurând fiecărui individ, ca cetățean creator de bunuri materiale și spirituale, accesul mai mult sau mai puțin democratic la beneficiile propriilor valori făurite de el însuși și de semenii săi? Cât de benefice sau de arbitrare, de faste sau de nefaste sunt acțiunile acestui „galben, sclipitor și prețios aur” – despre care genialul Shakespeare scria că „Fărăma aceasta face alb din negru / Frumos din hâd, bine din rău / Pe josnic, nobil – tânăr din bătrân / Viteaz pe laș” sau care, în concepția anticului Sofocle, acest aur, fără „egal de rău, răstoarnă state, pustiește, alungă oameni / din curți și case; schimbă inimi virtuozose / Și le îndreaptă spre fapte blestamate / El învață pe oameni viclenia / Și obraznica nelegiuire-a crimei”².

Oricum, fără prea multă filosofie, analiza sistemului bancar ne introduce în cel mai sensibil univers al mecanismelor tainice, care asigură funcționarea și progresul organismului social – fiindcă, parafrazându-l pe Jan Timbergen, laureat al Premiului Nobel pentru economie – „numele păcii este astăzi dezvoltarea”³, iar banul, moneda, reprezintă una dintre pârghiile esențiale ale acestei dezvoltări.

Pentru Bucovina, analiza acestui segment al istoriei sale – aspecte ale politicii financiare oglindite în sistemul bancar – este cu atât mai relevantă și importantă, cu cât, azi, o bună parte din istoricii austrieci și germani văd în realitățile istorice din Bucovina anilor 1774–1918 „un model pentru echilibrarea conflictelor interetnice, multilingvistice și pluriconfesionale” sau, și mai limpede, „o strălucită prefigurare” a „politicii de integrare” în Casa Comună a Europei de mâine, fiindcă, susțin acești apologeti ai Imperiului habsburgic, stăpânirea austriacă ar fi realizat cu aproape două veacuri în urmă, în această zonă, „o Europă în miniatură”⁴.

Apariția, dezvoltarea și perfecționarea sistemului bancar în Bucovina s-au produs și desfășurat în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, în strânsă legătură cu progresele economice, în general, și ale dezvoltării industriei și comerțului, în special.

Într-o zonă preponderent agrară, eliberarea și împrăștierea clăcașilor în deceniile de după 1848 au fost urmate de un lent progres în ceea ce privește răspândirea asolamentului, îmbunătățirea, diversificarea, selectarea și aclimatizarea semințelor cerealiere și a raselor de animale, lărgirea cadrului instituțional de difuzare a cunoștințelor agrozootehnice, introducerea unor mașini și unelte agricole, sporirea preocupărilor pentru creșterea producției vegetale și animale⁵ încât, între cele șaptesprezece provincii ale imperiului, Bucovina se poate situa pe locul cinci la producția medie de cereale; ba încă, în mulți ani, ca de pildă, în deceniul 1901–1910, chiar față de Austria, Bucovina obține producții mai mari la grâu, secară, orz, ovăz și porumb⁶. În domeniul creșterii animalelor, Bucovina deținea, de asemenea, poziții de frunte, ca principal rezervor de carne al imperiului⁷.

Alături de agricultură și creșterea vitelor, exploatarea și prelucrarea lemnului constituie, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea, o ramură economică prosperă, aducătoare de importante venituri.

În etapa analizată se construiesc și intră în funcțiune, în 1874, fabrici de cherestea la Cernăuți și Băieșescu, în 1883, la Berhomet, în 1886, la Vatra Dornei și Iacobeni, în 1887, la Falcău și Rus pe Boul, în 1888, la Ursoaia, Rădăuți și Moldovița, în 1889, la Sucevița, Molid, Ițcani, Valea Moldovei și Negrileasa, în 1890, la Fundul Moldovei, 1892, la Putna, în 1893, la Bivolărie, în 1896, la Păltinoasa și Comănești, în 1898, la Frasin și Seletin, în 1899, la Cernăuți.

Între proprietarii acestora, în majoritate covârșitoare imigranți alogeni, evrei, se remarcă firma Philipp și Charles Goetz – a cărei societate pe acțiuni este stăpâna celor mai importante unități producătoare de cherestea la Cernăuți, Vatra Dornei, Iacobeni și Falcău – societățile Michael Fischer, din Lemberg, Adolf Lowy din Teschen, Gustav Eichler și Hary Sahllessinger din Gesa, firma Ițic Greiner din Budapesta. Dintre români, fabrici modeste de cherestea ridică și întrețin pe proprietățile lor boierii Alexandru Petrino, baronul Vasilco și Fondul Bisericesc – cel mai mare „trust” al patrimoniului național agrosilvic⁸ – care își arendează pădurile și domeniile arabile, își reorganizează și sporește numărul ocoalelor silvice de la douăzeci, în 1894, la treizeci și două, în 1914, amenajează și construiește drumuri forestiere pietruite etc. În 1910 existau și rețele telefonice pentru exploatarea forestiere pe distanțele Stupca – Falcău – Brodina – Frasin – Stulpicani – Ostra.

Lungimea căilor ferate înguste forestiere era în Bucovina de 228 km, iar producția anuală de lemn exploatat se ridica la 1457125 m.c., revenind 3 m.c.la hectar.

În domeniul industriei propriu-zise este valabilă, cu unele nuanțări și completări, constatarea istoricului Ion Nistor: Curtea din Viena n-a manifestat „nici un interes pentru industrializarea Bucovinei“, menținând „caracterul aproape exclusiv agricol al țării; acest fapt convenea „aprovizionării pieței vieneze cu vite și lemn de construcție“ și, în același timp, Bucovina constituia „o bună piață pentru desfacerea produselor industriale austriece“⁹.

Totuși, în ajunul primului război mondial, ponderea industriei și meșteșugurilor în structura economică a Bucovinei ocupa 28,2%¹⁰, ceea ce reprezenta un evident progres față de etapa anterioară ocupării și anexării zonei de către austrieci. Dintre unitățile care intră acum în funcțiune notăm: atelierele mecanice (1886), fabricile de mașini agricole (1882), de mezeluri (1878), de placcaje (1892), de cărămizi, olane și tuburi ceramice (1895), din capitala Bucovinei: fabricile de zahăr de la Lujeni (1901), Jucica Veche (1901) și Crisceatec (1912), cele de ciment de la Putna (1898) și Rădăuți (1898), de bere, spirt, rom și lichioruri din Rădăuți (1880), de distilare a lemnului de la Putna (1897) și Moldovița (1897), de mobilă de la Vatra Dornei (1910), numeroase și moderne mori mecanice – dintre care două la Cernăuți (1872 și 1888), câte una la Ropcea (1869), Molodia (1889), Gura Humorului (1890), Văscăuți (1901), Mămăiești (1901), Mănăstirești (1905), Vrânceni-Zastavna (1906), Adâncata (1909), Coțmani (1911). Unele din aceste mori aveau o producție anuală de 300–400 vagoane de făină, însă, în ansamblu, satisfacerea trebuințelor interne cu mașini și utilaje din întreprinderile bucovinene era cu totul și cu totul deficitară. În ajunul primului război mondial lucrau în agricultură doar 85 de mașini cu aburi, revenind o mașină la 1 284 gospodării, față de o mașină la 476 de gospodării în Moravia și la 342 gospodării în Austria. Dar, din cele 85 de mașini agricole, 81 se aflau pe exploatare agricole mai mari de 50 ha și numai 4 mașini reveneau gospodăriilor țărănești sub 50 ha¹¹ – ceea ce reflectă înzestrarea tehnică precară a principalelor ramuri economice.

În ceea ce privește perfecționarea și modernizarea căilor de comunicație, în general, și construcția de căi ferate, în special, acțiunea în acest domeniu a început îndată după instaurarea administrației imperiale – cu trasarea și amenajarea căilor rutiere, construirea a 107 poduri peste râuri – dintre care două poduri metalice, modernizarea șoselelor naționale etc. Introducerea, construirea primei căi ferate în imperiu se făcea abia în 1838, iar extinderea rețelei de căi ferate în imperiu s-a încheiat abia la sfârșitul domniei lui Francis Iosif, în ajunul primului război mondial. În această acțiune, de construire a căilor ferate, s-a remarcat nu atât activitatea statului, care nu avea mijloacele financiare necesare, cât mai ales diverse societăți particulare¹². Ierarhic, Austria s-a situat pe locul cinci între statele europene care au trecut la construcția de căi ferate, iar în cadrul imperiului, Bucovina, ca zonă periferică, a fost pe ultimele locuri între celelalte provincii¹³.

Prima linie ferată s-a construit în 1867 și s-a inaugurat în 1868–1869, pe ruta Lemberg – Cernăuți – Suceava – Ițcani, după ce statul român a concesionat unei societăți feroviare din Galiția construirea tronsonului pe distanța Suceava – Iași și Suceava – Verești – Botoșani. Faptul se explică și prin aceea că Austria avea peste 70 000 de sudiiți în Principatele române și deținea locul întâi în comerțul cu acestea. A urmat construirea liniilor: Suceava – Dărmănești – Câmpulung, cu ramificațiile Vama – Moldovița (1887–1888), Dornești – Rădăuți (1887), Câmpulung – Vatra Dornei (1903), Siret – Sinăuții Vechi – Dornești – Dobrinca – Gura Putnei – Ițcani – Suceava – Areni (1909), iar la începutul primului război mondial s-a realizat legătura cu Transilvania, pe tronsonul Vatra Dornei – Prundul Bârgăului¹⁴.

Finanțarea căilor ferate construite în Bucovina s-a făcut mai ales de către unele societăți străine, ca, de pildă, cele conduse de prințul polonez Sapiaha, de baronul austriac Victor von Offenheim, de patronul evreu Carol Goetz, de bancherii Heinrich Popper și Victor Umlauff, dar și de către unii proprietari români, între care Fondul Bisericesc, boierii Al. Petrino, Petre Petrino, Modest Grigorcea, interesați în stimularea comerțului cu cereale și vite, îndeosebi cu Rusia sau diferite zone ale Imperiului habsburgic. În orice caz, ca urmare a amplificării comerțului cu cherestea și lemn brut din Bucovina, în ajunul primului război mondial rețeaua feroviară din Bucovina depășea, în lungime, de peste trei ori pe cea din întreaga Românie din 1914¹⁵.

În același timp, după 1850 s-a continuat și amplificat plutăritul pe râurile Bistrița, Dorna, Teșna, Coșna, Țibău, Cârlibaba. Pe la 1910 numai pe Bistrița și Dorna se transportau anual spre porturile dunărene, în medie, peste 9 000 de plute, cu circa 250 000–300 000 m.c. de lemn rotund sau cherestea¹⁶.

Aceste progrese au fost stimulate și de introducerea și extinderea oficiilor poștale, utilizarea, cu începere din 1850, a timbrelor pentru francarea corespondenței, crearea în 1872 a 4 oficii centrale și a 41 stațiuni de poștă; în 1854 a fost introdus și telegraful, creându-se până în 1872 un număr de 11 oficii de stat și până la 1900 alte 83 oficii telegrafice particulare; de asemenea, a sporit considerabil și lungimea rețelei telefonice – care, în 1913, avea numai în cadrul Fondului Bisericesc 514 km¹⁷ – toate acestea exprimând, indirect, o bogată activitate economico-financiară.

– 3 –

În domeniul finanțelor, creditului și sistemului bancar au avut loc unele mutații esențiale în cadrul imperiului, care s-au răsfrânt, cum era și firesc, și în ducatul Bucovinei.

După înfrângerea ei de către Prusia la Königgrätz sau Sadova, în iulie 1864, Austria a ieșit din uniunea monetară a statelor germanice: Imperiul habsburgic a adoptat un nou sistem valutar, propriu, care s-a definitivat abia în 1892: coroana, ca valută în aur, a înlocuit guldenul; schimbul de plăți comerciale și de afaceri s-a simplificat; s-au introdus cecurile și tranzațiile, sistemul clearingului în 1892. La nivelul imperiului, trebuințele de capital pentru industrie și comerț erau constituite și acoperite de câteva bănci mari – între care Banca pentru Comerț și Meșteșuguri, creată în 1856, ca o fundație finanțată de celebra Casă a bancherilor Rothschild, în colaborare cu mai mulți aristocrați austrieci; aceștia i s-au adăugat, în 1864, Banca de Credit Financiar General Austriacă, formată mai ales cu capital francez și Banca Anglo-Austriacă, apoi, în 1880, Banca Țării și Societatea Montană Alpină, ambele întemeiate cu participarea Consorțiului Uniunea Generală pariziană¹⁸.

În Bucovina, procesul de constituire și dezvoltare a sistemului financiar-bancar își are începuturile și dezvoltarea simultan cu cel din imperiu, îmbrăcând anumite particularități generate de nivelul de dezvoltare, de structura preponderent agrară și silvică a acestei zone periferice, aflate la interferența dintre Austria și Rusia. La 1848, în principalul program al românilor bucovineni, adoptat în cadrul

revoluției, *Petiția Țării*, în art.4 se scria: „Frumoasa noastră patrie suferă, în ciuda resurselor sale bogate, de o lipsă a capitalului necesar, ceea ce paralizază orice avânt și face imposibilă orice întreprindere mai mare”. Drept urmare, se preconiza: „înființarea unei instituții bancare de credit” și „ușurarea comerțului și circulației cu Moldova”¹⁹.

În 1850 s-a înființat Camera de Comerț și Industrie a Bucovinei. Peste un deceniu s-a fondat la Cernăuți și Casa de Economii a Bucovinei, cu un capital inițial de 15 000 de florini. În 1875 apare cea de-a treia instituție bancară – Bursa din Cernăuți; ea își axa activitatea pe comerțul cu cereale, carne, lemn brut, cherestea, nutreț, făină, fructe, alte produse²⁰.

În 1867 își începea activitatea Banca Ipotecară a Galiției, cu sediul la Lemberg; din același an ea își crea o filială și la Cernăuți, efectuând operațiuni diverse: încasări, viramente, tranzacții de burse, schimb de monede, depuneri etc. Banca Ipotecară stimulează comerțul și depunerile de lichidități monetare, creându-și depozite pentru achiziționarea și desfacerea diferitelor produse, în trei centre principale ale Bucovinei – la Cernăuți, Noua Suliță, Ițcani. Între alte operațiuni, această instituție obține mari câștiguri din vinderea porumbului importat din România: cumpărat de negustorii evrei, porumbul „încăpea pe mâna speculanților, iar aceștia îl distribuiau cu prețuri mari, păgubitoare pentru săteni, care erau exploatați până la sânge”. Banca Ipotecară acorda țăranilor credite cu dobânzi mari, variind în mod obișnuit între 24–30% dobândă anuală; uneori, însă, cei ce beneficiau de astfel de credite plăteau „camete ce ajungeau până la 70%”. Anual, se importau din regatul României peste 5 000 de vagoane de porumb. Dobânzile ridicate ale băncilor din Cernăuți – ne relatează un istoric român contemporan – au contribuit la înglodarea în datorii și ruinarea a numeroase gospodării țărănești, îndeosebi mici și mijlocii²¹. N-au lipsit însă și cazurile lichidării unor moșii ale proprietarilor autohtoni, al căror număr s-a împuținat considerabil în cei peste o sută de ani de stăpânire austriacă.

Utilizând lucrări ale unor specialiști austrieci și date statistice oficiale, Mihai Eminescu analizează atent evoluția vânzărilor silite în Bucovina și scrie în paginile cotidianului *Timpul* despre sistemul și amploarea acestora; astfel, numai în doi ani, între 1875 și 1877, numărul vânzărilor silite ale unor gospodării țărănești din Bucovina a crescut de la 253 la 817, adică de peste trei ori și jumătate; autorii și profitorii acestui proces nefast de spoliere, de proletarizare a țăranimii bucovinene, sunt aproape în exclusivitate cămătari evrei imigranți din Galiția, care – notează Eminescu cu obidă – „s-au azvârlit ca un pâlț negru de corbi, expropriind palmă cu palmă pe țăranul încărcat de dări, sărăcit prin împrumuturi, spre a-și plăti dările, nimic prin dobânzile de Iudă, ce trebuie să le plătească”²².

În 1904 apare la Cernăuți și o filială a uneia dintre cele mai mari bănci imperiale – Wiener Bank Verein, care își axează activitatea financiară cu precădere în sectorul cel mai profitabil în deceniile din ajunul primului război mondial – exploatarea și prelucrarea lemnului; ea acorda însă credite și în domeniile industriei, comerțului și agriculturii. Din 1910, ea este secundată și de filiala Băncii Anglo-Austriece, care creează numeroase stabilimente agricole și se angajează puternic în comerțul cu cherestea, apreciat de oamenii din finanțe „singurul ram prosper” în viața Bucovinei²³.

O caracteristică a sistemului bancar din Bucovina este acapararea conducerii și posturilor de deservire de către elementele alogene, coloniști și imigranți, cu precădere de către elemente ale burgheziei evreiești, în special. Astfel, în 1910, când capitala ducatului Bucovinei, Cernăuțul, avea 65 767 locuitori – dintre care 9 400 de români, 21 587 evrei și 34 780 germani, polonezi, ucraineni, armeni și alte

etnii²⁴ – la Banca Țării, din cei 61 funcționari, numai șapte erau români, 21 evrei și 33 de alte etnii, îndeosebi austrieci, armeni, polonezi²⁵. În întreg sistemul de credit, finanțe, bănci din Bucovina lucrau în 1910 un număr de 58 de funcționari români, la care se adăugau 70 evrei și 349 străini²⁶, deși românii dețineau un procent de 34,2% în cadrul întregii populații și evreii numai 12%²⁷. Analiza componenței consiliilor de conducere și a președinților băncilor relevă aspecte total nefavorabile pentru români: nici un nume aparținând populației autohtone nu se află printre cele ale ambelor categorii cu rol decisiv. În schimb, majoritatea covârșitoare a funcțiilor de membri ai consiliilor și de președinți ai băncilor aparțin burgheziei evreiești: Friedrich Fischer, membru în Consiliul de conducere al Institutului de Credit pentru Comerț și Industrie, este, totodată, patron al Fabricii de Sticlă de la Putna și nepotul lui Josef Fischer, proprietarul sticlărilor de la Huta Veche și Crasna, arendaș al moșiei Toporăuți, care aparține Fondului Bisericesc și pe care a adus un număr de zilieri ruteni din Galiția, schimbând primatul autohtonilor în favoarea imigranților vorbitori de limbă ucraineană: același Josef Fischer este patronul unei firme-model, pentru care a fost decorat de Curtea din Viena cu „Crucea de aur“ a Imperiului²⁸. Primul director al Băncii de Credit, Josef Steiner, este și consilier la Camera de Comerț și Industrie, cenzor al filialei Băncii Austro-Ungare din Cernăuți și patronul celei mai mari Fabrici de Bere din capitala Bucovinei, fiind, în același timp, și coproprietar al prosperei și influentei firme Steiner. Fratele său, Aba Steiner, este fondator și mulți ani în șir președinte al Institutului de Credit al Bucovinei; el deține și funcția de cenzor al filialei Băncii Austro-Ungare, consilier la Camera de Comerț și Industrie, precum și mare proprietar al moșiilor Storjineț și Tărășeni (pe care le-a acaparat de la boieri români); el mai este și patron al Fabricii de Sticlă din Fürstenthal – Voivodeasa, arendaș al domeniilor lui Mihail Sturdza din Bosanci și coproprietar al Fabricii de Bere Steiner din Cernăuți²⁹.

Alteori, cei din conducerea sistemului financiar-bancar al Bucovinei sunt oameni politici, ca Wilhelm Tittinger, deputat în Dieta Bucovinei și în Parlamentul imperial, sau ziariști, ca, de pildă, Karl Kluger, patronul și directorul celui dintâi și celui mai mare cotidian din Cernăuți, *Czernowitzer Tageblatt*; el cumulează și funcția de redactor-șef al ziarului până în 1914, reușind să influențeze opinia publică și să înființeze el însuși o bancă particulară proprie și un azil pentru copiii orfani³⁰.

În ajunul primului război mondial, sistemul financiar-bancar al Bucovinei se prezintă, așadar, ca o simbioză ce se realizează între bancheri, cămătari, patronat, mari proprietari industriali și financiari, conducători ai vieții politice și ai mijloacelor de dirijare și influențare a opiniei publice, între care se află, în primul rând, presa oficială.

– 4 –

Marginalizarea, slaba reprezentare a românilor în sistemul financiar-bancar al Bucovinei – fie ca depunători, fie, mai ales, ca membri în consiliile de administrație și președinți ai instituțiilor din această rețea – se explică printr-o multitudine de consecințe ale politicii generale habsburgice în cei peste 100 de ani de

stăpânire: menținerea majorității covârșitoare a românilor – ca, de altfel, și a rutenilor – în lumea rurală; 80% dintre locuitori sunt țărani – și românii formează populația de bază a satelor Bucovinei – constată un martor ocular al realităților istorice din Bucovina și unul dintre cercetătorii și cunoscătorii datelor statistice reale din deceniile premergătoare izbucnirii primei conflagrații mondiale, I.E. Torouțiu – trăiesc „în ignoranță, în mizerie“, sunt „exploatați, speculați“ și „prea puțin apărați de stăpânitorii străini“ și de aceea, considera el, Bucovina avea în ajunul lui 1914 „o temelie bolnavă, slabă de tot“ care „nu corespundea în măsura cuvenită cu aspirațiile noastre de neam“; semnatarul acestei aprecieri atrăgea atenția că „atâta vreme cât nu vom căuta să ne întărim acolo, jos, în zadar ne vom strădui să ne zidim cetățuia noastră: ea, după terminare, se va prăbuși, de vreme ce n-a avut temelie puternică³¹.

Slaba temelie a românismului în Bucovina izvora și din alte consecințe ale politicii habsburgice: restricțiile impuse în ceea ce privește formarea unei clase de mijloc, puținătatea numerică și precaritatea situației materiale a meseriașilor, negustorilor, funcționarilor și intelectualilor – în contrast flagrant cu afluența numerică, în continuă creștere și prosperitatea elementelor alogene – austrieci, evrei, armeni, polonezi etc. În Cernăuți, de pildă, în cele 15 corporații de meseriași, în 1910, care însumau în total 2 140 de meșteșugari, doar 44 erau români, 1481 evrei și 615 de alte etnii. Pe întreg cuprinsul Bucovinei, din cei 9 322 de meseriași, existenți la aceeași dată, 737 erau români, 5 091 evrei și 3 494 de alte etnii. Situația era identică și în comerț: din cei 10 314 negustori ai Bucovinei, 444 erau români, 8 642 evrei și 1 226 de alte etnii. În rândul patronilor din Bucovina, politica imperială a generat aceeași situație nefavorabilă românilor: dintr-un total de 5 076 patroni, 4 226 erau evrei, 591 de diverse alte etnii și doar 259 români³².

În fapt, deposedarea, pauperizarea românilor bucovineni, inferioritatea lor – în comparație cu situația materială a grupurilor alogene, coloniști sau imigranți, poate fi constatată în ajunul primului război mondial și din alte câteva exemple reprezentative. La 1774–1775, când au ocupat și anexat austrieicii Bucovina, întreg pământul se afla în mâinile autohtonilor – pe care, la recensământul din 1777, generalul Spleny îi categorisea în 277 boieri, 142 boiernași, la care se adăugau domeniile mănăstirilor și loturile țărănești. În 1914 mai existau doar 10 mari proprietari funciari români, care stăpâneau 3,5% din pământul agricol al Bucovinei, restul aflându-se în cea mai mare parte în arendarea sau stăpânirea coloniștilor și emigranților. Fondul Bisericesc dispusese inițial, în 1783, de o suprafață de 105 mii pătrate din cele 190 mii pătrate cât avea întreaga Bucovină. Dar la 1900, acest uriaș „trust“ al patrimoniului național mai stăpânea în mod formal numai 47 mii pătrate și întreaga această suprafață se afla în mâinile arendașilor evrei³³.

Implicațiile acestor transferuri în cadrul proprietății se concretizează și în alte situații de-a dreptul paradoxale. Fondul Bisericesc, care mai avea mai puțin de jumătate din patrimoniul agro-silvic inițial, arendase, în 1914, cele 25 de domenii ale sale după cum urmează: 19 domenii unor patroni evrei, patru la unii șvabi și austrieci, unul dintre domenii unui polonez și un singur domeniu – cel mai mic, sub raportul suprafeței – se afla dat în arendă unui român³⁴. Dintre arendași, mulți deveniseră proprietari. Așa se face că la cele 283 de biserici ortodoxe din Bucovina, Fondul Bisericesc era ctitor și patron la 99 de lăcașuri, românii la 38 și străinii la celelalte 156. Situația incredibilă la care s-a ajuns și care – după cunoștințele noastre nu se mai întâlnește în alte provincii – era aceea că, în regiunea dintre Prut și Nistru, 54 de biserici creștine ortodoxe aveau, în 1914, drept ctitori și patroni diverși proprietari sau arendași de religie mozaică; între aceștia, pe primul loc se situa familia Fischer, care deținea „calitatea“ de ctitor și patron la

8 lăcașuri ortodoxe – în localitățile Ispas, Stăneștii de Jos, Babin, Borăuți, Chisălău, Prelipcea, Călinești-Cuparencu și Teodorești³⁵.

Acest transfer de proprietate din mâinile autohtonilor români în cele ale coloniștilor și imigranților – contrar opiniilor unor istorici austrieci și germani contemporani, care exemplifică Bucovina drept un „model” de conviețuire armonioasă, pluriethnică, multilingvistică și confesională – a generat, dimpotrivă, așa cum o probează documente de arhivă, o avalanșă de memorii, proteste, plângeri ale țăranilor români din numeroase sate. „E un păcat strigător la cer – scriau, în 1914, Consistoriului Ortodox din Cernăuți, țăranii din Clit-Arbore în frunte cu preotul Dumitru Furtună – că poporul duce lipsă și e lăsat pradă unor venetici, care au sosit aici, venind cine știe de unde, spre a stoarce măduva din bieții țărani”³⁶. La 24 februarie 1914, țăranii de pe domeniul satului Sf. Ilie – dat în arendă lui Herman Fischer – scriau: „Sărăcia nespusă, care i-a cuprins pe bieții creștini, îi silește pe mulți să-și caute scăparea în America, lăsând acasă femeii și copiii, în cea mai mare mizerie și disperare”. Relatarea nu conține o exagerare: în Cernăuți funcționau câteva birouri, care înlesneau emigrările peste ocean – printre cei doritori să plece se aflau atât țărani români, cât și ruteni³⁷. Țăranii din satul Voroneț se plâng că au ajuns „străini în propria lor țară, că nu-i chip nici să poată trăi și nici aduce lemne din pădurile Fondului religionar”; gospodarii din Sadova, într-o plângere către mitropolitul Bucovinei, precizează că funcționarii de la Fondul religionar „în loc să lucre în folosul creștinilor pe la autoritățile mai înalte, îi sprijină pe dușmanii nației, pe evrei, lipitorile satului”³⁸. Preotul din Solca scrie și el la Cernăuți în 1908 că „au sărăcit poporul ortodox din Solca, cu totul, încât a ajuns azi în niște bordeie pe cele dealuri, iar locurile cele mai mănoase de pe șes au intrat mai de-a rândul în mâinile crâșmarilor și funcționarilor evrei, străini și șireți”³⁹.

Un fenomen cu consecințe dintre cele mai nefaste în lumea rurală îl reprezintă și arendarea dreptului de propinație, de desfacere a băuturilor alcoolice, prin licitație, celor ce au mai mult capital și care în marea lor majoritate erau evrei. În 1909, de pildă, acest monopol îl dețineau Josef Fischer, unul dintre cei mai influenți oameni de afaceri din sistemul financiar-bancar⁴⁰ – și Solomon Rudich, patronul Fabricii de Spirt, Rom și Lichioruri din Rădăuți – care în 1902 producea peste jumătate din întreaga cantitate de băuturi alcoolice care se desfăcea în Bucovina și, totodată, exporta alcool, atât în unele țări europene, cât și pe continentul american⁴¹. Deținătorii acestui monopol subînchiriau cârciumarilor velnițe de rachiu sau – cum se numea în limbajul de epocă – „holerca”; la rândul lor, cârciumarii – scria istoricul Ion Nistor, martor și el al acestor stări de lucruri – „căutau, firește, să desfacă la consumatori cât mai mult rachiu pe care ei, de altfel, îl și mai amestecau cu apă, spre a realiza profituri cât mai mari. În scopul acesta, ei ademe-neau lumea la cârciumă oferindu-i băuturi și pe datorie, de care țăranul scăpa numai rareori cu obrazul curat. Odată ce țăranul ajungea pe mâna cârciumarului, soarta gospodăriei sale era pecetluită, căci odată ce omul se îmbăta, nu mai ținea socoteală de ceea ce cârciumarul trecea în contul său – și acesta trecea cât voia. Pentru datoriile astfel contractate, gospodăria țăranului ajungea la licitație, vânzându-se pe rând lucrurile din casă, apoi vitele de muncă, pământul și, în cele din urmă, casa, țăranul ajungând pe drumuri cu femeie și copii. Nu era sat în care să nu se petreacă asemenea tragedii sociale, care, uneori, sfârșesc prin acte de violență și crimă”⁴². Ziarul *Patria*, referindu-se la aceleași realități nefaste, scria în 1909: „Ne întrebăm: dacă mai există, undeva, sub soare, un alt neam mai blestemat de soartă decât suntem noi?”⁴³

Față de politica împrumuturilor cămătărești și a vânzărilor silite practicate de sistemul financiar-bancar, de arendașii aflați în serviciul acestui angrenaj mafiot, elita românilor din Bucovina n-a rămas indiferentă. În ultimul deceniu al veacului al XIX-lea s-a început și apoi a continuat în primul deceniu al secolului XX o largă și entuziastă mișcare de înființare a băncilor populare după sistemul Reiffeisen. La nivelul comunităților rurale și urbane se creau bănci, cooperative sau însoțiri de credit care acordau o dobândă anuală medie de 6% la depunere și 7,5% la împrumuturi¹¹.

În fruntea acestei mișcări s-au aflat învățători, preoți, intelectuali din lumea satelor ca: Mihai Bendescu, Grigore Filimon, Constantin Morariu, Grigore Sârbu, Artenie Berariu, Leonida Bodnărescu etc. În 1893 lua ființă una dintre primele bănci populare sau însoțiri de credit și economie la Storojineț. În 1896 o alta se înființa la Câmpulung Moldovenesc. Apoi numărul lor crește într-un ritm impresionant: în 1898 – la Fundul Moldovei, Solca, Stroiști, Horodnicul de Sus, Ropcea, Crasna; în 1900 – la Gălănești și Tereblecea; în 1901 – la Vicovul de Sus, Costâna, Șcheia, Stupca, Tișăuți, Bălăceana, Berchișești și Corlata; în 1902 – la Vatra Moldoviței, Vatra Dornei, Pojorâta, Breaza, Vama, Valea Seacă, Stulpicani, Pârtești de Jos, Sfântu Ilie, Dănila, Iaslovăț, Părhăuți, Călinești, Stănești, Pătrăuți pe Suceava, Frătăuții Vechi, Poieni, Udești, Vicovul de Jos, Bosanci, Volovăț, Milișăuți, Calafindești; în 1903 – la Iacobieni, Valea Putnei, Lucăcești, Băișești, Crănicești, Putna, Mușenița, Straja, Oprișeni, Broscăuți, Ciudin, Iordănești, Budineț, Cireș, Cernaucu, Davideni, Noua Suliță, Voloca, Lehuceni, Cuciurul Mare etc.

Pentru a-i lămuri pe săteni să devină membri ai băncilor populare – care în unele localități practicau dobânzi minime, de 3,5% pentru depunători și 4,5% la împrumut, iar procentul băncilor sătești care acordau astfel de dobânzi scăzute era în creștere¹⁵ – preotul Bendescu de la Crasna, județul Storojineț, a editat și difuzat gazeta *Țăranul*, care între anii 1904–1910 a oferit populației nevoiașe îndrumări și îndemnuri utile, spre a se organiza și apăra împotriva cămătarilor¹⁶. Un rol important în luminarea și mobilizarea țăranilor și orășenilor cu venituri modeste, spre a se angaja și colabora în cadrul băncilor populare l-a avut în acești ani și gazeta populară *Deșteptarea*, al cărei inițiator și coordonator, într-o primă etapă, între anii 1893–1894, a fost Constantin Morariu, fost secretar al Societății Academice Studentești „Arboroasa” – el însuși poet, ziarist, istoric, veritabil îndrumător cultural al generației sale. „Cum se zbate peștele pe uscat – scria *Deșteptarea* – așa am prins noi românii bucovineni a ne zbate în propria noastră țară: fiindcă, dacă am căuta între consilierii guvernământului țării, nu vom găsi nici un român, la fel și între consilierii Tribunalului Țării”¹⁷. Gazeta nu ezita să scrie că „sub stăpânirea habsburgică s-a ajuns încât casele, livezile, ogoarele, moșiile noastre au ajuns să fie azi în stăpânirea ba pe la șvabi, ba pe la mazuri, ba pe la jidani”, iar în „târguri au pierit meșteșugarii și negustorii noștri”¹⁸.

Ca urmare a sfaturilor și explicațiilor propagate de fruntașii mișcării naționale, odată cu înființarea a numeroase bănci populare s-au creat și cooperative agricole de producție, de consum și comerț.

În 1905, preotul Mihai Bendescu a convocat la Crasna un congres al reprezentanților acestor bănci populare, cooperative agricole, de consum și desfacere, la care a luat parte și fruntașul Partidului Național Liberal din Regatul

României, I.G. Duca, ce deținea atunci și funcția de director al Casei Centrale a Cooperăției din București⁴⁹.

Mișcarea de înființare și dezvoltare a băncilor populare – ca expresie a reacției de apărare a populației nevoiașe, de la sate și orașe, în fața practicilor spoliatorii ale marilor bănci din capitala Bucovinei – a cuprins și s-a extins, deopotrivă, și în rândurile celorlalte naționalități. Astfel, după statisticile oficiale, între anii 1907 și 1908, numărul cooperativelor de credit a evoluat după cum urmează⁵⁰:

Anul	Numărul cooperativelor de credit			
	germane	românești	rutene	Total
1907	62	119	138	329
1908	71	156	149	376

Odată cu sporirea numerică a băncilor populare, se simțea nevoia unei instituții centrale, coordonatoare. Aceasta cu atât mai mult cu cât Dieta Bucovinei a sprijinit înființarea băncilor populare, acordându-le credite cu o dobândă medie anuală de 4%⁵¹.

În 1903 s-a înființat la Cernăuți Centrala Însoțirilor Economice Române. Scopul activității acesteia era de a mijloci și înlesni acordarea de credite, de-a închea și consolida legăturile cu însoțirile sau băncile afiliate, de-a promova și generaliza experiența financiar-bancară.

În primii ani de activitate Centrala Însoțirilor Economice Române s-a afirmat foarte timid. Banca Țării îi deschisese un credit de 150 000 de coroane. Dar Centrala nu dispunea de un personal cu pregătire de specialitate corespunzătoare. De aceea, exista de la început perspectiva subordonării Centralei – și odată cu ea și a întregii rețele a băncilor populare – de către Banca Țării și celelalte bănci mari și cu experiență. Din 1906, Centrala Însoțirilor Economice Române, ajunsă sub conducerea dr. Florea Lupu, părea să prospere și să-și consolideze existența, ajungând la un capital de peste 4 000 000 de coroane⁵². În 1909, cele 156 de bănci populare românești din subordinea Centralei aveau 23 855 de membri la o populație românească de 273 254 locuitori⁵³. La aceasta se mai adăugau: nouă însoțiri de comerț agricol și două însoțiri de consum care aveau și câteva mii de membri⁵⁴.

Dar primele semne ale crizei mișcării cooperatist-bancare se vedeau încă la sfârșitul primului deceniu al secolului al XX-lea. Spre exemplu, una dintre însoțirile de comerț, Prăvălia românească din Cernăuți, înregistra într-un singur an un deficit de 15 000 de coroane. Cauzele? Așa cum se releva în analiza făcută în cadrul adunării generale a acestei unități, unii fruntași ai românilor bucovineni, în naivitatea și pomirea lor entuziastă, au crezut că pot „să desrobească peste noapte națiunea română din mrejele negustorilor străini”; au fost create într-un timp prea scurt, fără o bază de capital proprie, „prin toate unghiurile țării, filiale ale Prăvăliei românești” și acest fapt s-a dovedit – apreciau participanții – „o adevărată calamitate”. Singura concluzie de consolare era aceea că inițiatorii mișcării au dobândit experiență; soluția care se impunea pentru români era ca aceștia să-și formeze „un corp de tineri școliți în ale finanțelor și negustoriei” cu atât mai mult cu cât populația românească din Bucovina dispunea de „mărfuri bune și ieftine”, pe care, deocamdată, continua să le ofere prăvăliilor conduse de străini și cu experiență. Conducătorii Prăvăliei românești din Cernăuți conchideau că, deși încercarea lor a dat faliment, principalul câștig era acela că „trecutul ne-a învățat că nu mai avem

nici un fel de motiv să ne încredem în străinii care au monopolizat la noi în țară mai tot comerțul, acest izvor nesecat de bunăstare și belșug⁵⁵.

În ajunul primului război mondial și Centrala Însoțirilor Economice Românești dădea faliment – prinsă în mrejele Băncii Țării și ale politicii oficiale promovate de guvernământul Bucovinei – ceea ce compromitea „toată mișcarea atât de mult promițătoare⁵⁶. La 25 noiembrie 1913 Centrala era obligată să cedeze Băncii Țării printr-o plenipotență cu valoare juridică toată averea de care dispunea – pentru recuperarea creditelor și dobânzilor acumulate – între valorile și bunurile cedate aflându-se: o moară mecanică în Cernăuți și moșiile de la Milișăuți și Pătrăuți⁵⁷, ipoteca ridicându-se la suma de 1,5 milioane coroane.

*
* *
*

În concluzie, sistemul financiar bancar al Bucovinei se afla, în ajunul primului război mondial, aproape integral în mâinile unor elemente ale burgheziei alogene, comradore, evreiești și austriece îndeosebi, deservind interesele egoiste ale unei minorități puse în slujba statului și împărțind beneficiile cu acesta.

Ajunși în situația de minoritari în cadrul populației, românii bucovineni încercau cu o vădită îndârjire să se sustragă efectelor spoliatorii ale politicii cămătărești ale marilor bănci, creându-și în acest scop acele bănci populare după sistem Reiffeisen, care, însă, au căzut în mod treptat și ele în mâinile devoratoare ale bancherilor. Dacă – așa cum releva Aristotel – „binele în politică este Justiția“ și dacă „este just ceea ce, emanând de la toți, se răsfrânge asupra tuturor în mod egal“, este limpede că și acest segment al politicii și istoriei Imperiului habsburgic, sistemul financiar bancar al Bucovinei, nu putea oferi un model și o bază pentru conviețuirea armonioasă plurietnico-lingvistică și confesională. Eliberarea Bucovinei de sub stăpânirea austriacă și unirea ei la statul român în 1918 era o soluție cerută și de realitățile injuste ale sistemului financiar bancar.

NOTE

1. Karl Marx, Fr. Engels, *Despre artă și literatură*, București, 1953, p. 49–58.
2. *Ibidem*, p. 52–53.
3. Dragoș Luchian, *Banca Mondială*, Editura Enciclopedică, București, 1992, p. 5.
4. Mihai Iacobescu, *Bucovina – „o Europă în miniatură?“*, în vol. *Național și social în istoria românilor (Profesorului Gh. Platon la a 70-a aniversare)*, Istorie, tom XLII–XLIII, Supliment 1996/1997, Editura Universității „Al. I. Cuza“, Iași, 1998, p. 149–161.
5. Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, vol. II, Editura Enciclopedică, ediția a VIII-a, București, 1997, p. 550–551.
6. *Buchenland Hunterfünftzig Jahre deutschum in der Bukowina*, p. 165.
7. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 216–221.
8. Idem, *A fost Bucovina de ieri un „model“ al Europei de mâine?*, *Țara Fagilor*, vol. VII/1998, Cernăuți, 1998, p. 46–63.
9. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 302.
10. W. Messner, *Dem Kaindl-archiv gewidmet vom Verfassen*, Henbach/Würtenberg, 1985, p. 16.
11. C. Daicoviciu, M. Constantinescu, *Destrămarea monarhiei austro-ungare (1900–1918)*, Editura Academiei Române, București, 1964, p. 38, 40.

12. Erich Zöllner, *op. cit.*, p. 561.
13. Bucur Tincu, *Contribuții la istoria căilor ferate din România. Idei și probleme în perioada 1859-1860*, în *Studii*, nr. 5/1971, p. 952.
14. C. Botez, D. Urmă, I. Saizu, *Epopeea feroviară românească*, București, 1977, p. 76; *Averile bisericesti din Bucovina*, București, 1939, p. 25; Victor Slăvescu, *Căi ferate, navigație fluvială și maritimă*, București, 1930, p. 225, 271-272.
15. Aurel Râșcanu, *Podurile și șoselele din Bucovina*, București, 1919, p. 19.
16. Josef Opletal, *Das Föstliche Transportwesen*, Wien, 1913, p. 21-29.
17. E. Guzman, *Bunurile Fondului Bisericesc*, f.a., p. 16.
18. Erich Zöllner, *op. cit.*, p. 565.
19. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 381.
20. Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți (Arh. SRC), Isin Gronich, *Un album al Cernăuțiului*, Cernăuți, 1925, p. VII, 4-14.
21. C. Daicoviciu, M. Constantinescu, *op. cit.*, p. 71; Ion Nistor, *op. cit.*, p. 302.
22. Mihai Eminescu, *Răpirea Bucovinei*, antologie, prefață și note D. Vatamaniuc, Editura Saeculum, București, 1996, p. 30, 53.
23. Arh. SRC, *loc. cit.*, p. VII, 20-39.
24. *Mitteilungen des Statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina*, IX, Heft, Czernowitz, 1907, p. 24.
25. I.E. Torouțiu, *Românii și clasa de intelectuali din Bucovina*, Cernăuți, 1911, p. 25.
26. *Ibidem*, p. 20.
27. W. Messner, *op. cit.*, p. 15-17.
28. Arh. SRC, *loc. cit.*, p. IV, 10-11.
29. *Ibidem*, p. IV, 18-21.
30. *Ibidem*, 24-26.
31. I.E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 5.
32. Idem, *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, București, 1916, p. 239, 302, 304, 402.
33. *Ibidem*, p. 410-429.
34. Aurel Onciul, *Moștile Fondului Bisericesc*, în *Patria*. Cernăuți, 25 aprilie 1909.
35. Arh. SRC, *Șematismul Arhidiecezei Ortodoxe a Bucovinei*, Cernăuți, 1922, p. 5-55.
36. Idem, *Fond Mitropolie 320, opis I*, dosar 1346, f. 98.
37. *Ibidem*, f. 106-108.
38. *Ibidem*, f. 1218.
39. *Ibidem*, f. 99.
40. *Patria*, Cernăuți, 4 aprilie 1909, p. I.
41. Arh. SRC, Isiu Gronich, *op. cit.*, VIII, 26-28.
42. Ion Nistor, *op. cit.*, p. 303-304.
43. *Patria*, Cernăuți, 4 aprilie 1909, p.1.
44. Mihai Bendevschi, *Organizarea cooperativă a creditului personal agricol în Bucovina*, în vol. *Românii din Bucovina*, Cernăuți, 1906, p. 129-140.
45. C. Daicoviciu, M. Constantinescu, *op. cit.*, p. 72.
46. Ion Nistor, *op. cit.*, p. 304.
47. *Deșteptarea*, Cernăuți, nr. 21/1983, p. 161.
48. Idem, nr. 6/1898, p. 45.
49. Ion Nistor, *op. cit.*, p. 304.
50. *Buchenland...*, p. 225.
51. Mihai Bendescu, *op. cit.*, p. 131.
52. *Patria*, 25 februarie 1909, p. 1.
53. Ion Nistor, *op. cit.*, p. 312.
54. *Patria*, 19 martie 1909, p. 1
55. Idem, 1 mai 1909, p. 2.
56. Ion Nistor, *op. cit.*, p. 305.
57. Arh. SRC, Direcția Poliției, fond 10, opis 1, dosar 975, f.4 și 21; dosar 978, f. 17.

SUMMARY

Historian Mihai Iacobescu's study, *Aspects of the banking system in Bukovina on the eve of the First World War*, makes a well-founded analysis of the banking system in Habsburg Bukovina on the eve of the first world conflagration introducing the reader into „the most sensitive universe of the secret mechanisms that ensure the functioning and the progress of the social body“.

The transfer of property from the hands of the Romanian native population into the hands of colonists and immigrants was detrimental to Bukovina, despite the fact that some contemporary Austrian and German historians present Bukovina as „a model“ for a harmonious multiethnic, multilingual and confessional community. According to the author, the development and the betterment of the banking system in Bukovina in the second half of the nineteenth century took place in close relationship with the economic progress and the development of industry, trade and railways network.

SATUL BUCOVINEAN ÎN CONTEXTUL EVENIMENTELOR DE LA 1848

Cristina Pânzariu

Suceava

Rădăcinile Revoluției române din 1848 sunt adânci, căci, așa cum scria Nicolae Bălcescu în *Mersul revoluției în istoria românilor*, „revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române... Cauza ei se pierde în zilele veacurilor... Uneltitorii ei sunt optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului asupra lui însuși. Mărturii ale acestui adevăr sunt în primul rând marile ridicări ale maselor din perioada de destrămare a orânduirii feudale: răscoala țărănească transilvană din 1784 și, mai ales, mișcarea revoluționară din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, desfășurată în Țara Românească dar cu un ecou puternic în toate țările române¹.”

Deși aflată în acea perioadă sub stăpânire habsburgică, Bucovina avea să fie și ea cuprinsă de valul revoluției de la 1848, integrându-se astfel revoluției generale românești, care a avut, în ciuda frontierelor vremelnice și arbitrare de atunci, un profund caracter unitar, dovedind că „toți românii erau însuflețiți de aceleași idei, năzuiau spre același ideal².”

Toată etapa de după anexarea din 1775 până la Revoluția de la 1848 este caracterizată printr-o impresionantă sumă de acțiuni protestatate, memorii, plângeri, petiții, tulburări politice, care exprimă setea de dreptate și libertate a românilor bucovineni³. Astfel, în 1803, au avut loc „adunări nepermise și tulburări⁴”. În 1805 are loc răscoala sătenilor din zona Câmpulungului Moldovenesc, țărani denunțând exploatarea și mizeria, refuzând să-și trimită fiii în fața comisiilor de recrutare⁵. Au loc și acțiuni de solidaritate ale românilor cu lupta de eliberare națională a polonezilor, fapt ce silește guvernul din Lemberg să trimită unități militare în zonă, confruntarea soldându-se cu numeroase victime și în același timp peste 3 000 de persoane fug în Moldova – între 1803 până în anul 1814 peste 20 000 de locuitori au emigrat în țară, adică aproape o treime din întreaga populație a Bucovinei existentă aici la începutul veacului al XIX-lea⁶. În 1821, ca un ecou al revoluției din Muntenia se semnaleză ridicări țărănești în Munții Bucovinei și în Galiția⁷. Dintr-un raport al Curții de Apel din Liov, înaintat Curții Supreme de Justiție din Viena, rezultă că în anul 1831, în Bucovina, țărani au atacat domeniile statului, din folosința țaranilor și trecute în posesia domeniilor, au atacat conace, au ucis nobili. Țărani au fost încurajați de clerul sătesc, aproape singura pătură românească de intelectuali, apărătoare a drepturilor istorice ale poporului⁸.

O situație aparte a cunoscut zona Ocolului Câmpulungului Moldovenesc, țărani câmpulungeni, spre deosebire de locuitorii din alte părți ale Bucovinei,

bucurându-se în perioada premergătoare ocupării habsburgice de privilegii importante. Astfel, erau scutiți de plata birului față de stăpânul moșiei, în afară de sferuri, goștina de oi și de folărit, nu dădeau domnului dijma sau zeciuiala (a zecea parte din roadele pământului), nu lucrau boierescul, se puteau așeza pe orice loc din ocol, fiind liberi să-și construiască locuințe pe pământul curățat de ei din pădure. În același timp, aveau dreptul să pescuiască și să vâneze în pădurile domnești, de a-și paște turmele de oi, de vite și de cai în poienile munților, se puteau servi în mod gratuit de lemnul din pădure. Anumite taxe, cum ar fi crâșmăritul și morăritul, nu s-au plătit niciodată în Ocolul Câmpulungului. Se poate afirma deci că țărani câmpulungeni n-au fost niciodată iobagi. Astfel, ei susțineau cu tărie în fața autorităților că „sunt țărani liberi”⁹.

După ocuparea Bucovinei vor interveni schimbări în obligațiile țăranilor câmpulungeni. Astfel, în 1791, șeful Domeniului Sf. Ilie, Kugler, a prezentat un raport autorităților austriece în care propunea ca „locuitorii ocolului Câmpulung să fie tratați la fel cu locuitorii celorlalte domenii din Bucovina, adică să fie transformați în iobagi ai Domeniului, anulându-se privilegiile primite în trecut”¹⁰. Situația țăranilor din Ocolul Câmpulungului Moldovenesc avea să se înrăutățească în anii dinaintea Revoluției de la 1848.

Controversata problemă a delimitării hotarelor din 1840 avea să ridice probleme țăranilor câmpulungeni, ei protestând la 31 mai 1841 împotriva alcătuirii comisiei de delimitare, cerând inițial să fie formată din funcționari superiori. Ei susțineau că „Domeniul îi tratează drept iobagii lui”, afirmând în același timp că ei sunt „țărani liberi ai liberului ocol de la Câmpulung”. Ei cereau: „Să ni se restituie iazurile făcute de noi în munții mănăstirești și confiscate în urmă fără nici un drept, să ni se respecte proprietatea și să ni se lase veniturile, iar Domeniul să rămână cu cei 11 munți mănăstirești, unde poate face ce vrea. Domeniul să nu mai intre cu forța în proprietățile noastre libere după cum o face zilnic, să nu ne ia drepturile și atunci se rezolvă de la sine problema”¹¹.

La 12 iulie 1843 și 20 iulie 1844, țăranii câmpulungeni vor înainta noi memorii împăratului, semnate de Miron Ciupercovici (viitorul deputat de la 1848), țăranii Ioniță Șandru, Ilie Piticariu, Vasile Morar, Andrieș Pralea, Ilie Iacoban.

Astfel de plângeri ale țăranilor au fost foarte numeroase în preajma revoluției: în 1833 mai mulți țărani, printre care Ilie Iacoban, Grigori Dranca, Simion Donisă, Mihail Carpe, Gheorghe Moroșan, reprezentanți ai comunelor Dorna, Iacobeni și Dorna Candreni au înaintat un memoriu Prefecturii Bucovinei cerând îndepărtarea liniilor de demarcație și restituirea pământurilor confiscate. Și comuna Fundul Moldovei a avut de suferit. Locuitorii comunei nu au mai avut acces la pădure, de aceea au înaintat memoriu împăratului în 1817, 1843, iar la 18 aprilie 1845 ei s-au adresat Guberniului din Lemberg, această din urmă plângere fiind redactată de țăranii Miron Ciupercovici și Adrian Pralea, care se aflau atunci la Viena. Ei arătau în acest memoriu că în afară de confiscări, amenzi, se făceau și descinderi domiciliare sechestrându-se obiecte din casă.

Pe lângă aceste confiscări de pământ, de obiecte și unelte, impuneri de prestații, s-a trecut și la maltratarea populației, terminându-se adesea cu închisoarea. Țăranii Ilie Niculiță și Petre Ursul din Șarul Dornei au înaintat la 1 ianuarie 1842 o plângere Prefecturii Bucovinei, de aceea au fost băgați la închisoare și maltratați. Iată cum avea să descrie la 10 iulie 1843 Miron Ciupercovici situația din satele bucovinene: „Ce se întâmplă în Bucovina este nemaipomenit. În Bucovina nu numai că se fură oamenilor avutul, ci ei sunt schingiuiți de niște funcționari lipsiți de Dumnezeu și de conștiință”¹².

În acest context, speranțele legate de Revoluția din 1848 au fost mari. Câmpulungenii credeau că a sosit momentul să-și poată dobândi drepturile desființate pe nedrept de oficialitatea austriacă, să vadă desființat Domeniul și să fie pedepsiți funcționarii abuzivi. Nici una din aceste speranțe nu avea să se împlinească. Domeniul a rămas cu toate prerogativele sale, funcționarii fiind menținuți în funcții, iar țăranii au continuat să rămână în starea jalnică în care se găseau.

Astfel de abuzuri și asupriri din partea stăpânilor aveau loc și în alte localități ale Bucovinei. În 1824, locuitorii satului Stroiștești se plâng „împotriva tratamentului de sclavi și a creșterii zilelor de robotă pe an”¹³. Situația grea a țăranilor este reflectată și în coloanele gazetei *Bucovina*, unde găsim următoarele afirmații: „Starea locuitorilor între Prut și Nistru este vrednică de toată jalea. Nevoia și mizeria au ajuns acolo la un grad înfricoșat. O mulțime nenumărată de familii de țărani, luptându-se cu cea mai amară lipsă, cu foamea și cu însăși moartea, întind cu deznădejde mâinile cerând milă și ajutoriu de la ocârmuire, căreia ei dau rodul muncii lor spre ținerea fiilor lor spre apărarea statului”¹⁴.

În 1824, în zona Rădăuțiului țăranii erau obligați să are, să semene și să adune roadele de pe fostul lan vlădicesc, devenit „lanul împărătesc”. Dintre vechile obligații rămăseseră dijma, precum și alte beilicuri, avantajoase pentru noii ocupanți¹⁵. Și aici țăranii se vor răscula în august 1849 sub conducerea țăranului Ionică Văcărean. Deputatul ales din zona Rădăuțiului, Mihai Bodnar, despre care Ion Nistor spune că era „cel mai bun patriot și mai inteligent dintre toți deputații”¹⁶, venise de multe ori în mijlocul țăranilor pentru a le susține revendicările: scutirea de robotă, de dijmă, de biruri și împrumutarea¹⁷. Răscoala țăranilor din zona Rădăuțiului va fi înăbușită în sânge de către autoritățile aristice, chemate în ajutor de Austria. Capul răscoalei, Ionică Văcărean va fi împușcat, iar alți țărani au fost închiși în închisorile habsburgice, neîncăpătoare în acei ani pentru cei ce luptau pentru libertate și pentru drepturi.

Creșterea îndatoririlor față de proprietari, încercarea de a aplica normele rusticale din Galiția și față de bucovineni, înăsprirea condițiilor de trai îi va determina pe mulți români bucovineni să treacă granițele, peste cordon, în Moldova. Astfel, s-a produs în urma anexării un adevărat exod al populației, care a durat mai multe decenii și care n-a putut fi oprit prin nici o măsură administrativă¹⁸.

Sarcinile urbariale de care trebuiau să se achite românii bucovineni erau foarte mari, numărul zilelor de clacă crescând de la 6–12 zile pe an, cât era în 1774, la 165 de zile și chiar mai mult, de aceea deputații țărani din Bucovina, aleși la 1848, vor cere, în primul rând, printre alte revendicări, împrumutarea țăranilor.

În ceea ce privește școlile românești din Bucovina, vor primi o grea lovitură în urma anexării Bucovinei la Galiția¹⁹. Limba română a fost înlocuită cu limbile germană și polonă. Se povestește din bătrâni că școlarii români, care îndrăzneau să vorbească în școală românește, erau obligați să poarte la gât chipul unui măgar²⁰. În aceste împrejurări, când limba și chiar ființa națională a populației din Bucovina erau în primejdie, când românii bucovineni au văzut că școlile oficiale nu mai corespund intereselor lor, ei au recurs la vechiul obicei al școlilor private, ale învățătorilor ambulanti²¹. Aceștia vor deschide școli particulare în diferite sate bucovinene, contribuind, astfel, la răspândirea științei de carte și la trezirea conștiinței naționale, într-un moment critic pentru populația Bucovinei. Într-un articol din gazeta *Bucovina* se afirma că „înființarea școlilor populare trebuie să reprezinte în viitor mădularul cel dintâi și cel mai important în sistemul învățământului public”²².

În acest context, mișcarea revoluționară de la 1848 s-a manifestat în Bucovina printr-un pronunțat caracter social-agrar²³. Politica habsburgică instaurată

în 1774 a afectat toate clasele sociale din Bucovina, cel mai greu lovită fiind însă țărănimea. Formând peste 90% din populația Bucovinei, dar neprimind nici un fel de educație politică sau de altă natură, țăranii din Bucovina, spre deosebire de cei din celelalte teritorii românești, și-au ales ei înșiși deputați care să le reprezinte interesele, conducători din sânul lor²⁴.

Aționând mai mult din instinct decât din calcul, țăranul român din Bucovina în 1848 se simțea mai mult țăran decât român, în memoria lui fiind încă vii suferințele iobăgiei. Neavând educația politică necesară, țăranii înșiși au fost lipsiți de conducători adevărați, Revoluția din 1848 găsindu-i astfel pe românii din Bucovina dezorganizați, nepregătiți. Prin reprezentanții săi, Bucovina a trimis la Viena elementele sale cele mai bine pregătite, care cunoșteau realitățile satului românesc în acel moment fierbinte al anului 1848. În special, deputații români Mihai Bodnar din Rădăuți și Miron Ciupercovici din Câmpulung au cerut imperios înlăturarea boierescului fără despăgubirea proprietarilor, menționând că prin sporirea abuzivă a zilelor de robotă țăranii și-au supraîmplinit obligațiile²⁵. Tot acum putem vorbi și de pleiada de cărturari, în frunte cu frații Hurmuzachi, educați în spiritul național de Doxachi Hurmuzachi, părintele lor²⁶. Acesta avea să lase moștenire urmașilor săi misiunea de a împlini „trei datorii mari și sfinte pentru care aveți a răspunde înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor voștri. Aceste trei datorii sunt: patria, limba și biserica”²⁷.

Așa cum am arătat, încă înainte de revoluție, precum și în timpul ei, au avut loc numeroase răscoale țărănești în diverse locuri, cu ocupări de conace și moșii, la care autoritățile au răspuns cu vărsări de sânge. O dată cu declanșarea revoluției la Viena, la 13 martie 1848, în satele bucovinene, în special în cele dominate de clăcași, vor avea loc acțiuni protestatare, cu caracter de masă. Se vor răscula țăranii din Voloca, Mămăiești, Cuciurul Mare, Ciudin, Huta Veche, Șipeniți, cerând desființarea boierescului, înlăturarea dăjdiilor și prestațiilor, alungarea arendașilor și dregătorilor. În fruntea țăranimii răscolite din această parte a Bucovinei s-a remarcat Lukian Kobiliță, un huțul din Putila²⁸. Raportând despre aceste răscoale țărănești către guvernul Galiției, prefectul Bucovinei Gheorghe Isăcescu avea să afirme că „țăranii ocupă și împart cu forța pământul agricol, pășunile, că refuză să-și mai achite obligațiile în muncă și în bani”²⁹.

În această atmosferă, în a doua jumătate a lunii martie, mai exact la 22 martie 1848, a avut loc la Cernăuți, capitala Bucovinei, o adunare populară înființându-se un comitet de acțiune, condus de Doxachi Hurmuzachi, cu scopul de a formula un program de revendicări³⁰. Conducătorii revoluției din Bucovina și în special Hurmuzăcheștii condiționau și subordonau dezideratul rezolvării problemelor sociale, economice, politice, culturale și religioase, de dezlipirea Bucovinei de Galiția și constituirea ei cu rangul de provincie autonomă. Iată ce afirma George Hurmuzachi în primul număr al gazetei sale *Bucovina*: „Bucovina care nu este cea de pe urmă perlă în frumoasa cunună de țări a Austriei s-a trezit la viață nouă”³¹. Sub presiunea valului revoluționar, care cuprindea aproape toate provinciile imperiului la 15 martie 1848, împăratul Ferdinand I promite o nouă Constituție, al cărei proiect va fi publicat la 15 aprilie 1848³². Prin patenta imperială din 17 aprilie 1848 s-a hotărât ca în ziua de 15 mai să fie pusă în aplicare noua dezrobire a țăranilor în Galiția și Lodomeria și, implicit, în Bucovina. Guvernatorul Galiției, contele Stadion, a ținut să întrebe, mai întâi, pe proprietarii bucovineni dacă este necesar să extindă patenta asupra Cercului bucovinean. Proprietarii bucovineni, Mustazza, Gafencu, Capri, Zotta, Popovici, Goian, Petrovici, Costin, Vasilco, Doxachi Hurmuzachi și Louis Mikuli, vor vedea ca inadmisibilă, din punct de vedere legal, extinderea patentei imperiale. Totuși ei credeau că desființarea clăcii

s-ar putea proclama, în principiu, și în Bucovina, rămânând însă ca termenul aplicării și condițiile de despăgubire pe seama proprietarilor să se fixeze numai de Adunarea Constituantă, care urma să fie convocată pe data de 26 iunie 1848. Tocmai această atitudine rezervată a marilor proprietari față de dezrobirea țăranilor a produs mari nemulțumiri în rândurile țăranimii, ceea ce a avut drept urmare faptul că în alegerile pentru Constituantă nu a reușit nici un candidat din rândurile marilor proprietari³³.

În acest context, în preajma alegerilor pentru Constituantă, fruntașii români bucovineni vor convoca, pentru ziua de 20 mai 1848, o mare adunare națională la Cernăuți, la care vor lua parte oameni veniți din toate colțurile Bucovinei, reprezentanți ai tuturor claselor sociale. Președinte al Adunării a fost ales Doxachi Hurmuzachi, sub conducerea căruia a fost elaborat un program alcătuit din douăsprezece „dorințe” privind întreaga viață politică, națională, culturală și economică a Bucovinei³⁴. Ei cereau, în primul rând, separarea Bucovinei de Galiția și restabilirea autonomiei țării lor, conservarea caracterului ei istoric prin crearea de școli naționale de toate gradele și introducerea limbii române în administrație și în viața publică, dezrobirea țăranilor prin desființarea clăcii și a dijmei, garantarea libertății religioase și proclamarea principiului de egalitate între toate profesiunile din Bucovina și alte deziderate de ordin economic și administrativ. Acest program va fi dezvoltat și completat în iunie 1848, sub titlul *Petiția țării* guvernului de la Viena, de către cei opt deputați, aleși în aceeași lună de către populația Bucovinei. Pe o poziție foarte fermă pentru acordarea statutului de autonomie și apărarea intereselor naționale se vor situa deputații țărani Mihai Bodnar și Miron Ciupercovici care vor înainta Parlamentului un memoriu de revendicări³⁵.

În ceea ce privește reglementarea raporturilor dintre țăranii asupriți și marii proprietari, problemă ce frământă toate categoriile de țărani, deputații aleși din Parlament, cunoscând, în amănunt, această problemă, se vor situa pe o poziție ferm revoluționară, pe care o vor exprima limpede și cutezător.

Revendicări asemănătoare au trimis, prin plângerile lor, Parlamentului și țăranii din alte sate bucovinene, cum ar fi: Pătrăuți, Dărmănești, Marginea, Horodnic, Liteni. Între reclamațiile prezentate la 1848 Parlamentului austriac de către deputații bucovineni, cele mai multe au drept obiect îndeosebi sustrageri de pământuri rusticale, din partea stăpânilor. Maltratări, arestări nemotivate, dotări insuficiente, cereri de taxe pentru toloacă, oprirea de a trece pe anumite drumuri, impunerea de a da străji la curtea boierească, trimiterea de către stăpân la oaste a altui sătean, în locul celui recutat, luarea dijmei, în mod arbitrar³⁶, sunt câteva din asuprerile de care se plâng sătenii din Malatineț, Corovia, Valea Sacă, Zaharești, Chilișeni Oficiului Cercual din Cernăuți în anii premergători izbucnirii revoluției³⁷.

În acest context, sub presiunea frământărilor și răscoalelor țărănești, cât și datorită activității susținute de deputații țărani în Parlament, în condițiile în care țăranimea refuza să mai execute boierescul și alte obligații, prin legile din 7 septembrie 1848 și 15 august 1849, a fost desființat boierescul și s-au satisfăcut o bună parte din revendicările sociale ale țăranimii. Acordarea în 1849 a statutului de autonomie pentru Bucovina și desființarea boierescului, cu toate limitele existente, au fost, fără îndoială, cele mai de seamă cuceriri ale Revoluției de la 1848 în Bucovina, satisfăcându-se, astfel, o bună parte din revendicările sociale ale țăranimii³⁸.

Situația țăranimii bucovinene, după așa-zisa împrumutarea din 1848, avea să rămână, în continuare, dificilă, ca de altfel, mult timp în zbuciumata istorie a românilor, vechile obligații fiind înlocuite cu altele. Va continua plata birului, iar neînființarea unor institute de credit îl va face pe țăranul bucovinean, curând după

aceea, să ajungă „din ghearele boierescului, în altele și mai nemiloase ale beției și cămătăritului”⁹, de aceea lupta pentru rezolvarea problemei țărănești va continua. Rechizițiile și prestațiile pentru trupele ruse, foametea, epidemiile de holeră vor determina un nou val de nemulțumiri, sub presiunea cărora se va trece la în proprietărea unor țărani fără sau cu prea puțin pământ. În acest scop s-au folosit 80 000 ha din moșile Fondului Bisericesc¹⁰. În același timp, continua lupta pentru dreptate a țăranilor din fostul ocol al Câmpulungului Moldovenesc. În 1861 Eudoxiu Hurmuzachi va tipări, la Viena, *Strigătul după ajutor al comunelor aparținând ocolului Câmpulung Moldovenesc din Bucovina*¹¹, în care era demascată întreaga politică habsburgică, prin care țăranii fuseseră văduviți de drepturile lor legitime din moși-strămoși și proprietățile le fuseseră uzurpate și acaparate, fiind aduși, cei mai mulți dintre ei, în situația de iobași. Alături de Eudoxiu Hurmuzachi s-au aflat și fostul deputat de la 1848 Miron Ciupercovici și țăranul Ilie Niculiță.

În urma cercetărilor făcute de comisia mixtă din partea autorităților imperiale și a câmpulungenilor, întocmită de Franz Iosif I în 1862, a trecut în posesia țăranilor, între anii 1863–1872, aproape jumătate din suprafața revendicată de câmpulungeni. Țăranii aveau să ridice pe Rarău o movilă, ca însemn pentru noua delimitare a proprietăților lor și în amintirea victoriei parțiale a luptei pentru dreptate; ea s-a numit și se mai cheamă și astăzi „Movila lui Hurmuzachi”¹².

Se poate constata că soarta țăranilor bucovineni nu s-a îmbunătățit prea mult, în urma frământărilor naționale și economice din 1848. Totuși, prin contactul bucovinenilor cu românii din celelalte țări, prin izbânzile obținute, s-a mărit forța lor de rezistență națională, Revoluția de la 1848 căpătând astfel, și pentru românii bucovineni, o profundă semnificație istorică.

Se poate afirma, totodată, că deși înfrântă, Revoluția de la 1848 a fost, în fapt, biruitoare. Constituirea statului național român în 1859, prima etapă pe drumul făuririi statului național unitar, reformele lui Cuza, în special cea agrară, cucerirea independenței în 1877 și desăvârșirea unității statale a întregii națiuni, în 1918, nu au fost decât succesive confirmări ale justeței viziunii revoluționarilor de la 1848 și, totodată, încununări repetate ale revoluției care se afirma, astfel, mereu biruitoare.

NOTE

1. Dan Berindei, *Revoluția română din 1848*, Editura Politică, București, 1974, p.9
2. Ion Nistor, *Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina 1774–1857*, București, 1916, p. 45.
3. Mihai Iacobescu, *România din nordul Moldovei sub habsburgi*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, tom. XXV/1998, p. 73
4. *Ibidem*, p. 74.
5. Teodor Balan, *Răscoala țăranilor din ocolul Câmpulungului Moldovenesc din anul 1805*, Cernăuți, 1923, p. 24.
6. Ionel Dârdala, *Conștiința națională a românilor bucovineni*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, tom. XII/ 1975, p. 178.
7. *Ibidem*, p. 179–180.
8. Idem, *Influența insurecției polone în Bucovina*, în Anuarul Județean Suceava, V/1978, p. 271.
9. Teodor Balan, *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, Ed. Științifică, București, 1960, p. 118–120.
10. *Ibidem* p. 148.

11. *Ibidem*, p. 172.
12. *Ibidem*, p. 224.
13. Nicolai Grămadă, *Sătenii și stăpânii în Bucovina între 1775 și 1848*, Cernăuți, p. 92.
14. *Bucovina*, nr. 8/1 aprilie 1849.
15. Petru Rezuș, *Episoade ale revoluției din anul 1848 în Rădăuți*. în Anuarul Muzeului Județean Suceava, nr XI – XII/1984–1985, p. 215.
16. Ion Nistor, *op. cit.*, p. 52.
17. Petru Rezuș, *op. cit.*, p. 216.
18. Ion Nistor, *op. cit.*, p. 14.
19. Vasile Boca, *Învățătorii ambulanzii în Bucovina*, în Anuarul Muzeului Județean Suceava, nr. VI–VII/1979–1980, p. 299.
20. Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina*, București, 1916, p. 55.
21. Vasile Boca, *op. cit.*, p. 300.
22. *Bucovina*, nr. 5/1848.
23. Ion Negură, *Evoluția economică a Bucovinei (1774–1918)*, în Anuarul Muzeului Județean Suceava, nr. VI–VII/1979–1980, p. 193.
24. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1918), Ed. Academiei Române, București, 1933, p. 370.
25. Ion Negură, *op. cit.*, p. 194–195.
26. Ionel Dîrdală, *Conștiința națională a românilor bucovineni...*, p. 180.
27. Ion Nistor, *Un capitol din viața culturală...*, p. 64.
28. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei...*, p. 372–373.
29. Ionel Dîrdală, *Desființarea boierescului în ținutul Sucevei*, în Anuarul Institutului de Arheologie, tom. LXXX, IX/1972, p. 224–225.
30. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei...*, p. 373.
31. Teodor Balan, *Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul „Bucovina”*, Cernăuți, 1924, p. 14.
32. Mihai Iacobescu, *Revoluția de la 1848 în Bucovina*, în Anuarul Muzeului Județean Suceava, nr. V/1978, p. 22.
33. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ed. Humanitas, București, p. 92–93.
34. Idem, *Un capitol din viața culturală...*, p. 46.
35. Mihai Iacobescu, *Revoluția de la 1848...*, p. 26.
36. Nicolai Grămadă, *op. cit.*, p. 92.
37. *Ibidem*, p. 91–93.
38. Mihai Iacobescu, *Revoluția de la 1848...*, p. 30.
39. Ion Nistor, *Un capitol din viața culturală...*, p. 61.
40. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei...*, p. 446.
41. Teodor Balan, *Din istoricul Câmpulungului...*, p. 135–241.
42. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, p. 446.

SUMMARY

The author present the protest movements of the Bukovinean peasants between 1775 – 1848. The situation of the Bukovinean peasants did not improve too much following the 1848 national unrest. Nevertheless the contacts between the Bukovineans and the Romanians in the Principalities and Transylvania and the fact that the Bukovineans demands were satisfied brought about the strengthening of their national resistance. As a result, the 1848 revolution acquired a profound significance.

PROBLEMA BUCOVINEI ÎN PERIOADA DINTRE SEMNAREA PROTOCOLULUI ADIȚIONAL SECRET SOVIETO-GERMAN (23 AUGUST 1939) ȘI NOTA ULTIMATIVĂ SOVIETICĂ (26 IUNIE 1940)

Vitalie Văratie

București

(I)

Întrevederea din seara zilei de 26 iunie 1940 a comisarului sovietic al Afacerilor Străine, V. Molotov, cu trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar al României în U.R.S.S., Gh. Davidescu, și remiterea notei către guvernul român prin care partea sovietică a formulat deschis pretenții teritoriale față de vecinul său, a marcat începutul unei probleme sinuoase în relațiile dintre cele două țări. Pentru prima oară, Moscova, în mod oficial, aducea la cunoștința opiniei publice mondiale revendicările sale asupra unei părți a Bucovinei, teritoriu care, cu excepția unor prezențe temporare ale armatelor sale în timpul războaielor din sec. XVIII–XX, nu i-a aparținut niciodată. În pofida acestei realități, guvernul U.R.S.S. pretindea în nota sa că, „chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transiterii către U.R.S.S. a acelei părți a Bucovinei a cărei populație este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cât și prin comunitatea de limbă și componență națională. Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către U.R.S.S. ar putea reprezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei pierderi care a fost pricinuită U.R.S.S.-ului și populației Basarabiei prin dominația de 22 ani a României în Basarabia¹. Vestea despre pretențiile sovietice asupra Basarabiei, dar mai ales a nordului Bucovinei, a surprins majoritatea populației țării. Aceasta tocmai pentru faptul că asemenea intenții ale vecinului din răsărit au rămas necunoscute celor mai mulți cetățeni români, iar dacă au fost sesizate de unele servicii speciale, informațiile nu au depășit un cerc restrâns de persoane responsabile de securitatea statului român.

Semnarea pactului sovieto-german din 23 august 1939, și a protocolului adițional secret, a reprezentat începutul unei noi etape în politica U.R.S.S. față de România. Istoricul român V. F. Dobrinescu apreciază astfel semnificația acestui moment: „Pactul sovieto-german, din 23 august 1939, a lovit în speranța Bucureștilor că o politică prudentă a României față de Germania și Uniunea Sovietică o

putea feri de pericolele care o amenințau². Diplomația română a urmărit cu o deosebită atenție reacția puterilor occidentale față de înțelegerea Hitler-Stalin și a depus eforturi susținute pentru dezvăluirea adevăratelor obiective urmărite de către părțile semnatare. Încă în seara zilei de 22 august 1939, ambasadorul român la Paris, Gh. Tătărescu, transmitea: „Am văzut pe ministrul Bonnet. Momentul este dominat de anunțarea oficială a hotărârii guvernelor Reich-ului și Sovietelor de a încheia un pact de neagresiune, care a căzut ca un trăsnet. Ministrul nu mi-a ascuns nici surpriza în ceea ce privește actul, nici îngrijorarea în ceea ce privește consecințele imediate și îndepărtate³. Ambasadorul României la Ankara, V. Stoica, a semnalat și el caracterul senzațional pe care l-a provocat știrea despre înțelegerea sovieto-germană în mediile politice turcești. Ministrul de Externe din această țară, S. Saracioglu, a încercat chiar să explice cauzele care au determinat această neașteptată turmă în evoluția raporturilor internaționale. Potrivit relatării ambasadorului român, șeful diplomației turce „crede că de vină sunt îndelungatele târăgănări ale englezilor și francezilor în a cădea de acord cu rușii“ și că o cauză „a acestor târăgănări a fost și atitudinea Poloniei și României care, refuzând să admită trecerea trupelor ruse pe teritoriul lor, făceau în mare parte imposibilă utilizarea eficace a armatelor ruse⁴. Tot din telegrama lui V. Stoica de la Ankara se desprinde și următoarea informație: „Saracacioglu consideră pactul anunțat ca o mișcare foarte abilă a Germaniei pentru zădărnicierea acțiunii Franței și Angliei în Europa Orientală și paralizarea frontului oriental construit de ele: Polonia și România nu vor mai putea fi sigure că la spatele lor au un amic și vor fi obligate a ține trupe și la frontierele lor răsăritene⁵. În ultima zi a lunii august, ambasadorul V. Stoica adresa către București o nouă telegramă prin care anunța informațiile obținute de la omologul său francez la Ankara, R. Massigli, din care „ar reieși că unul din factorii care au impus la încheierea pactului germano-sovietic este un curent naționalist care ar preconiza în cercurile conducătoare sovietice amputarea Poloniei, redobândirea țărilor baltice și scoborârea Rusiei din nou la gurile Dunării, deci reocuparea Basarabiei⁶. Peste numai patruzeci și opt de ore a sosit la București telegrama expeditată de la Londra de către ministrul român V. Tilea, în care se arăta că, potrivit opiniei unui membru al ambasadei germane din capitala britanică, „pactul germano-rus va avea consecințe și asupra României care va trebui să cedeze Transilvania și Basarabia⁷.

Declanșarea conflictului germano-polonez la 1 septembrie 1939, care inițial nu părea să marcheze începutul unui nou război mondial, iar de la 17 septembrie și ofensiva sovietică asupra Poloniei au dat naștere unor îndreptățite bănuieli la București cu privire la existența unei înțelegeri secrete sovieto-germane în detrimentul intereselor naționale ale României. Această stare era alimentată și de informațiile ce continuau să sosească din diferite capitale ale țărilor lumii. Astfel, la 6 septembrie 1939, Legația română de la Washington comunica Ministerului Afacerilor Străine: „Înțelegerea germano-sovietică asupra sferei de influență prevede: Estonia, Letonia, Bulgaria, Turcia, Basarabia și Vechiul Regat rămân în lotul Rusia; Lituania, Iugoslavia, Grecia, fostele teritorii austro-ungare ale României, lotul Germaniei⁸. Se pare însă că cel mai aproape de reușita deducerii adevăratului conținut al înțelegerii secrete Hitler-Stalin a fost ministrul român de la Vatican, N. Petrescu-Comnen, care, la 11 septembrie, informa despre posibilitatea „că unul din prețurile colaborării U.R.S.S.-ului cu Germania ar fi fost Basarabia, că Hitler ar fi hotărât transformarea noastră într-un fel de Slovacia, bineînțeles, după ce va fi satisfăcut întrucâtva și unele revendicări ungurești și bulgare⁹.

Necesitatea unei aprecieri corecte a scopurilor urmărite de Uniunea Sovietică în zona sud-est europeană se impunea și pentru coordonarea viitoarelor

acțiuni românești în plan extern, având în vedere că pericolul din est se profila din ce în ce mai evident, în pofida unor asigurări de bune intenții din partea Moscovei. De exemplu, ambasadorul U.R.S.S. la Ankara, V. Terentiev, în discuțiile purtate cu omologul său român, V. Stoica, în zilele de 9 și 11 septembrie 1939, a ținut să accentueze că „pactul este un instrument de pace, rezultat al politicii pacifice a Rusiei, nicidecum o alianță în vederea unei politici de agresiune”, că țara sa „nu voiește să atace pe nimeni”, că „deocamdată nici Turcia, nici România nu au motiv să se teamă de vreo mișcare dușmănoasă a Rusiei”¹⁰. Tot în acest context se înscrisă și declarația din 23 septembrie 1939 a mareșalului sovietic K. Vorosilov că „U.R.S.S. nu are nimic a cere României”¹¹, afirmație făcută în condițiile când în preajma frontierei române se aflau dislocate trei grupuri mari de armată sovietice: primul, la nord de Cernăuți, al doilea, la o distanță de 140 km est de Hotin, și al treilea, de-a lungul liniei de cale ferată Tiraspol – Odesa¹². Începea, astfel, perioada de zece luni apreciată de către Al. Cretzianu drept „războiul nervilor”¹³, perioadă în care asigurările oficialilor sovietici privind lipsa oricărui interes al Moscovei față de Basarabia au alternat cu date care semnalau contrariul.

Între numeroasele telegrame, sosite în toamna anului 1939 la Ministerul Afacerilor Străine al României, se impune cea din 26 septembrie, expedită de către V. Tilea de la Londra, prin care se făcea următoarea precizare: „Pentru mine este clar că Sovietele urmăresc ocuparea *cel puțin a Basarabiei* (subl. n.), având în vedere asentimentul Germaniei și, în ultimă rațiune, bolșevizarea întregii Europe”¹⁴. Era unul din primele avertismente că pretențiile sovietice față de România nu s-ar limita numai la Basarabia. Semnalul a fost confirmat și pe linia Serviciului de Informații al armatei, în sinteza informativă din 25 septembrie 1939, alcătuită de Secția 2 a Marelui Stat Major menționându-se că „în Galiția de Sud s-au organizat grupuri de teroriști, care ar fi destinate să pătrundă în Bucovina și Basarabia, la un moment dat”¹⁵. Tot Marele Stat Major relatea zece zile mai târziu (5 octombrie 1939) că „la sud de aliniamentul Tarnopol – Przemysl s-ar găsi un grup de forțe de circa 5–6 divizii infanterie, 2–3 divizii cavalerie”¹⁶. Peste aceste informații, obișnuite la prima vedere, s-a trecut, la vremea respectivă, cu prea multă ușurință, căci s-a crezut că Bucovina nu făcea parte din lotul pretențiilor teritoriale emise de Moscova. Materialele din Arhivele fostului Comisariat al Poporului pentru Afacerile Străine al U.R.S.S. demonstrează cât de păguboasă a fost această atitudine,

Încă nu se uscaseră bine semnăturile miniștrilor de externe, german și sovietic, de pe filele protocolului adițional secret al pactului din 23 august 1939 că Direcția Est-Europeană a *Narkomindel*-ului¹⁷ a primit dispoziții în vederea documentării și actualizării datelor despre România. La 29 august, adică la mai puțin de o săptămână după plecarea lui J. von Ribbentrop din capitala sovietică, șeful menționatei Direcții, A.I. Lavrentiev¹⁸, finalizase redactarea memoriului *Tratatele politice de bază încheiate de România cu alte țări*, un prim document dintr-o serie de materiale informative, pregătite până la sfârșitul anului 1939, în problema raporturilor U.R.S.S. cu România¹⁹. Studiarea acestor documente de arhivă oferă toate motivele pentru a conchide că pe lângă aspectele legate de alianțele politico-militare ale statului român, de statutul minorităților etnice din România și de situația din Basarabia, Uniunea Sovietică a manifestat în perioada respectivă un anumit interes și față de Bucovina.

Prin ocuparea Galiției de est de către unitățile sovietice, segmentul frontierei României cu U.R.S.S. s-a mărit în mod considerabil. Trupele sovietice se aflau prezente atât în preajma Nistrului, cât și pe linia Ceremușului. Vulnerabilitatea strategică a spațiului bucovinean, în eventualitatea unei ofensive sovietice din nord și din est nu a scăpat atenției Kremlinului. În cazul ocupării doar a Basarabiei,

Bucovina se transforma într-o zonă încercuită din mai multe părți de trupele sovietice. În plus, legătura directă, pe calea ferată, între Basarabia și teritoriile poloneze, recent ocupate, putea fi asigurată numai prin Bucovina, fapt care avea să determine ulterior și soarta nefastă a ținutului Herța. Evident că ambițiile imperialiste ale lui Stalin excludeau o altă soluție decât ocuparea Bucovinei, simultan cu cea a Basarabiei. Perspectiva extinderii prezenței militare sovietice în teritorii care nu aparținuseră niciodată Rusiei țariste reprezenta un obiectiv strategic, deoarece U.R.S.S. dorea să-și împingă armatele pe un aliniament cât mai înaintat în centrul Europei.

La o săptămână după încheierea campaniei militare germano-sovietice împotriva Poloniei, A. Lavrentiev a pus la punct întocmirea *Memoriului despre provincia românească Bucovina*²⁰. În cele patru file dactilografiate, care alcătuiau textul documentului²¹, au fost expuse datele cele mai generale despre „provincia românească Bucovina”. Fără a aminti ceva despre răpirea acestui teritoriu de la Principatul Moldovei la 1775, autorul s-a limitat doar la constatarea că „până la războiul imperialist Bucovina era o provincie a Imperiului Austriac”. El a indicat suprafața, populația, hotarele istorice prin care Bucovina se delimita de regiunile adiacente. În acel moment însă, diplomatul sovietic părea mai puțin preocupat de faptul că teritoriul bucovinean era parte integrantă a României, menționând doar că „Bucovina se învecinează la nord și nord-vest cu Ucraina de Vest (se renunțase deja la noțiunea *Polonia* – n.n.), la nord-est – cu Basarabia, la sud-vest și sud – cu România”²². Deși în toamna anului 1939 deja văzuseră lumina tiparului datele recensământului general al populației României din 1930, iar în paginile *Buletinului demografic al României* pentru perioada 1932–1938 erau prezentați lunar indicii procesului mișcării populației din fiecare județ și oraș al țării, la Moscova erau preferate alte surse, alte cifre. A. Lavrentiev informa conducerea sovietică: „Majoritatea populației Bucovinei o alcătuiesc ucrainenii, numărul cărora ajunge până la 38% (nu este o greșeală, la traducere fiind respectat textul original, fapt ce demonstrează că autorul nu făcea deosebirea între noțiunile de *ponder* și *număr* al categoriilor de populație, utilizate în statistica demografică – n.n.), iar în mediul rural – până la 49%. Populația ucraineană este prezentă în nord și nord-vestul ținutului, iar prin limba și modul său de viață nu se deosebește de ucrainenii ce locuiesc în Podolia și Volinia. Partea de sud a ținutului este populată cu români care alcătuiesc aproximativ 34–32 % din populație. Evreii alcătuiesc aproape 13%, germanii – aproape 8%, polonezii – până la 4%”²³.

După o expunere lapidară a pretenției situații din economia Bucovinei, care s-a redus la afirmații că terenurile arabile și fondul silvic sunt insuficient exploatare, că industria bucovineană se află la un nivel scăzut de dezvoltare, de unde și numărul de doar 7 248 muncitori, că țărănimea suferă de pe urma lipsei de pământ și a asupririi nemiloase din partea moșierilor, autorul memoriului trece brusc la expunerea evenimentelor de la sfârșitul primului război mondial, când provincia s-a unit cu România. Scopul procedurii sale era cât se poate de evident: a demonstra că vina pentru pretinsa stare deplorabilă din Bucovina o purta statul român, care, în pofida „cererilor maselor în favoarea unirii Bucovinei cu Ucraina”, ar fi ocupat cu sprijinul Antantei acest ținut, supunându-l „unei exploatare de necrezut și unui regim continuu de opresiune națională”. Mai mult de jumătate din conținutul acestui document este consacrat problemei pe care A. Lavrentiev o intitulează *Situația populației ucrainene în Bucovina*. În expunerea sa, el pornește de la învinuirea adusă României pentru „lichidarea acelei neînsemnate autonomii de care avea parte Bucovina sub monarhia Habsburgilor”, continuând cu afirmația că „toate eforturile românilor în această provincie sunt îndreptate către izolarea popu-

lației ucrainene de cultura socialistă înfloritoare din Ucraina Sovietică“ și exprimându-și regretul față de soarta ucrainenilor bucovineni, care, potrivit opiniei sale, „până la război [întâi mondial], reprezentau fruntea populației Bucovinei“²⁴. Aceste aprecieri evidențiază adevăratele scopuri urmărite de Moscova față de Bucovina, problemele grupului etnic ucrainean urmând să constituie pretextul cel mai potrivit, în opinia sa, pentru formularea pretențiilor teritoriale. Chiar dacă acest document nu a fost dat publicității, conținutul său reprezintă o mărturie a evoluției conceptului politic la Moscova imediat după ce fusese înlăturat orice obstacol în calea aplicării dictatului față de România, era o dovadă în plus a obiectivelor urmărite de Moscova în ultimele luni ale anului 1939 în problema Bucovinei.

Fără îndoială că memoriul prezentat de către A. Lavrentiev a fost redactat în urma unei examinări atente a situației din această provincie românească, asupra căreia Kremlinul își îndreptase serios privirea. Autorul cunoștea prea bine de ce fel de informații avea nevoie conducerea sovietică, motiv pentru care a dat dovadă de un deosebit zel în selectarea tendențioasă a faptelor expuse. Datele false despre populația Bucovinei și acuzele aduse la adresa politicii statului român față de minoritățile etnice trebuiau să servească și unor scopuri propagandistice pentru a convinge opinia publică de oportunitatea „rolului salvator“ al U.R.S.S. în ocrotirea drepturilor ucrainenilor bucovineni. Chiar dacă nu a putut găsi în Bucovina o clasă muncitoare capabilă să se înscrie în clișeele dogmelor staliniste cu privire la lupta de clasă, înaltul funcționar de la Comisariatul sovietic al Afacerilor Străine a insistat asupra eșecului reformei agrare românești din perioada interbelică și a lipsei terenurilor arabile, concluzionând: „Devin tot mai frecvente cazurile atacurilor comise de țărani asupra jandarmilor și preceptorilor, a incendierii conacelor moșierilor“²⁵. Concluzia se impunea de la sine: bolșevicii sunt îndreptățiți să intervină în Bucovina pentru apărarea intereselor celor asupriți. Pretinsa insuficiență în exploatarea bunurilor forestiere și a minereurilor era o aluzie directă la incapacitatea statului român de a asigura prosperitatea economică în Bucovina, realizarea obiectivului în cauză fiind doar pe puterea unui stat mare precum se considera U.R.S.S. De notat că la sfârșitul lunii iunie 1940, toate aceste argumente vor lipsi din arsenalul sovietic, accentul principal fiind pus pe ideea că „Bucovina constituie ultima parte ce-i mai lipsește Ucrainei“²⁶, în toamna anului 1939 însă erau căutate acele elemente ce trebuiau să justifice necesitatea „transformărilor revoluționare“ în Bucovina.

De pe aceeași poziție a negării posibilității statului român în vederea asigurării cadrului necesar dezvoltării provinciilor unite cu România la 1918, a fost redactat și articolul lui Boris Ștefanov *Războiul imperialist și România*, publicat în revista *Internaționala Comunistă* din toamna anului 1939. Pretinsul luptător pentru „drepturile maselor muncitoare“, lider al secției române a Cominternului, făcea următoarea apreciere: „În condiții extrem de dificile se află masele muncitoare din regiunile alipite la România după războiul din anii 1914–1918. În Bucovina, Transilvania, Dobrogea, Basarabia este promovată politica de asuprire națională și exploatarea monstruoasă a maselor populare. Aici impozitele sunt duble în comparație cu restul României, funcționarii statului dispun de o leafă cu 50% mai mare decât în România și profită de dreptul achiziționării de la țărani a produselor la prețurile stabilite după bunul lor plac“. Tot în acest context, B. Ștefanov pretindea: „Minoritățile etnice din România sunt lipsite de drepturi și sunt supuse diverselor represii. Până de curând, în școli era interzisă predarea în limbile minorităților etnice. Numai în septembrie 1939 fostul prim-ministru Călinescu a permis populației germane din România să-și organizeze școli particulare în limba maternă. La începutul lunii octombrie 1939, în Transilvania a fost acceptată crearea școlilor de

meserii pentru unguri, precum și pentru germanii catolici și protestanți în limba lor maternă. În Bucovina, recent s-a permis introducerea în școlile din satele ucrainene a câte două ore săptămânal de limbă ucraineană, la fel și a câte două ore săptămânal de religie în limba ucraineană. Aceste măsuri determinate de noua situație internațională nici pe departe nu satisfac cererile minorităților etnice asuprite din România²⁷.

Interesul constant al Moscovei față de România la sfârșitul anului 1939 s-a manifestat și prin redactarea la 16 decembrie în birourile Comisariatului Afacerilor Străine a unui alt material informativ, *Memoriu despre Bucovina*, care se caracteriza prin renunțarea la noțiunea de *provincie românească* pentru Bucovina, aplicarea unui limbaj dur și abordarea într-o manieră deschis antiromânească, cu falsificarea premeditată a problemei chiar din primele rânduri: „Potrivit Tratatului de Pace de la Saint-Germain (septembrie 1919), României i-a fost recunoscut dreptul alipirii doar a părții de sud a Bucovinei. Imperialiștii români nu s-au mulțumit cu atât. Imperialismul francez a continuat să cedeze. La 10 august 1920, Conferința de la Sévres a recunoscut României dreptul asupra întregii Bucovine²⁸. Compartimentul despre populație conține datele în special cu privire la etnia ucraineană, față de care, chipurile, guvernul român „promovează cursul românizării prin intermediul terorii albe și a forței militare²⁹. Interzicerea totală a limbii ucrainene și „caracterul politico-militar“ erau prezentate drept principalele trăsături ale politicii administrative românești în Bucovina. Ca și în cazul memoriului din 7 octombrie, a fost preluată teza despre nedreptățirea ucrainenilor cu ocazia înfăptuirii reformei agrare. Or, dacă în primul caz se relatează că „din totalitatea terenurilor înstrăinate pentru a fi transmise țăranilor, românii au obținut 56% iar ucrainenii – peste 30%³⁰, la 16 decembrie s-a făcut o apreciere cu totul de alt gen: „Politica aspirării naționale s-a făcut simțită și cu ocazia înfăptuirii reformei agrare din 1921. Din 73 000 ha ce urmau a fi distribuite țăranilor, populația autohtonă ucraineană a obținut doar 8000 ha sau 11%, restul terenurilor – 65 000 ha sau 89% a fost pus la dispoziția colonizatorilor români, strămutați din centrul României. Imigranții în Bucovina se bucură de mari avantaje: le-au fost oferite cele mai bune pământuri ucrainene și chiar conace sau locuințe, beneficiază de împrumuturile statului, nu plătesc impozite. Politica de colonizare a României a provocat acțiunile revoluționare ale muncitorilor și țăranilor ucraineni³¹. Modalitatea de abordare a problemei și noțiunile aplicate reflectă întru totul perioada în care a fost redactat documentul, când Moscova se afla în plină campanie propagandistică legată de războiul sovieto-finlandez, declanșat la sfârșitul lunii noiembrie 1939. Datele cu privire la industria, agricultura, fondul silvic, dar mai ales a căilor de comunicație în Bucovina denotă un interes care depășea cadrul strict de documentare în scop pur informativ. Sintetizarea unor cifre ce reflectau numărul, capacitatea de producție, rotația de capital și forța de muncă antrenată în întreprinderile industriale, distribuția terenurilor agricole potrivit categoriilor de gospodării țărănești, suprafețele însămânțate, șeptelul și recoltele la hectar pe ultimii ani, disponibilitatea materialului rulant și lungimea căilor ferate, starea șoselelor, caracterul proprietății silvice etc. venea să demonstreze că Moscova se pregătea de invadarea militară a Bucovinei.

Întocmirea *Memoriului despre Bucovina* la 16 decembrie 1939 se înscria într-un context de împrejurări internaționale extrem de complexe ce au marcat sfârșitul aceluși an. Declanșarea războiului sovieto-finlandez a reprezentat evenimentul de suprafață care a captat atenția opiniei publice mondiale, în timp ce Uniunea Sovietică era dispusă să atace și România. În ultimele zile ale lunii noiembrie 1939, Legația României de la Washington a atenționat Ministerul Afacerilor Străine despre modificarea orientării politicii externe sovietice în acel moment:

„1. Linia principală de acțiune s-a schimbat către Sud-Estul european.

2. Este sigur că negocieri germano-sovietice au loc pentru stabilirea liniei de demarcație la sud de Polonia spre a transforma zonele de influență în preluări de posesiune”³².

Ziaristul american William L. Shirer relatează la începutul lunii decembrie despre situația din U.R.S.S.: „La Moscova, toată lumea, începând cu Stalin, își imaginează că Armata Roșie va fi la Helsinki la o săptămână de la declanșarea atacului. Ei erau așa de siguri, că au fixat data de 6 decembrie pentru atacarea Basarabiei, dar au amânat-o în ultimul moment”³³. Între timp la București a parvenit o informație de la Washington, unde „însărcinatul cu afaceri german ar fi declarat că ocuparea Finlandei de către Rusia este firească, după cum firească va fi mâine ocuparea Basarabiei pentru ca Rusia să-și câștige astfel hotarele din 1914”³⁴. Ministrul român al Afacerilor Străine, Gr. Gafencu, l-a convocat special pe trimisul german W. Fabricius în ziua de 4 decembrie 1939, căruia i-a spus că „nu mă îndoiesc că asemenea declarații nu au putut fi făcute”, rugându-l totodată „să cerceteze cazul și să binevoiască a-mi comunica eventualele lămuriri al ministrului său de Externe”³⁵.

Date cu privire la planurile guvernului U.R.S.S. față de România au început să „transpire” chiar din capitala sovietică. La 5 decembrie 1939, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar român la Moscova, Gh. Davidescu, transmitea: „Ambasadorul Franței, care m-a rugat să nu fie numit, a venit azi să mă vadă pentru a-mi face o comunicare importantă. În cursul unei conversațiuni neoficiale pe care a avut-o duminică 3 decembrie cu Potemkin (Comisar Adjunct al Afacerilor Străine al U.R.S.S.), fiind vorba despre Odessa, acesta i-a declarat că Odessa este un port fără viață, deoarece și-a pierdut hinterland-ul. La remarca ambasadorului că Odessa are la spate Ucraina întreagă, Comisarul Adjunct la Afacerile Străine a încercat a-i demonstra că produsele ucrainene se scurg prin alte porturi și că adevăratul hinterland al acestui port este Basarabia. Ambasadorul Franței m-a întrebat care va fi atitudinea Germaniei. I-am răspuns că nu am nici un indiciu precis care să mă facă să cred într-o înțelegere Berlin-Moscova într-un sens sau altul. După impresiunea mea însă guvernul Reich-ului n-ar putea fi de acord ca Sovietele să ridice chestiunea înainte de terminarea războiului la Vest. Domnul Naggiar mi-a exprimat convingerea că dacă acțiunea sovietică în Finlanda se va [lipsa în text, probabil, a cuvântului *încheia* – n.n.] rapid, după cum se speră aci, guvernul sovietic va ridica fără întârziere problema Basarabiei. Ni se va cere retrocedarea pur și simplu a provinciei fără nici o ofertă de compensațiuni”³⁶. Peste doar numai două zile, speranțele ministrului român la Moscova într-o eventuală susținere din partea Germaniei aveau să se spulbere în cadrul unei discuții avute cu un colaborator al ziarului *Essener National Zeitung* care și-a exprimat convingerea că „în dificultățile actuale, guvernul german nu ar putea sacrifica colaborarea cu U.R.S.S. pentru a veni în ajutorul unui stat atacat, oricare ar fi el: exemplu, cazul Finlandei care a nutrit sentimente constante de prietenie față de Germania”³⁷. În plus, Gh. Davidescu mai relatează: „În ce privește opinia generală a cercurilor conducătoare germane, ar fi că «România nu este decisă a se opune cu armele unei încercări de ocupare a Basarabiei». De notat că teza despre cedarea unor teritorii fără luptă de către România era promovată și în S.U.A. Ministrul român la Washington relatează în ziua de 14 decembrie 1939: „Informațiile care se telegrafiază constant din țară că nu am lupta pentru Basarabia creează rea impresie aici și duc la comparații nefavorabile cu atitudinea Finlandei. De curând, întrebat de un înalt funcționar de la *State Department* ce am face dacă Rusia ne-ar ataca, am răspuns că președintele Consiliului și Ministrul Afacerilor Străine au declarat în mod categoric, în diferite

rânduri, că România își va apăra independența și integritatea teritorială dacă va fi atacată. Mi s-a răspuns: „Informațiile noastre sunt că nu veți face acest lucru pentru Basarabia”³⁸.

Amenințările U.R.S.S. la adresa României erau confirmate și prin informațiile despre forțele armate rusești concentrate în preajma frontierei româno-sovietice. Tot Gh. Davidescu comunica la 9 decembrie: „În ultimele zile circumscripțiunea militară Kiev a fost împărțită în două, creându-se o circumscripțiune la Odessa. Comandantul noii circumscripțiuni de care depind cele 15 divizii în garnizoanele din apropierea Nistrului este generalul de corp de armată Boldin. În ceea ce privește armata din Lvov, ea este compusă din 4 corpuri și anume: din două de cavalerie, unul de divizii motorizate și unul de infanterie. Efectivul total al acestei armate este aproximativ de 300 000 oameni. Între aceste două grupuri, în sectorul Vinița – Kiev, s-ar găsi un corp de armată asupra căruia nu am precizii. Totalul trupelor bolșevice de la Odessa până în Finlanda, împreună cu diviziile din Caucaz înspre granița turcă, ar fi de aproximativ 100 divizii din care numai 10 ar fi angajate în prezent în operațiunile din Finlanda”³⁹.

În fața unei reale primejdii la care era expusă țara, diplomația română a trebuit să constate eschivarea puterilor occidentale de a respecta garanțiile oferite României, în eventualitatea unei ofensive sovietice. Convocând la 13 decembrie 1939 pe Reginald Hoare, trimisul britanic la București, ministrul român al Afacerilor Străine s-a văzut nevoit să constate: „Totuși Anglia nu ne poate garanta în mod categoric că ne va apăra în cazul unui atac rusesc și nu ar vrea ca în această privință să ne facem iluzii care ar putea fi primejdioase”. Gustul amar al unei asemenea situații l-a determinat pe Gr. Gafencu să comunice interlocutorului său: „Nimeni dintre noi nu a ridicat problema dacă garanțiile anglo-franceze se referă și la o eventuală agresiune rusească. Pentru noi nu există o asemenea problemă. Garanțiile pe care le-am primit cu atâta mulțumire ne-au fost date în termeni preciși și generali. Nici Dl. Chamberlain, nici Dl. Daladier, când au făcut cunoscutele lor declarații, nu au exprimat vreo rezervă. Este deci clar, că nu există nici o restricțiune la jocul firesc al acestor garanții și că ele prevăd, fără nici o excepție, orice agresiune îndreptată împotriva noastră care ar pune în primejdie independența României și ne-ar obliga să ne apărăm cu armele”⁴⁰. Guvernul britanic a reconfirmat și pe alte căi poziția sa de neintervenție în apărarea integrității României în situația unei posibile confruntări cu U.R.S.S. Astfel, la 19 decembrie 1939, Legația română de la Londra informa că „în caz de atac rusesc, cu toată dorința Angliei de a ne ajuta, există piedica situației geografice atât timp cât Turcia nu ar fi asociată la o asemenea acțiune, trecerea prin Dardanele fiind condiționată de asentimentul Turciei.”⁴¹.

În pofida poziției statelor garante, la 14 decembrie 1939 România a participat la lucrările forului suprem al Societății Națiunilor, votând în favoarea excluderii Uniunii Sovietice din rândurile acestei organizații internaționale cu riscul de a suporta consecințele de rigoare. A doua zi, Gr. Gafencu transmitea reprezentanțelor diplomatice ale României de la Paris, Londra și Ankara: „Guvernul român, cu toată situația expusă a țării noastre, a participat la lucrările Adunării, manifestându-și astfel credința față de principiile care stau la baza Pactului. Delegatul României a votat rezoluțiunea prin care statele membre au condamnat agresiunea sovietică. Nu ne ascundem însă primejdia care există ca Uniunea Sovietică să caute să se răzbune în mod individual împotriva statelor care au participat la această condamnare. Vă rog să atrageți, cu toată fermitatea, atențiunea guvernului pe lângă care sunteți acreditați asupra celor ce preced, arătându-i că înțelegem să benefi-

ciem de sprijinul efectiv al Marii Britanii, Franței și Turciei în cazul în care am avea de suferit represalii din partea Uniunii Sovietice⁴².

Sfârșitul anului 1939 a reprezentat începutul unei perioade de totală incertitudine, când o acțiune sovietică de forță împotriva României se putea produce în orice moment, iar dacă un asemenea atac nu s-a produs, faptul s-a datorat „miracolului rezistenței finlandeze“, precum și declarațiilor oficiale ale Bucureștilor cu privire la hotărârea României de a opune rezistență. În cadrul unei discuții din primele zile ale lunii ianuarie 1940 cu ambasadorul Franței în U.R.S.S., Naggiar, ministrul român Gh. Davidescu a solicitat opinia interlocutorului său asupra situației României: „Am întreat pe Dl. Naggiar dacă nu crede că insuccesul din Finlanda ar putea îndemna guvernul sovietic să caute o diversiune în altă parte. Domnia-Sa și-a exprimat părerea că această tentațiune nu ar putea încolți în spiritul guvernanților de aci, decât într-un singur caz: dacă aceștia ar dobândi certitudinea că o asemenea întreprindere nu ar fi împreună decât cu riscuri minime. Perspectiva unui succes ușor ar putea să-i îndemne spre o nouă aventură, căci însuși Stalin, care până la începutul lunii decembrie avea un ascendent enorm asupra tuturor colaboratorilor săi și exercita asupra lor o influență hotărât moderatoare, pare să-și fi pierdut în ultimul timp simțul măsurii⁴³. Aprecierea ambasadorului francez era însoțită și de următoarea considerație a lui Gh. Davidescu: „Este însă tot atât de necesar ca lucrările tehnice pe Nistru și în Bucovina să fie executate cât mai temeinic și mai solid. Dacă Moscova va realiza multiple obstacole ce ar trebui să înfrunte, este verosimil că se va abține și vom avea liniște⁴⁴“.

Evoluția relațiilor româno-sovietice din ultimele săptămâni ale anului 1939, cu înregistrarea unei vădite acutizări, se va repeta într-o formulă similară în iunie 1940, când Moscova la fel își va anunța din timp intenția pentru o apropiată acțiune împotriva României, renunțând însă la maniera de genul articolului semnat de B. Ștefanov și preferând să o facă în cadrul discursului oficial rostit de V. Molotov la tribuna Sovietului Suprem al U.R.S.S. (29 martie 1940), când Germania sa va situa din nou pe o poziție de vădită susținere a partenerului său în vederea asigurării condițiilor propice ocupării teritoriilor românești, când la fel se va vehicula cu insistență ideea că România nu ar opune rezistență armată în cazul unui atac sovietic, când garanțiile puterilor occidentale de asemeni se vor dovedi ineficace, când revendicările sovietice nu se vor mai limita doar la Basarabia. Dacă la finele anului 1939 a fost semnalat doar „gândul rău“ al Moscovei la adresa Bucovinei, în ziua de 26 iunie 1940 opinia publică mondială avea să fie înșiiintată cu glas tare despre pretenția Kremlinului asupra unei părți a Bucovinei cu titlu de „mijloc de despăgubire“. Până atunci însă a urmat o jumătate de an, perioadă în care informațiile despre interesul crescând al Uniunii Sovietice față de Bucovina deveneau tot mai numeroase.

Deși majoritatea surselor semnalau inevitabilitatea revendicărilor într-un viitor apropiat de către Moscova a teritoriului Basarabiei, nu au lipsit avertismentele cu privire la eventualele pretenții sovietice asupra Bucovinei. La 3 ianuarie 1940, Gh. Davidescu transmitea din capitala Uniunii Sovietice: „Părerea aproape unanimă este că posibilitatea unei acțiuni militare sovietice asupra frontierelor noastre se îndepărtează în raport cu prelungirea operațiunilor din Finlanda. O primejdie iminentă ne-ar amenința însă din interior, întrucât cercurile sovietice ar fi convinse că Basarabia ar fi suficient de subminată și că turburările n-ar putea fi înăbușite. Pentru Bucovina [subl. n.], Boris Ștefanov ar fi fost chiar însărcinat să se gândească de pe acum la modalitățile încorporării teritoriilor locuite de ucraineni la Ucraina Sovietică. În Basarabia, cercurile Kremlinului ar considera problema ca deosebit de ușoară, dat fiind efectivele reduse ale trupelor noastre⁴⁵. Nu este

exclus că modelul încorporării ulterioare (vara anului 1940) a părții de nord a Bucovinei în cadrul R.S.S. Ucrainene să fi fost sugerat la vremea respectivă de către șeful secției române a Cominternului, B. Ștefanov.

NOTE

1. Arhivele MAE (Se va cita: AMAE), fond 71/1920-1944, U.R.S.S., vol. 136, f. 116.
2. V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Iași, 1991, p. 123-124.
3. AMAE, fond 71/1920-1944, *Dosare Speciale*, vol. 340/3, f. 9.
4. Această obișnuință de a căuta țapul ispășitor în rândul statelor mici nu era o noutate. Câteva luni mai devreme, când, la Moscova, comisarul de la Externe, M. Litvinov, a fost înlocuit datorită modificării cursului politicii sovietice prin orientarea către Germania, în rândurile diplomaților acreditați în capitala sovietică a circulat opinia pe care trimisul extraordinar român, N. Dianu, a surprins-o astfel: „Cei mai mulți ne atribuie polonezilor și nouă că prin atitudinea noastră intransigentă am fi determinat acest reviriment în politica sovietică“ (*Ibidem*, fond 71/1920-1944, U.R.S.S., vol. 86, f. 296-297). Susținătorii acestui punct de vedere nu cunoșteau sau nu doreau să recunoască faptul declanșării cursului politic sovietic de anexare a teritoriilor ce aparținuseră până la 1917 Imperiului țarist și nici o atitudine oricât de prudentă și conciliantă a vecinilor nu era capabilă să influențeze deciziile lui Stalin. În plus, materialele din arhivele Federației Ruse, publicate în ultimii ani, nu oferă nici un motiv pentru a se crede că factorii de natură externă ar fi determinat rocada titularului de la Comisariatul Afacerilor Străine. Astfel, după ședința Biroului Politic al C.C. al PC (b) din U.R.S.S., ținută la 3 mai 1939, Stalin a anunțat misiunile diplomatice sovietice despre „satisfacerea cererii de eliberare din funcție“ a lui M. Litvinov, precizând că această înlocuire a fost determinată de „conflictul serios dintre președintele Consiliului Comisarilor Poporului, tov. Molotov, și comisarul poporului pentru Afacerile Străine, tov. Litvinov, izbucnit din cauza atitudinii neloiale a tov. Litvinov față de Consiliul Comisarilor Poporului din U.R.S.S.“ („Родина“, 1993, nr. 10, p. 48).
5. *Ibidem*, fond 71/1929-1944, U.R.S.S., vol. 60, f. 126-127.
6. *Ibidem*, fond 71/1914, E 2, vol. 20, f. 510.
7. *Ibidem*, f. 511.
8. *Ibidem*, fond 71/1920-1944, *Dosare Speciale*, vol. 340/3, f. 50.
9. *Ibidem*, fond 71/1920-1944, U.R.S.S., vol. 85, f. 401.
10. *Ibidem*, vol. 87, f. 39-42.
11. *Ibidem*, fond *Conferința Păcii Paris 1946*, vol. 124, f. 291.
12. *Ibidem*, fond 71/1920-1944, U.R.S.S., vol 87, f. 62-63.
13. Al. Cretzianu, *Politica externă a României 1919-1940*, în: Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, 1991, p. 73.
14. AMAE, fond 71/1914, E 9, vol. 63, f. 59.
15. Arhivele Militare Române (Se va cita: AMR), fond *Armata 3*, dosar 37, f. 85.
16. *Ibidem*, f. 89.
17. Formula prescurtată a titlului Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine utilizată în acea perioadă în cercurile oficiale de la Moscova.
18. Nu este o coincidență. *Anatoli Iosifovici Laurentiev*, proaspăt intrat în activitate diplomatică, avea să rămână în această funcție până la 30 septembrie 1939, când a fost numit reprezentant plenipotențiar al U.R.S.S. în Bulgaria, iar la 14 iunie 1940, la postul de reprezentant plenipotențiar al U.R.S.S. în România (și-a depus scrisorile de acreditare la București în ziua de 8 iulie a.a.). În raportul nr. 1564 din 19 iunie 1940, ministrul României la Moscova preciza: „Primul post pe care d-l Lavrentiev l-a ocupat, pe la începutul anului trecut, în Comisariatul Poporului pentru Afacerile Străine, a fost acela de director politic. Având în vedere tinerețea sa, debutul acesta dovedește nu numai calități apreciable, dar și încrederea deosebită de care d-sa se bucură în partid și pe

lângă guvernării sovietici... În calitatea sa de director politic, d-l Lavrentiev s-a ocupat cu de-amănuntul de chestiunile privitoare la țara noastră. Primul act internațional care i-a reținut multă vreme atenția a fost acordul nostru economic cu Germania din 19 martie 1939 [Eroare. *Tratatul asupra promovării raporturilor economice între România și Germania* a fost semnat în București la data de 23 martie 1939, ora 17³⁰]. D-sa a căutat atunci să se documenteze direct pe lângă membrii acestei Legațiuni asupra a ceea ce d-sa numea „gradul de dependență economică” a României de Germania. Colaborarea germano-română în general, și mai ales posibilitatea pentru Germania de a avea zone libere în porturile noastre deșteptau în acel moment aprehensiunile mărturisite ale d-lui Lavrentiev” (AMAE, fond *Dosare Personale*, dosar A.I. Lavrentiev). Astfel, se impune concluzia că prezența ministrului sovietic A. Lavrentiev în România a fost concepută la Kremlin cu multe luni înainte de momentul desemnării lui în această funcție și materialele despre România pe care le-a pregătit încă în august–septembrie 1939 sunt o dovadă a plasării sale din timp, la un ordin de sus, în circuitul problemei relațiilor U.R.S.S. cu România.

19. Архив Внешней Политики Российской Федерации (Se va cita: AVP RF), fond 125, op. 21, mapa 17, dosar 15, f. 1–60.
20. *Ibidem*, f. 24–27.
21. De unde se poate trage concluzia că memoriul a fost pregătit spre a fi prezentat conducerii Comisariatului sau poate chiar unor înalți responsabili din cadrul guvernului sovietic care în acele zile nu erau dispuși către lecturi îndelungate.
22. *Ibidem*, f. 24.
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*, f. 25–26.
25. *Ibidem*, f. 27.
26. *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*. Volum de documente, Chișinău, 1991, p. 12.
27. *Коммунистический Интернационал*, nr.10/ 1939, p. 40.
28. AVP RF, fond 125, op. 21, mapa 17, dosar 15, f. 33.
29. *Ibidem*, f. 34.
30. *Ibidem*.
31. *Ibidem*, f. 34 – 35.
32. AMAE, fond 71/1939, E 9, vol. 63, f. 105.
33. Cf. *Aspects des relations russo-roumaines. Retrospective et orientations*, Paris, 1967, p.154. La 20 ianuarie 1940, Gh. Davidescu avea să transmită de la Moscova: „În numărul de ieri al revistei *Internaționala Comunistă* se găsește, pe pagina finală, următoarea notiță intitulată *Din partea redacției*: «Redacția revistei *Internaționala Comunistă* consideră ca o greșeală publicarea articolului lui Boris Ștefanov *Războiul imperialist și România* din numărul 10 al revistei, care conține o serie de aprecieri absolut eronate. Redacția a luat măsurile necesare în scopul de a se evita în viitor asemenea greșeli.» (AMAE, fond 71/U.R.S.S., vol. 89, f. 107).
34. La 3 decembrie 1939, Serviciul de presă al Legației române de la Washington comunica telegrafic:
„Într-un interviu publicat astăzi, Dl. Thomsen, Însărcinatul cu Afaceri al Germaniei, a declarat Doamnei Essary, redactor la ziarul «TIMES HERALD» din Washington că atacul contra Finlandei nu trebuie să tulbure nici să surprindă opinia publică americană. Cucerirea face parte din planul Rusiei de a recupera ceea ce a pierdut în războiul mondial. Unii dintre noi, europeni, a afirmat Dl. Thomsen, găsim necesar și simplu rean-gajarea hărții Europei după cum a procedat și America luând Texas-ul de la Mexico. Rusia are o singură cale logică de urmat. Obiectivul său de a obține un port la Marea Neagră este ușor de înțeles. Ea se va scobori de-a lungul continentului prin România, reluând Basarabia care îi aparține. De altfel, sunt mulți ruși în Basarabia. Basarabia ar fi și astăzi teritoriu rusesc, fără greșelile Tratatului de la Versailles. Adevăratul obiectiv sovietic este Turcia, adică controlul complex al Bosforului. Dacă România nu s-ar fi mărit în mod nebunesc după război, n-ar fi azi amenințată de Rusia și Ungaria” (AMAE, fond 71/ 1920–1944, *Germania*, vol. 78, f. 193). Tot în acea zi, trimisul român în SUA.,

- Radu Irimescu informa: „Dacă mai există vreun dubiu asupra celor ce se pregătesc de comun acord de către Rusia și Germania, declarațiunile Însărcinatului cu Afaceri german, făcute Doamnei Essary și transmise prin telegrama de presă, constituie o clarificare deplină. Am relațiuni personale de bună prietenie cu ziarista în chestiune și nu mă îndoiesc nici un moment de buna ei credință. Mi-a confirmat, de altfel, azi că nu numai nu a exagerat, dar a omis a publica unele fraze mai grave ale Însărcinatului cu Afaceri cu privire la Sud-Est. În consecință, nu trebuie să dăm crezare nici unei eventuale dezmințiri“ (Ibidem, fond 71/1914, E 2, vol. 20, f. 574.).
35. *Ibidem*, fond 71/1920-1944, Germania, vol. 78, f. 196.
36. *Ibidem*, fond 71/U.R.S.S. 1920-1944, vol. 9, f. 253-254.
37. *Ibidem*.
38. *Ibidem*, fond 71/1914, E 2, vol.20, f. 574.
39. *Ibidem*, f. 261.
40. *Ibidem*, *Colecția Gafencu*, vol. 1.
41. *Ibidem*, fond 71/1914, E 2, vol. 20, f. 574.
42. *Ibidem*.
43. În cadrul unei întrevederi cu ministrul român la Londra, V. Tilea, ambasadorul francez în capitala britanică, Corbin, a confirmat opinia ambasadorului Franței în U.R.S.S., Naggiar, arătând că „colegul său nu știe care sunt intențiile lui Stalin, dar este convins că o atitudine fermă și foarte clară din partea noastră cu privire la apărarea Basarabiei va trage foarte mult în cumpănă la Moscova și chiar va împiedica un eventual atac împotriva noastră“ (Ibidem, fond 71/1920-1944, U.R.S.S., vol. 89, f. 15).
44. AMAE., fond 71/1939, E 9, vol 63, f. 237.
45. *Ibidem*, fond 71/U.R.S.S., vol. 89, f.4.

SUMMARY

While tackling the problem of Bukovina during the period between the signing of the secret Soviet-German additional protocol (August 23 1939) and the Soviet ultimatum (June 26 1940), the author draws attention to the international social-political context and the diplomatic manoeuvres of the countries implicated in this delicate problem. The study contains less known data, analyses on documents kept until recently in secret funds of the archives in Moscow and Bucharest (special files of the Romanian Foreign Affairs Archives, the Romanian Military Archives, valuable materials in the Foreign Policy Archives of the Russian Federation etc.), notes on the Bolshevik leadership using political key factors such as the Komintern in the propagandistic campaign meant to justify the imperial aggression, and conclusions worth taking into account by unbiased historians who are interested in re-writing objectively the agitated history of the twentieth century.

CALVARUL REPATRIERILOR DIN NORDUL BUCOVINEI (iulie 1940 – iunie 1941)

Mihai-Aurelian Căruntu

Suceava

Condițiile în care s-a desfășurat evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei au împiedicat o mare parte a populației să părăsească cele două provincii. Armatele de ocupație au făcut tot posibilul pentru a opri plecarea coloanelor de refugiați – interzicând chiar sub amenințarea cu moartea acest lucru –¹ iar începând de pe data de 3 iulie trecerea dincolo de linia de demarcație nu se mai putea face decât cu mari riscuri. În aceste condiții, autoritățile române au fost pur și simplu asaltate cu mii de petiții prin care se cerea sprijin pentru repatrierea rudelor rămase în nordul „Arboroasei”. Pe 6 iulie 1940, primarul Sucevei solicita Ministerului de Interne să intervină „să nu lăsăm frații noștri să fie înghițiți de moloșul moscovit”, în acest scop propunând formarea unor trenuri speciale care să aducă la Cernăuți „pe cei rămași dincolo de hotarele impuse atât de barbar și cari doresc să vină lângă noi”².

Guvernul de la București s-a arătat preocupat de soarta militarilor, funcționarilor și a tuturor persoanelor rămase împotriva voinței lor sub ocupație încercând să rezolve problema prin intermediul Comisiei mixte de la Odesa. Printre completările aduse *Convenției sovieto-române pentru lichidarea litigiilor în legătură cu evacuarea trupelor românești și a instituțiilor din Basarabia și nordul Bucovinei*, partea română a propus la 30 iunie 1940 ca Moscova să permită „libera trecere a întregului aparat funcționăresc administrativ din teritoriul evacuat, precum și a tuturor cetățenilor care de a lor bună voie doresc a părăsi teritoriul trecut la U.R.S.S.”, dar generalul Kozlov, șeful comisiei ruse, va respinge în bloc toate amendamentele.³ Tratatul de la Odesa s-au desfășurat într-o atmosferă apăsătoare, reprezentanții Uniunii Sovietice înțelegând să adopte o atitudine inflexibilă în fața cererilor românești sau să vină cu contrapropuneri redactate în stilul binecunoscut al notelor ultimative. Rezolvarea problemelor ce interesau în cea mai mare măsură Bucureștiul se derula cu o încetineală calculată la care a contribuit și faptul – remarcat de generalul Aldea, șeful părții române în Comisia mixtă – că „delegații sovietici n-au libertatea de acțiune, trebuind să refereze pentru orice la Moscova”.⁴

Guvernul sovietic a speculat la maximum problema umanitară și va folosi chestiunea repatrierilor și cea a retrocedării materialului confiscat ca mijloc de șantaj pentru spolierea în continuare a statului român. Astfel, la 3 iulie 1940, delegații Moscovei au condiționat rezolvarea cererilor noastre de retrocedarea întregu-

lui material rulant ce era în circulație pe 27 iunie 1940 în Basarabia și nordul Bucovinei, indiferent dacă aparțineau sau nu de depourile de aici.⁵ Dar, la numai trei zile de la semnarea Convenției cu privire la cedarea parcului de vagoane și locomotive cerut, pe 3 august 1940, generalul Kozlov îl înștiința pe omologul său român că repatrierea refugiaților și restituirea materialului militar se va face dacă, în afară de executarea Convenției C. F. și de repararea daunelor provocate de trupele române cu prilejul evacuării, se vor restitui vasele și materialul luat din porturile basarabene.⁶ Kremlinul nu numai că nu își onora promisiunile făcute, dar căuta să obțină noi avantaje materiale care depășeau cu mult pretențiile cuprinse în „nota Molotov”. În aceste condiții, militari, funcționari, civili, toți originari din Vechiul Regat, sunt reținuți de sovietici „sub cerul liber sau în stare de arest, purtați în vagoane de animale dintr-un loc în altul, fără bani și fără hrană, numai pentru a executa presiuni asupra noastră ca să cedăm cererilor sovietice” (s.n.).⁷

La lipsa de bunăvoință și reaua-credință de care dădeau dovadă bolșevicii în Comisia mixtă de la Odesa în ceea ce privește dreptul cetățenilor români de a părăsi teritoriul ocupat se va adăuga atitudinea adoptată de autoritățile din nordul Bucovinei împuternicite să se ocupe de problema repatrierilor. În localul Palatului Administrativ din Cernăuți (fosta Rezidență regală) s-a instalat o comisie sovietică pentru înscrierea celor ce doreau să vină în țară. După aflarea acestei vești, întreaga zonă cuprinsă între grădina „Arboroasa”, strada „Ștefan cel Mare” și Piața „Grigore Ghica” era zilnic ticsită de români ce-și așteptau salvarea.⁸ „Nici ploile torențiale – mărturisea un an mai târziu generalul-medic Maniu – nici arșița soarelui nu puteau îndepărta de la porțile comisiei pe acești credincioși și devotați fii ai țării...”⁹. Rândurile interminabile din fața centrului de repatriere constituiau un protest tacit împotriva stăpânirii bolșevice și totodată un veritabil plebiscit în favoarea României.

Autoritățile de ocupație, vizibil deranjate de mulțimea celor ce doreau să părăsească nordul Bucovinei, vor face în așa fel încât să tergiverseze desfășurarea lucrărilor comisiei și să-i descurajeze pe locuitorii care au depus cereri de repatriere. Într-un *Memoriu*, adresat la 16 octombrie 1940 conducătorului statului de mai mulți refugiați stabiliți la Suceava, se arată că românii ce se găseau în această situație erau amânați de la o zi la alta „sub pretextele cele mai ridicule și fantastice”, iar la insistențele lor repetate li se răspundea că: „Întrucât Guvernul român n-a făcut nici un demers oficial pentru repatrierea lor, întoarcerea lor în România este deci nedorită și inutilă”¹⁰. Comisia de repatriere sovietică își va muta sediul în strada „Delavrancea”, listele au fost declarate și „pierdute”, iar cei ce s-au înscris au fost înștiințați să se prezinte din nou la casa ce a aparținut profesorului Goraș, intitulată pe bună dreptate de românii bucovineni „zidul plângerii”. Din cei peste 6 000 de bucovineni ce și-au exprimat dorința să părăsească regiunea vor pleca doar trei transporturi cu câte 100–150 de persoane¹¹. De asemenea, s-a observat că se refuză plecarea tuturor persoanelor în cazul cărora „originea lor română era incontestabilă”¹². Sosirea în țară a primului transport de la Cernăuți a constituit un afront la adresa demnității naționale, deoarece cuprindea „numai persoane de dubioasă condiție socială și morală, în majoritate bursiere ale lupanarelor și ale localurilor publice de distracție și desfrâu”¹³. Pe data de 3 august 1940, generalul Kozlov îi va comunica reprezentantului guvernului român că s-a acceptat evacuarea a 450 de persoane, membri ai familiilor de ofițeri și funcționari din nordul Bucovinei¹⁴.

Serviciile de informații sovietice au încercat să profite de dorința unor persoane de a ajunge cu orice preț în România pentru a recruta un număr cât mai

mare de spioni¹⁵. În scopul obținerii colaborării, candidații la repatriere erau supuși la cele mai diabolice presiuni fizice și morale. „În ce privește sistemul de recrutare de noi spioni – se arată în ordinul Direcției Generale a Poliției Nr. 65223 din 17 septembrie 1940 – s-a stabilit că cei ce solicită repatrierea sunt multă vreme șicanați sau terorizați și nu li se aprobă cererea decât după ce își iau angajamente scrise și prevăzute cu fotografia, că vor lucra în serviciul de spionaj” (s.n.)¹⁶. De exemplu, pe 19 iulie 1940 a fost trimisă cu un transport în țară cernăuțeanca Ghizela Polanski, ce avea din partea G. P. U.-ului misiunea de a trimite instrucțiuni și bani unor spioni din București, Brașov și Mihăileni¹⁷. Cele mai multe din acțiunile serviciilor secrete sovietice vor fi însă dejucate de organele noastre de contraspionaj. Într-o notă informativă a Biroului 2 al Statului Major al Corpului de Cavalerie se preciza: „Odată cu repatrierile din teritoriile cedate, foarte mulți curieri și spioni au intrat în țară prin punctul Bahrinești. Aproape toți au fost prinși și deferiți organelor M.St.M. ...”¹⁸.

În condițiile în care cu rarele transporturi de repatrieri soseau extrem de puține persoane – de cele mai multe ori altele decât cele așteptate – iar știrile din nordul Bucovinei erau tot mai alarmante, autoritățile locale, ministerele și diverse alte instituții continuau să facă cu greu față unui număr impresionant de petiții din partea rudelor sau cunoscuților românilor ce au rămas dincolo de linia de demarcație. De la 10 iulie 1940 a început să funcționeze pe lângă Ministerul Internelor un Comisariat pentru repatrieri¹⁹. Societatea de Cruce Roșie din România va înainta acestuia la 6 august 1940 un tabel ce cuprindea, pentru nordul Bucovinei, 72 de cereri de repatriere din județul Cernăuți și 18 din județul Storojineț²⁰. Astfel, Petru Piteiu, funcționar refugiat din Cernăuți, cerea să se intervină „pentru repatrierea la statul român a soției și copiilor mei, aflați în Suburbia Roșă 1723 Cernăuți, aflați actualmente sub ocupație rusească”²¹. De asemenea, pe o listă înaintată Prefecturii Sucevei apăreau trecute numele unor cunoscuți intelectuali bucovineni: Dimitrie Tușinski, președintele Curții de Apel, prof. Dimitrie Logigan, Emanuil Iliuț, directorul Liceului „Aron Pumnul”, Laurentie Tomoioagă, directorul Școlii Normale, Gh. Cârșteanu, secretar general al Universității din Cernăuți ș. a.²². La 10 august 1940, în adresa trimisă Comisariatului General pentru Asistența Refugiaților, prefectul județului Suceava, colonelul Traian Constantinescu, menționa: „La repetatele cereri ale refugiaților pentru repatrierea familiilor rămase la Cernăuți, cu onoare vă rugăm să binevoiiți a interveni cu toată stăruința pentru aducerea în țară a acestor familii, care se află acolo în cea mai neagră mizerie”²³.

Unii români ce au ajuns cu bine în țară au trecut înapoi în nordul Bucovinei, deși linia de demarcație era păzită de grănicerii sovietici, pentru a-i salva pe cei dragi. Rusu Gheorghe, agent sanitar din comuna Budeniți (jud. Storojineț) a plecat să-și aducă soția și cei patru copii dar va fi arestat de ruși și întemnițat la Cerepcăuți²⁴. În acest lagăr erau deținuți în condiții mizere, fără alimente și medicamente, jefuiți de bunurile personale peste 700 de oameni²⁵. Prelipcean Alexandru din comuna Tereblecea (jud. Rădăuți) a trebuit să stea aici 23 de zile înainte de a pleca cu al șaselea transport de repatrieri pe 16 august 1940²⁶. Datorită condițiilor în care a fost deținut în lagăr înainte de repatriere, starea sănătății lui Alexandru Ursu, fost președinte al Societății Meseriașilor Români din Cernăuți, se va agrava ducând la stingerea sa din viață la sfârșitul lui ianuarie 1941²⁷.

În programul destul de încărcat al noului ministru plenipotențiar la Moscova, Grigore Gafencu, rezolvarea problemei umanitare a ocupat un loc de prim ordin. Timisul Bucureștiului va insista în timpul convorbirilor avute la începutul lunii august cu Molotov și apoi cu adjunctul acestuia, Dekanozov, asupra necesității rezolvării „într-un spirit de omenie” (s.n.) a chestiunii repatrierilor, astfel încât să se poată „alina suferințele populației, de o parte și de alta a Prutului, dând

putința tuturor să-și regăsească familiile și ocupațiile²⁸. Ministrul român va primi un *Memoriu* semnat de 60 de români în care se semnala că toate stăruințele depuse pentru a obține acordul organelor sovietice au fost zadarnice, acestea amenințându-i că „transporturi nu mai sunt și că trebuie să ne apucăm de lucru, deoarece România nu ne primește și nici nu vrea să se intereseze de noi”²⁹. Oficialitățile de la Moscova dădeau dovadă de aceeași opacitate și rea-voință ce caracteriza stilul de lucru al delegaților ruși din Comisia mixtă de la Odesa, orice autoritate de aici refuzând să se declare „competentă” în rezolvarea cererilor de repatriere. Totodată, Gafencu a sesizat că listele cu persoane repatriabile nu sunt doar inutile, „dar pot fi chiar dăunătoare pentru persoanele care figurează pe ele”³⁰ (s.n.). Într-adevăr, odată ajunse pe mâna organelor de represiune sovietice, listele de repatriere întocmite de Ministerul de Interne român deveneau pentru cei înscrși pe ele un cap de acuzare suficient pentru deportarea în Siberia! Asemenea memorii colective, adevărate strigăte de disperare, vor ajunge pe căi ocolite și în țară. Într-un document din 15 iulie 1940 sătenii din colonia I.G. Duca (jud. Cernăuți), ce doreau să părăsească nordul Bucovinei, se plângeau: „Murim de foame și de chin pe străzile Cernăuțiului fără de nici un drept prevăzut de vreo autoritate”, implorând să fie salvați, deoarece „suntem sânge și neam de români și nu vrem ca noi românii să fim sub bolșevici.”³¹

Pe 23 august 1940, reprezentanții Bucureștiului în Comisia mixtă de la Odesa vor înmâna părții sovietice un proiect privind evacuarea – de către comisii mixte sovieto-române care să funcționeze la Cernăuți și Chișinău – militarilor români, funcționarilor de stat, familiilor acestora, precum și a „populației din Basarabia și Bucovina de nord, care dorește să treacă în România și este acceptată de către guvernul român”³². Trei zile mai târziu, generalul Kozlov anunța că a studiat propunerile primite din partea delegației române și a ajuns la concluzia că nu este necesară încheierea unei convenții „întrucât evacuarea basarabenilor din România în U.R.S.S. nu a fost reglementată de nici un fel de convenție”³³. Astfel, în chestiunea repatrierilor, sovieticii lăsau în continuare loc abuzului, arbitrariului și interpretărilor abuzive. Spre exemplu, la 1 septembrie 1940, ministrul de externe Mihail Manoilescu îl informa prin intermediul telegramei cu Nr. 5421 pe Grigore Gafencu că rușii interpretează evacuarea supușilor români în sensul că pot să se întorcă de bună voie numai românii, „nu însă Basarabienii și Bucovinenii” (s.n.)³⁴. Acest mod de a privi lucrurile va produce mari neplăceri refugiaților și guvernului de la București și după încheierea Convenției de armistițiu în septembrie 1944. Totuși, prin însăși faptul că s-a aprobat părăsirea teritoriului ocupat – lucru ce a continuat și după primirea de către locuitorii din Basarabia și Bucovina a „pașapoartelor” rusești în toamna anului 1940 – se recunoștea calitatea de străin a acestora, deoarece legislația U.R.S.S. nu prevedea repatrierea cetățenilor sovietici³⁵. În cele din urmă Kremlinul va accepta reluarea repatrierilor, astfel că la începutul lui septembrie 1940 Comisia sovietică de la Cernăuți își reia lucrările într-o clădire din strada „Eusebie Popovici”, lângă parcul „Dominic”, pentru ca mai apoi să-și schimbe din nou sediul în strada „Baltinister”³⁶.

Românii din Basarabia și Bucovina care vor avea șansa de a obține aprobarea pentru plecarea definitivă au fost de multe ori jefuiți la frontieră și de puținele bunuri pe care le mai aveau. Gheorghian Arsenie, pensionar din Cernăuți, ce s-a repatriat pe 3 septembrie 1940 va declara ulterior că: „la punctul de trecere Bahrinești mi s-a confiscat ilegal și abuziv din partea autorităților sovietice suma de lei 135 000 în valută românească. Afară de aceasta mi s-au luat haine și rufărie în valoare de 100 000 lei”³⁷. La sfârșitul lunii iulie 1940, Costineanu Aurel, elev refugiat din comuna Comărești (jud. Storojineț), cerea un ajutor autorităților din județul

Câmpulung motivând că „din cele puține lucruri ce am avut, la graniță mi-au fost confiscate de bolșevici”³⁸. Aceste măsuri abuzive contraveneau angajamentelor luate de reprezentanții sovietici la Odesa ce au comunicat în scris guvernului român că „toate persoanele care se reîntorc în România au dreptul să ia cu sine banii ce le aparțin, valorile și lucrurile personale...”³⁹. Conform unui tabel nominal, de la repatriții ce au intrat în țară prin punctul Dornești – Bahrinești, autoritățile sovietice au reținut, până la sfârșitul lui septembrie 1940, 16 434 930 lei (din care 3 445 262 lei fără acte) și obiecte în valoare de 1 940 512 lei⁴⁰. Lui Dumitru Goian, fost funcționar la Primăria municipiului Cernăuți, repatriat pe 29 august 1940, i s-au reținut 244 000 lei dintr-un total de 250 000 lei primind în schimb o chitanță⁴¹. Familiei Bâdea i s-a confiscat suma de 108 000 lei – contravaloarea bunurilor vândute – care, conform asigurărilor Comisiei de repatriere era permisă să fie trecută în mod neplafonat. Procesul-verbal de constatare contravențională, emis de organul vamal la 10 septembrie 1940, dat în baza Art. 164 litera a și 167 a Codului Vamal al U.R.S.S., specifică – contrar – realității că suma ar fi fost descoperită „în căptușeala unui palton”. Călea de atac, ce prevedea un termen de treizeci de zile, era practic imposibilă, întrucât necesita prezența la Direcția Centrală a Vămilei din Moscova...⁴². Pentru a stăvili aceste samavolnicii, Grigore Gafencu va cere stăruitor lui Vișinski să se constituie o Comisie de supraveghere a repatrierilor amintind că „deplina normalizare a raporturilor româno-sovietice depinde înainte de toate de dezlegarea omenească și dreaptă a acestei probleme”⁴³. În nota înmănată pe 4 septembrie 1940 părții sovietice din Comisia mixtă de la Odesa, reprezentanții Bucureștiului aduceau drept argument în sprijinul schimbării atitudinii față de repatriți modul în care a fost soluționată problema în cazuri asemănătoare când au avut loc cesiuni teritoriale sau schimburi de populație. În țările baltice, nordul Italiei, nordul Transilvaniei, locuitorii ce-și schimbă naționalitatea primeau un termen pentru lichidarea averilor iar în unele cazuri statul plătea o despăgubire echitabilă. Dar pentru populația care părăsește Basarabia și nordul Bucovinei „s-au creat condiții care duc la sărăcirea ei și la schimbarea vieții ei sociale în mod radical” (s.n.)⁴⁴.

Având în vedere multiplele presiuni fizice și psihice pe care le-au avut de suportat repatriții înainte de a ajunge în țară, statul român a luat măsuri pentru o cât mai rapidă refacere și reintegrare în societate a acestora. În acest scop, la punctele de trecere a liniei de demarcație vor fi organizate centre de primire ce dispuneau de birouri de înregistrare și fișier, cămin, cantină, baie și medic⁴⁵. Postul de trecere Dornești – Bahrinești, condus de lt. col. Constantin Petrescu, era încadrat cu cadre militare, ale jandarmeriei, delegați din Ministerul Internelor, cadre militare ș.a.⁴⁶. Misiunea punctului de trecere consta în primirea persoanelor ce veneau din teritoriile evacuate, ținerea evidenței repatriților, asigurarea hranei acestora și nu în ultimul rând „de a face o triere severă a refugiaților, reținând pe cei bănuți.”⁴⁷ În gara Dornești, Societatea de Cruce Roșie, filiala Rădăuți, a organizat o cantină unde cu ocazia sosirii fiecărui transport din nordul Bucovinei se servea evacuaților ceai și gustări⁴⁸. În urma unui ordin al Ministerului de Interne de la începutul lui octombrie 1940, Comisia Centrală de Repatriere și Expatriere din Dornești își va stabili sediul în gara Burdujeni⁴⁹.

Numărul de persoane ce intrau în țară continua să fie nesemnificativ față de mulțimea înscrisă la comisiile de la Cernăuți sau Chișinău și a celor cuprinși pe listele înaintate de guvernul român. Pe 26 octombrie 1940, generalul Aldea comunica reprezentanților Moscovei că, până la sfârșitul lunii septembrie 1940, s-au repatriat 8 402 persoane (dintre care 1 642 prin Bahrinești) și nu 13 750 cum i s-a comunicat prin adresa Nr. 490 din 7 octombrie 1940⁵⁰. În ziua de 28 septembrie Comisia

de repatriere de la Cernăuți și-a suspendat activitatea – cu toate că peste 15 000 de persoane s-au înscris pentru a pleca în România –⁵¹ fapt ce pare a avea legătură cu sosirea în localitate a unei comisii germane de repatriere⁵². Potrivit datelor cuprinse într-un Buletin informativ al Inspectoratului Regional de Poliție din Vatra Dornei, pe 25 septembrie 1940 au trecut în țară prin punctul Dornești 215 persoane (178 repatriate legal), dintre care 150 români, 21 ucraineni, 15 poloni, 15 germani, 7 evrei, 1 ungar și 6 de alte naționalități⁵³.

Spre deosebire de atitudinea conducerii sovietice, guvernul de la București nu se va opune plecării tuturor celor ce doreau acest lucru în teritoriile alipite la U.R.S.S. Doar în perioada iulie-octombrie 1940 au trecut în Basarabia și nordul Bucovinei 165 089 persoane, de zece ori mai mult decât numărul românilor ce au revenit în țară⁵⁴. Majoritatea acestora erau evrei săraci, diferitele alte minorități, dar și români care își aveau familia dincolo de linia de demarcație. Persoanele de religie mozaică au plecat având convingerea „abil susținută de propaganda comunistă că sub regimul sovietic vor reuși să-și creeze situații mai înfloritoare” și totodată vor scăpa de presupuse represiuni antisemite⁵⁵. Astfel, primind o scrisoare care „exploda de entuziasm revoluționar” de la un coreligionar, viitorul scriitor Haralamb Zincă se va „repatria” în U.R.S.S. (fără a fi originar din teritoriile evacuate), ajungând în nordul Bucovinei, la Nepolocăuți, unde și-a găsit amicul „de nerecunoscut: jigărit, în zdrențe...”⁵⁶. Din Rădăuți se vor expatria în mod legal în Uniunea Sovietică 1 394 persoane dintre care 24 ucraineni, 7 ruși, 2 poloni, 3 români iar restul evrei⁵⁷. În timp ce românii erau supuși la punctele de frontieră sovietice celor mai grave umilinte și șicane⁵⁸, Ministerul Afacerilor Interne de la București prevedea ca în cazul celor ce plecau din țară „percheziția se va face în mod civilizât pentru a se evita conflictele”⁵⁹.

Deoarece repatrierile au încetat în mod practic la sfârșitul lui septembrie, guvernul român a căutat noi soluții pentru a rezolva această problemă spinoasă. În ședința de Cabinet din 27 septembrie 1940, ministrul de externe Mihail Sturdza a informat pe cei prezenți că rușii au propus un schimb de deținuți, înmânând o listă cu numele a 250 de comuniști aflați în închisorile românești, dar s-a constatat că majoritatea „sunt de orice altă origine afară de cea din provinciile acestea”⁶⁰ (Basarabia și nordul Bucovinei – n.n.). Conducătorul statului era dispus să-i cedeze nu numai pe deținuții ceruți de Moscova, dar chiar pe toți comuniștii din țară, „numai să putem obține cele 7–8 000 de români care se află pe lista noastră”⁶¹. Autoritățile române vor încerca să salveze în primul rând persoanele care erau vizate direct de aparatul de represiune sovietic. De exemplu, prin telegrama Nr.68520 din 26 octombrie 1940, Mihail Sturdza îi cerea lui Grigore Gafencu să intervină pentru a obține repatrierea generalului Dașchievici din Cernăuți „care se găsește și astăzi arestat de autoritățile sovietice”, a soției sale Veturia, a doamnei Miron și a profesorului Zotta⁶². Aceste încercări au rămas fără nici un rezultat pozitiv, dimpotrivă, alături de alte zeci de mii de români bucovineni, generalul Dașchievici și profesorul Sever Zotta vor fi deportați în Siberia! Problema „schimbului de prizonieri” a devenit o permanență a agendei diplomatice româno-sovietice ce nu a fost rezolvată până la 22 iunie 1941 din diferite motive: interpretarea diferită dată noțiunii de prizonier politic, discrepanța dintre cererile noastre și oferta Moscovei, refuzul ministrului rus la București, Lavrentiev, de a lega problema repatrierilor de cea a schimbului de deținuți ș.a.⁶³.

Posibilitatea de a pleca din Basarabia și nordul Bucovinei pe cale legală a fost afectată și de faptul că guvernul U.R.S.S. nu a dat nici un comunicat cu privire la dreptul de opțiune pentru cetățenia sovietică sau pentru repatrierea în România, ceea ce contravenea prevederilor dreptului internațional⁶⁴. Pentru a apăra acest

drept fundamental al locuitorilor din ținuturile evacuate, ministrul român la Moscova va interveni, din păcate fără succes, pe lângă oficialitățile comuniste. „Am propus ca bucovinenii să aibă dreptul la opțiune pentru cetățenia lor – transmitea la 12 noiembrie 1940 Grigore Gafencu – deoarece Bucovina nu a făcut parte din Imperiul rus...”⁶⁵. Mai mult de atât, autoritățile centrale, ca și cele din regiunea Cernăuți, căutau să pună noi piedici celor ce doreau să se repatrieze. Astfel, câteva sute de români din Mahala și Ostrița s-au înscris pentru repatriere în toamna anului 1940 dar erau opriți să plece⁶⁶, în timp ce delegații sovietici din comisia de la Bahrinești le declarau în ziua de 19 octombrie membrilor comisiei române de la Burdujeni că „transporturile de repatriați au încetat, fiindcă Româniii refuză să se întoarcă în România”⁶⁷ (s.n.). Din declarațiile celor ce reușeau să ajungă în țară rezultă însă o cu totul altă stare de spirit. Florea I. Nicoreac din comuna Pătrăuții de Sus (jud. Storojineț) va susține că se consideră „Român și cetățean Român prin unirea Bucovinei cu Patria-Mumă”, motiv pentru care dorește să-și păstreze vechea cetățenie⁶⁸. De asemenea, pe lângă alte cauze, tergiversarea repatrierilor va sta la originea apariției unei largi mișcări în favoarea României ce a cuprins locuitorii nordului Bucovinei, indiferent de naționalitate. Mii de țărani români și ucraineni ce au cerut în toamna anului 1940 să fie înscrși pe listele de repatriere sunt refuzați „pe motiv că sunt muncitori agricoli”. De disperare că nu a obținut autorizație de plecare de la autoritățile ruse din Cernăuți, o femeie din „I.G. Duca” (jud. Cernăuți), „nemai-având ce mânca și-a aruncat cei doi copii într-un puț, după care s-a înecat și ea”⁶⁹.

În pofida încetării sosirii unor noi transporturi din Basarabia și nordul Bucovinei, delegația română a remis părții sovietice în Comisia mixtă de la Odesa cereri pentru repatrierea a 10 854 persoane iar Crucea Roșie a adunat 2 562 petiții similare⁷⁰. Pentru a limita abuzurile autorităților ruse și a cunoaște direct situația de la fața locului, la 7 noiembrie 1940 Mihail Sturdza îi cerea lui Gafencu să intervină pe lângă guvernul U.R.S.S. cu scopul obținerii acceptului înființării la Cernăuți și Chișinău a câte unui comisariat român, „menite a se ocupa de toate chestiunile privitoare la repatriere”⁷¹. Dar, la 2 decembrie 1940, Grigore Gafencu a fost informat de Comisariatul Poporului pentru Afacerile Străine de intenția sovieticilor de a se retrage în mod unilateral din cadrul Comisiei de la Odesa, a cărei existență era considerată „lipsită de obiect”⁷². Zece zile mai târziu, Lavrentiev va fi la rândul său înștiințat că frontiera comună este închisă pentru cei care se repatriază din Basarabia și nordul Bucovinei⁷³. Sovieticii erau de acum preocupați de desfășurarea în condiții de maximă siguranță a campaniei pentru alegerea de deputați în teritoriile recent anexate ceea ce justifică această ultimă măsură.

La 6 octombrie 1939, Adolf Hitler anunțase în Reichstag hotărârea sa pentru „readucerea acasă a nerezistentelor cioburi ale poporului german din străinătate”⁷⁴. Tratatul ruso-german cu privire la strămutarea nemților din Basarabia și nordul Bucovinei s-au desfășurat la Moscova între 22 iunie (?) și 5 septembrie 1940⁷⁵. În regiunea Cernăuți, lucrările pregătitoare au fost conduse de Grupul etnic german din Bucovina în frunte cu Franz Lohmer și Erich Prokopowitsch, fost casier al Universității, „doi prieteni devotați ai românilor”⁷⁶. Comisia germană de repatriere, condusă de Obersturmbannführer-ul SS Müller și dr. Herbert Mayer, își va începe lucrările la Cernăuți pe 15 septembrie 1940⁷⁷.

După încetarea lucrărilor Comisiei de repatriere a românilor, începutul evacuării germanilor din nordul Bucovinei a constituit o nouă șansă pentru a părăsi „paradisul roșu”. Cum era de așteptat, numeroși locuitori din regiune ce au înțeles că nu vor putea pleca prea curând în România s-au adresat Comisiei germane „cerând cu lacrimi să fie duși și ei în Reich, deoarece viața devine din ce în ce mai insuportabilă”⁷⁸. La comisia din Tereblecea vor sosi țărani și din alte localități

apropiate ce au insistat să fie trecuți pe liste „pentru a putea scăpa de urgia comunistă”. Drept răspuns, un ofițer german se va adresa mulțimii în limba română „îmbărbătând-o și cerând să aibă răbdare căci vor fi scăpați”⁷⁹. În urma memoriilor prezentate de prof. Claudiu Usatiuc, fostul prim-pretor Mitric și Gheorghe Cârșteanu, fost secretar al Universității, conducătorii germani au dat dispoziție să fie înregistrați cât mai mulți români⁸⁰.

Dacă lucrările Comisiei ruse pentru repatrierea românilor s-au desfășurat cu o încetineală calculată – fără a mai aminti obstrucțiile permanente la care au fost supuși solicitanții – Comisia germană a activat nestingherită, încheindu-și activitatea cu maximum de operativitate. De la 17 septembrie 1940, când au plecat primii 1 000 de repatriați în Germania, și până la 17 noiembrie, dată la care pleca ultimul transport din Cernăuți, au părăsit pe această cale nordul Bucovinei 43 641 de persoane⁸¹. Din Tereblecea, colonie înființată la 1785, s-au repatriat 263 familii de germani ca, de pildă, Huber Franz, Mantz Fritz, Wagner Karol ș.a.⁸².

Astfel se explică că prin intermediul Comisiei germane au fost „repatriați” și foarte mulți români bucovineni. La sfârșitul lunii noiembrie 1940, generalul Zwiedenek știa de existența în Germania a circa 3 000 de refugiați români, luându-se deja în calcul problema revenirii lor în țară⁸³. Printre românii ce au reușit să se salveze cu ajutorul Comisiei germane se numără: Traian Cantemir, cercetător și membru al Institutului de Literatură din Cernăuți, germanistul Laurentie Tomoiogă, compozitorul Alexandru Zavulovici⁸⁴, Leonida Bodnărescu, reprezentant al românilor bucovineni la procesul Memorandumului din 1894 ș. a.⁸⁵. Într-un memoriu, Ioan Bilețchi, fost director la Fondul ortodox-român din Bucovina, amintește că, împreună cu alți colegi, a scăpat din „capcana rusească” plecând în Germania „care, o recunoaștem pe față, ne-a salvat viața”⁸⁶ (s.n.). Românii ce au părăsit pe această cale Regiunea Cernăuți vor fi internați într-o serie de lagăre din Silezia Superioară ca „*Franziskusheim*”⁸⁷, „*Kalibadschule*” „*Königsbütte*” etc.⁸⁸. Pentru rezolvarea situației acestei categorii de pribegi, alături de demersurile statului român, va contribui și inițiativa *Cercului Bucovinenilor din București* de a înființa un Birou de repatriere a refugiaților bucovineni din Germania. Începând cu data de 1 martie 1941, colectivul Biroului a depus eforturi pentru „urgentarea aducerii refugiaților în țară, intervenirea la autorități pentru asigurarea drepturilor lor bănești, adunarea materialului informativ și colaborarea cu autoritățile la repartizarea lor după sosire”⁸⁹. Potrivit unor date oficiale, până în anul 1943, se vor întoarce din Germania 8 217 persoane⁹⁰. Unii români au rămas însă pentru totdeauna departe de patrie, ca de pildă Eugen Păunel, fost bibliotecar al Bibliotecii Universității din Cernăuți, ce va intra în serviciul Bibliotecii de Stat din Berlin⁹¹.

Evacuarea locuitorilor rămași fără voia lor sub ocupație bolșevică continua să preocupe în cea mai mare măsură organizațiile refugiaților din țară. În *Memoriul Cercului Basarabenilor* de la începutul lunii martie 1941 se arată că în privința repatrierilor „Guvernul nostru trebuie să recurgă la toate mijloacele care ar duce la bun sfârșit această problemă”⁹². Un anumit dezgheț ce a intervenit în relațiile economice româno-sovietice – prin semnarea la 26 februarie 1941 a Tratatului de comerț și navigație și a unui acord pentru schimbul de mărfuri și plăți⁹³ – nu a fost lipsit de unele consecințe favorabile și pentru românii ce doreau să părăsească Basarabia și nordul Bucovinei. Pe 28 februarie 1941, ministrul român la Moscova, Grigore Gafencu, informa Bucureștiul că „guvernul sovietic dorește să rezolve în mod definitiv” problema repatrierilor, fiind admis să plece, pe baza unei simple declarații, oricine dorește și „*face parte dintr-o categorie admisă*” (s.n.)⁹⁴. Dreptul de opțiune nu s-a putut manifesta nici acum, deoarece sovieticii nu acceptau pe liste

decât persoane care să justifice calitatea de funcționar, militar sau legături de rudenie directă în România⁹⁵.

În acest context se vor redeschide pe 15 februarie 1941, la sediul Miliției (în localul fostei Administrații financiare), lucrările Comisiei de repatriere din Cernăuți⁹⁶. Vestea că s-au reluat înscrierile pentru emigrarea în România se va răspândi în satele de pe valea Siretului, astfel că în scurt timp autoritățile raionului Hliboca (Adâncata) au fost literalmente inundate de mulțimea cererilor de repatriere. Primirea cu intermitență a cererilor și lipsa unui răspuns clar va crea o stare explozivă în rândul țărănimii ce a atins apogeul la sfârșitul lunii martie⁹⁷. Problema repatrierilor reprezenta scânteia ce va declanșa cea mai mare mișcare populară împotriva ocupației străine din nordul Bucovinei în perioada 1940–1941.

Restricțiile impuse de autoritățile comuniste au făcut ca până la 30 martie 1941 să fie pregătite doar patru transporturi cu repatriați din nordul Bucovinei⁹⁸, mult sub numărul doritorilor și a persoanelor cerute de guvernul român. În primăvara anului 1941 – în condițiile când șansele izbucnirii unui război germano-sovietic creșteau de la o zi la alta – chiar autoritățile române au luat măsuri pentru a limita emigrarea din teritoriile evacuate. Spre exemplu, un ordin al Ministerului Afacerilor Interne emis la sfârșitul lunii mai preciza: „Nu vor putea intra în țară rudele persoanelor refugiate, chiar dacă au îndeplinit formele de repatriere”⁹⁹. Astfel se explică faptul că în perioada martie-iunie 1941, așa după cum arăta Grigore Gafencu într-un raport către Ministerul Afacerilor Străine, au fost repatriate doar „aproape 1 000 persoane”¹⁰⁰.

Ocuparea nordului Bucovinei a făcut din cetățenii români, lipsiți de dreptul elementar de a opta asupra cetățeniei lor, prizonieri ai imensului gulag care era Uniunea Sovietică a „tătuclui” Stalin. Moscova a evitat să încheie o convenție specială de repatriere, fiind conștientă că acest gest ar fi fost urmat de o înscriere masivă pe liste a locuitorilor din teritoriile ocupate, fapt ce nu putea decât să zdruncine din temelii teza rolului „eliberator” al Armatei Roșii. „Concesiile” făcute de guvernul sovietic – ce în realitate urmărea să tragă maximum de avantaje din situația creată – și sporadicile transporturi trimise în țară prin intermediul Comisiei ruse de la Cernăuți nu au reușit să rezolve această gravă problemă umanitară.

NOTE

Lista abrevierilor: A.M.A.E. – Arhiva Ministerului Afacerilor Externe; A.N.S. – Arhivele Naționale, filiala județeană Suceava; A.N.I.C. – Arhiva Națională Istorică Centrală; A.N.I. – Arhivele Naționale, filiala județeană Iași; M.I. – Ministerul Internelor; I.G.J. – Inspectoratul General al Jandarmeriei; P.C.M. – Președinția Consiliului de Miniștri; R.I.M. – Revista de istorie militară; A.M.N.B. – Anuarul Muzeului Național al Bucovinei – Suceava.

1. A.M.A.E., fond 71 U.R.S.S., vol. 95, 1920–1944, f. 81.
2. A.N.S., fond *Primăria orașului Suceava*, d. 1/1940, f. 9.
3. Ion Sișcanu, *Uniunea Sovietică – România, 1940*, Chișinău, 1995, p. 114 și urm.
4. Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune*. Însemnări zilnice, vol. II (1939–1940), București, 1996, p. 217.
5. Ion Sișcanu, *op. cit.*, p. 127.
6. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, 1992, p. 104.
7. A.M.A.E., fond 71 U.R.S.S., vol. 92, 1940, f. 293.

8. Pepe Georgescu, *265 de zile la Cernăuți sub ocupație bolșevică, 28 iunie 1941 – 20 martie 1941*, în *Patrimoniul*, nr. 2, Chișinău, 1991, p. 95.
9. *Viața*, nr. 136, din 15 august 1941, p. 1.
10. A.M.A.E., fond 71 U.R.S.S., vol. 95, 1920–1944, f. 83.
11. Pepe Georgescu, *op. cit.*, p. 96–97.
12. Grigore Gafencu, *Preliminarii la războiul din răsărit*, București, 1996, p. 306.
13. A.M.A.E., *loc. cit.*
14. Ion Șișcanu, *op. cit.*, p. 166.
15. Vezi Tibeiu Tănase, *Cum spionau sovieticii în 1940*, în R.I.M., nr. 6, 1995, p. 40.
16. A.N.S., fond *Poliția orașului Rădăuți*, d. 3/1940, f. 36.
17. *Bucovina*, nr. 226, din 11 aprilie 1942, p. 3.
18. A.N.S., fond *Prefectura jud. Rădăuți*, d. 13/1940, f. 124.
19. Nicolae Ciachir, *Marile Puteri și România. 1856–1947*, București, 1996, p. 262.
20. A.N.I.C., fond *M.I.*, d. 293/1940, f. 1.
21. *Ibidem*, f. 63.
22. A.N.S., fond *Prefectura jud. Suceava*, d. 63/1940, f. 1.
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*, fond *Prefectura jud. Baia*, d. 113/1940, f/ 219.
25. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op. cit.*, p. 87.
26. A.N.S., fond *Prefectura jud. Rădăuți*, d. 55/1941, f. 233.
27. *Glasul Bucovinei*, nr. 5993 din 20 februarie 1941, p. 4.
28. Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940–1941*. Culegere de documente, eds. Ion Calafeteanu, Nicolae Dinu, Nicolae Nicolescu, București, 1995, p. 19.
29. *Bucovina*, nr. 157 din 18 ianuarie 1942, p. 4; vezi și telegrama nr. 2635 din 18 octombrie 1940 trimisă la București de Grigore Gafencu, în *Misiune la Moscova...*, *op. cit.*, p. 90–91.
30. *Ibidem*, p. 29.
31. A.N.I.C., fond *I.G.J.*, d. 57/1939, p. 143.
32. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op. cit.*, p. 164–165.
33. Ion Șișcanu, *Uniunea Sovietică...*, p. 176.
34. A.M.A.E., fond 71 U.R.S.S., vol. 92, 1940, f. 209–210.
35. Vezi Lidia Brânceanu, Adina Berciu-Drăghicescu, *Basarabeni și bucovinenii între drept internațional și dictat*. Documente. 1944–1945, București, 1995, p. 103.
36. Pepe Georgescu, *op. cit.*, p. 101–102.
37. A.N.S., fond *Prefectura jud. Suceava*, d. 62/1941, f. 168.
38. *Ibidem*, fond *Prefectura jud. Câmpulung*, d. 69/1940, f. 43.
39. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op. cit.*, p. 108.
40. A.M.A.E., fond 71 U.R.S.S., vol. 118, 1940, f. 71–79.
41. A.N.S., fond *Poliția orașului Câmpulung Moldovenesc*, d. 11/1940, f. 341.
42. Mihai Bânda, *Memorii*, în *Crai Nou* din 13 octombrie 1994.
43. Grigore Gafencu, *Misiune...*, p. 122.
44. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op. cit.*, p. 171.
45. *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940 – 6 septembrie 1943*, București, f.a., p. 471.
46. A.N.S., fond *Prefectura jud. Rădăuți*, d. 14/1940, f. 24.
47. *Ibidem*, f. 19.
48. *Ibidem*, f. 24.
49. *Ibidem*, fond *Poliția orașului Rădăuți*, d. 1/1940, f. 153.
50. A.M.A.E., *loc. cit.*, f. 206.
51. *Ibidem*, vol. 93, 1920–1944, f. 84.
52. *Bucovina*, nr. 157 din 18 ianuarie 1942, p. 4.
53. A.N.S., fond *Prefectura jud. Câmpulung*, d. 24/1939–1940, f. 214.
54. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op. cit.*, p. 90.
55. Alesandru Duțu, Constantin Botoran, *Al doilea război mondial. Situația evreilor din România*, vol. I, 1939–1941, Cluj-Napoca, 1994, p. 80.
56. Haralamb Zincă, *Fiecare om cu clepsidra lui*, București, 1988, p. 110–111.
57. A.N.S., fond *Prefectura jud. Rădăuți*, d. 14/1940, f. 56 și urm.
58. Vezi și Pepe Georgescu, *op. cit.*, p. 186.

59. A.N.S., fond *Prefectura jud. Suceava*, d. 68/1940, f. 5.
60. Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu, vol. I, septembrie–decembrie 1940, p. 95.
61. Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vol. I, Iași, 1990, p. 169.
62. A.M.A.E., fond 71 U.R.S.S., vol. 93, 1940, f. 156; vezi și Grigore Gafencu, *Misiune...*, *op. cit.*, p. 114.
63. Vezi *Războiul listelor între Moscova și București*, în *Magazin istoric*, nr. 1, ianuarie 1998, p. 18–20.
64. Cf. Lidia Brânceanu, Adina Berciu-Drăghicescu, *op. cit.*, p. 102–103; vezi și George Ciorănescu, *Bessarabia. Disputed Land between East and West*, München, 1985, p. 127.
65. Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 102.
66. A.N.I.C., fond *I.G.J.*, d. 57/1939, f. 140.
67. A.M.A.E., fond 71 U.R.S.S., d. 93, 1920–1944, f. 84.
68. A.N.S., fond *Prefectura jud. Baia*, d. 114/1940, f. 137.
69. A.N.I.C., *loc. cit.*, f. 142.
70. Ion Șișcanu, *op. cit.*, p. 59.
71. A.M.A.E., fond 71, U.R.S.S., vol. 93, 1940, f. 219.
72. Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 115.
73. A.M.A.E., *loc. cit.*, f. 407.
74. Hannes Hofbauer, Viorel Roman, *Bucovina, Basarabia, Moldova (O țară uitată între Europa de Vest, Rusia și Turcia)*, București, 1995, p. 115.
75. Johann Leugner, *40 Jahre seit der Umsiedlung aus dem Buchenland (Bukowina)*, in „Kandl-Archiv“, Heft 6, Stuttgart, 1987, p. 7.
76. *Bucovina*, nr. 121 din 1 decembrie 1941, p. 4.
77. Rudolf Wagner, Irma Bornemann, *Mit Fluchtgepäck die Heimat verlassen. 50 Jahre Seit der Umsiedlung der Buchenlanddeutschen*, Stuttgart-München, 1990, p. 21.
78. A.N.S., fond *Prefectura jud. Câmpulung*, d. 24/1939, f. 217.
79. A.N.I.C., *loc. cit.*, f. 180.
80. *Bucovina*, *loc. cit.*
81. Rudolf Wagner, Irma Bornemann, *op. cit.*, p. 38.
82. Rusu V. Teodor, *Însemnări monografice ale comunei Tereblecea. 1446–1944*, Brașov, 1984, manuscris dactilografiat, p. 170–175.
83. A.N.I.C., fond *P.C.M.*, d. 282/1940, f. 24 v.
84. *Făt-Frumos*, nr. 4, iulie–august 1941, p. 137
85. *Ibidem*, nr. 1, ianuarie-februarie 1943, p. 14.
86. A.N.S., fond *Fondul bisericesc ortodox-român al Bucovinei*, d. 6/1940, f. 1.
87. Ilie Dugan, *Cronica evenimentelor anilor 1940–1941*, manuscris, A.N.I., fond *Frații Dugan*, p. 464 și urm.
88. A.N.S., fond *Prefectura jud. Rădăuți*, d. 47/1941, p. 211 și urm.
89. Mihai-Aurelian Căruntu, *Activitatea Asociației „Cercul Bucovinenilor din București” pentru ajutorarea refugiaților din teritoriile ocupate de U.R.S.S., în vara anului 1940*, în A.M.N.B., vol. XVII–XVIII–XIX, 1990–1991–1992, p. 193.
90. *Trei ani de guvernare...*, *op. cit.*, p. 147.
91. Vezi D. Vatamaniuc, *Eugen I. Păunel și activitatea sa*, în *Analele Bucovinei*, nr. 2, 1994, p. 269 și urm.
92. *Viața Basarabiei*, nr. 4, aprilie 1941, p. 111.
93. Vezi Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României 1939–1965*, București, 1983, p. 39 și urm.
94. Grigore Gafencu, *Misiune...*, p. 147.
95. *Ibidem*, p. 172.
96. Pepe Georgescu, *op. cit.*, p. 121.
97. Petre Ciobanu, Reveca Prelipcean, *Cupca. Un sat din Bucovina*. Studiu monografic, 1429–1944, manuscris dactilografiat, Brașov, 1995, p. 523.
98. Pepe Georgescu, *op. cit.*, p. 122–123.
99. A.N.S., fond *Prefectura jud. Rădăuți*, d. 88/1941, f. 209.
100. Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 223.

SUMMARY

Following the occupations on June 28 1940 of the northern parts of Bukovina and Bessarabia and of the Herta County by the Soviet Armies, thousands of Romanian and Ukrainian families left these ancient Romanian territories only to be on the trek and try to find refuge deep inland.

On June 23 1940 the Soviet Government gave an ultimatum under which the „whole administrative staff and all those citizens who were willing to leave the territory newly annexed by the USSR“ should be evacuated. But the deadline for this ultimatum was too short for such an operation to be carried out in normal, civilised and correct conditions. The new Soviet authorities, helped by the so-called „liberating“ army forbade Romanians to flee the occupied territories, raising insurmountable obstacles in their way.

The author offers concrete examples to demonstrate the lack of any goodwill and the manifest malevolence of the members of the joint Odessa Commission and of the Soviet Commission in Cernauti who dealt with the return of the former Romanian citizens to Romania, their number amounting to over 15,000 over various periods of time. Organised transport of repatriates were very rare while the number of those who obtained the right to repatriate was insignificant compared to that of the applicants. Therefore this process became an ordeal for all those who wanted to leave the country.

ORAȘUL CERNĂUȚI ȘI POPULAȚIA SA DE-A LUNGUL ISTORIEI

Grigore Sandul*

București

Așezat pe o pantă, pe malul drept al râului Prut, Cernăuțiul se învecinează cu colina Țețina, a cărei înălțime e de 539 metri. Pe această colină există urmele unei cetăți care, ca alură, aspect exterior și dimensiunile zidului, se aseamănă cu ruinele cetății dacice Vasiova de lângă Bocșa Banat¹. Cetatea Țețina, după tradiție, este atribuită cavalerilor teutoni², dar aspectul existent argumentează că ruinele sale pot fi dacice sau romane; aceasta o dovedesc și numeroasele monede romane³ din secolul al II-lea, găsite de arheologi pe pământul Cernăuțiului.

Dezvoltarea acestei așezări omenești a fost posibilă datorită băștinașilor harnici, care prin munca și iscusința lor au făcut ca zona, bogată în această parte a țării, să prospere, precum și datorită poziției geografice, drumurilor comerciale ce legau în trecut localitățile Europei Centrale și Poloniei cu Odesa și Marea Neagră, Galați, Suceava și Siret. Numele de Cernăuți este cunoscut pentru prima dată în tratatul de comerț încheiat la 8 octombrie 1408 între domnul Moldovei, Alexandru cel Bun, și comercianții polonezi din Lvov; în acest act se dădea numele Cernăuți așezării vămii de lângă Țețina și Râul Prut.

Pentru a avea o imagine generală a structurii populației acestui târg, este necesar să se facă o scurtă recapitulare a evenimentelor istorice, trăite și suferite de locuitorii lui.

Cernăuțiul, fiind o așezare în vecinătatea Poloniei și a graniței de Est, a fost antrenat în numeroase bătălii duse de români cu polonii, pentru teritoriul Pocuției și alte cauze, precum și cu populațiile năvălitoare din răsărit, acaparatoare de bogății și teritorii străine.

În anul 1497, craiul polon Ioan Albert, învins de Ștefan cel Mare, se retrage prin Cernăuți, făcând jaf și dând foc orașului.

În anul 1502, Ștefan cel Mare, pentru păstrarea Pocuției, își organizează armata în Cernăuți.

În 1509, fiul lui Ștefan cel Mare, Bogdan cel Orb, a fost înșelat de polonezi și se va logodi cu frumoasa principesă Elisabeta, sora regelui polon, căreia îi face dar de logodnă Pocuția⁴. Căsătoria nu a avut loc, motiv pentru care Bogdan cel Orb pornește cu armată în Polonia, ajungând până la Lvov. Ca răzbunare, craiul Poloniei trimite în Moldova trupe care dau foc Cernăuțiului.

* Născut la Tereblecea până în 1940, Grigore Sandul este inginer de profesie, cercetarea istoriei ținutului natal fiind marea sa pasiune, întreținută de același mereu viu și puternic dor de casa părintească.

Petru Rareș, voind să redobândească moștenirea Pocuției, trece cu oastea pe acest teritoriu și este învins la Obertin în anul 1531. Petru Rareș se retrage, și Cernăuțiul cade din nou pradă răzbunării polonilor în anul 1533.

În repetate rânduri Cernăuțiul a suferit de pe urma năvălirilor tătarilor și cazacilor, care jefuiau și lăsau jale, luând cu ei în robie bărbați și femei.

În anul 1709, după învingerea lui Carol al XII-lea la Poltava de către Petru cel Mare, armatele suedeze fug și se adăpostesc în Cernăuți⁵, de unde sunt scoase prin lupte în anul 1712 de armatele rusești.

În anul 1714, turcii au ocupat ținutul Cernăuțiului, alipindu-l la raiaua Hotinului.

În anul 1738 trec prin Cernăuți circa 120 000 de ruși și cazaci, care îi bat pe turci în luptele de la Rarancea și Stăuceni⁶.

În perioada 1768–1774, Cernăuțiul a fost ocupat de ruși, când pe teritoriul Moldovei s-a desfășurat războiul ruso-turc. După acest război austriei, în vederea ocupării Bucovinei, grăbesc retragerea trupelor rusești din Moldova, prin mituirea comandantului rus, feldmareșalul Romantzov⁷, iar pentru turci pregătesc motivația, care își are originea de la prima împărțire a Poloniei în 1772, când austrieilor le revine Galiția.

Cu aceste argumente, la 31 august 1774, trupele austriece sub comanda generalului Spleny, în timp scurt, ocupă nordul Moldovei cu orașul Cernăuți⁸.

După tratative cu turcii, prin corupție, viclesug, minciuni și mituire, austriei obțin din partea acestora recunoașterea formală a cestiunii provinciei ocupate (Bucovina), prin încheierea unei convenții care s-a semnat la 7 mai 1775⁹.

Între 1918–1940, Cernăuțiul intră în componența României. În toată această perioadă evoluția orașului are loc în contextul evenimentelor social-politice, culturale și științifice ale României. Aici existau mai multe instituții superioare de învățământ, un teatru, conservator etc.

În anul 1940, armata sovietică, în urma înțelegerii dintre Stalin și Hitler, ocupă Cernăuțiul cu nordul Bucovinei și Basarabia, ceea ce provoacă în rândul populației panică și dezordine, care se manifestă prin evacuări și fuga acestora în România.

În perioada războiului (1941–1944), Cernăuțiul revine României. După cel de-al doilea război mondial, Cernăuțiul reintră în componența URSS, iar din 1991–în componența Ucrainei independente.

EVOLUȚIA POPULAȚIEI ÎN ORAȘUL CERNĂUȚI

La ocuparea Bucovinei, stăpânirea austriacă numește orașul Cernăuți capitala acestei provincii. Pentru conducerea provinciei se instalează o administrație militară.

În evidențele înregistrate după numărul de case existente¹⁰, se determină că populația orașului Cernăuți, în 1762, era de 900 de suflete.

În vederea întăririi graniței în estul imperiului și pentru a înrădăcina nația germană pe pământul Bucovinei, austriei fac aici colonii de nemți, stabilindu-i pe cele mai fertile terenuri și în locurile legate de căile de comunicații cu tradiții comerciale.

De asemenea, încurajează prin toate mijloacele colonizarea în oraș a diferiților străini, oferindu-le terenuri gratuite pentru construcții, iar în afara localității – suprafețe de teren cât vrea fiecare, scutindu-i pe toți de taxe și impozite pe o durată de 5 ani.

În afară de colonii străine, administrația militară, pentru atragere și stabilire, asigură condiții optime de viață pentru germanii care vin ca ofițeri și funcționari. Cei eliberați din armată se stabilesc în oraș ca funcționari publici, negustori, meseriașii deschid magazine și ateliere de croitorie, cizmărie, blănărie, tâmplărie, iar cei stabiliți în afara orașului fac grădinărit și agricultură.

Administrația militară austriacă funcționează până în anul 1786, când împăratul Iosif al II-lea, aflat în vizită la Cernăuți, emite Decretul de alipire a Bucovinei de Galiția¹¹. Astfel, în anul 1787, Cernăuțiul cu toată Bucovina devine cel de-al 19-lea cerc administrativ al Galiției, subordonare care durează 74 de ani, până în anul 1861, când Bucovina primește de la împărat titlul de ducat și devine autonomă.

În timpul stăpânirii austriece, populația orașului Cernăuți s-a dezvoltat ca număr în detrimentul populației românești, care la ocupare era dominantă, având ca emigranți numai nația evreiască, în număr de circa 100 de suflete.

Prin înlesnirile asigurate străinilor de către administrația de ocupație, populația română din orașul Cernăuți a fost împânzită cu nații care au progresat numeric din ce în ce mai mult, stabilindu-se în acest oraș, venind atât din țările vecine, cât și de la distanțe mari, fiecare fiind determinată de diverse motive.

Astfel, unele nații s-au oprit în Cernăuți din motive social-politice, fiind expulzate din țările unde trăiau; altele s-au strămutat din țările de baștină din cauza asuprii de către ocupanții străini a teritoriilor, unde acestea se formaseră ca popor; alții au venit din locuri mai puțin prielnice, ca să-și asigure condițiile pentru un trai mai bun. De asemenea, unii au venit de bună voie, formând colonii, iar alții au fost aduși, formând colonii forțate.

Se constată din statistică că, la ocuparea orașului Cernăuți de către Imperiul austriac, numărul celor de nație evreiască era de 410 persoane, număr care până în anul 1857 crește într-un ritm lent de 51 persoane pe an, dar, imediat după dobândirea autonomiei Bucovinei, ritmul crește de la 51 la 703 persoane pe an, ajungând în anul 1910 la 28 613 persoane, iar în 1930 – la 42 592 persoane. Situația care a favorizat creșterea populației după anul 1866 a fost și deschiderea căii ferate între orașul Lvov și Cernăuți; această legătură a permis schimbul de mărfuri, dezvoltarea comerțului și industriei, precum și sosirea de noi imigranți, predominanți fiind evreii și rutenii.

Imigranții ruși, sub denumirea de lipoveni, ajung în Bucovina ca urmare a persecuției bisericii ruse, din cauza reformelor introduse în religie de patriarhul rus Nikon în anul 1654¹².

După 83 de ani de la ocuparea orașului Cernăuți, numărul imigranților ruteni ajunge, în anul 1857, la 3 500 de suflete, apoi, până în anul 1910¹³, crește (în 53 de ani) de peste 4 ori, ajungând la 17,7% din total, adică la 15 253 persoane, față de populația română care în această perioadă înregistrează o creștere de numai 2,8 ori cu un număr de 13 440 de persoane. Recensământul din anul 1930¹⁴ arată că numărul de imigranți ucraineni se reduce la 11 130 de persoane, având un procent de 9,9% din total, iar recensământul din 1989¹⁵, efectuat după 59 de ani, indică o creștere a acestora cu 66,54% din total, ajungând la un număr de 171 925 de persoane.

Imigranți stabiliți de bună voie în Cernăuți pe o perioadă de timp determinată putem spune că au fost și polonezii (1857–1940), poporul polonez fiind for-

mat din triburile slave stabilite în sec. al VI-lea pe teritoriul cuprins între bazinele Oderului și Vistulei.

În 1410 Polonia se extinde la est până la Marea Neagră, devenind astfel, de-a lungul Nistrului, vecină cu Moldova lui Alexandru cel Bun.

În 1569 se formează Uniunea Polonă-Lituaniană.

După extinderi teritoriale, Polonia e supusă la trei împărțiri a teritoriului ei: în 1772 are loc prima împărțire între Prusia, Austria și Rusia, a doua – în 1793 și a treia – în 1795. În prima împărțire a Poloniei, Rusia ajunge pentru prima dată la Nistru¹⁶.

În 1815, ducatul Varșoviei se unește cu Rusia, situație care pricinuieste dezvoltarea multor tulburări interne. Între anii 1863–1914 funcționează forma de guvernământ general Polonia – Rusia.

În Bucovina și Cernăuți nu se înregistrează imigranți polonezi nici înainte, nici imediat după ocuparea austriacă, cu toate că polonezii erau un popor ce trăia în vecinătatea provinciei noastre. Această stare de fapt a fost influențată de doi factori mai importanți, și anume:

Înainte de desființarea statului polonez prin cele trei împărțiri, poporul era al unei țări victorioase ce trăia o perioadă înfloritoare, dispunând de o administrație bine organizată și de o stare materială bogată. Această situație determina ca un număr redus de persoane să-și părăsească țara.

După împărțirea Poloniei, administrația nou instalată la conducerea provinciilor era formată din armata ocupantă și din străini imigranți, stabiliți aici. Aceste conduceri aveau ca scop principal să pună în inferioritate și să umilească poporul băștinaș, dominant. Asemenea administrație ca formă, organizare și caracter era înfăptuită și în orașul Cernăuți de către ocupația austriacă și care, imediat, a trecut sub tutela de conducere a Galiției, așa că aici polonezii nu aveau condiții mai bune decât acasă.

Din recensămintele făcute se constată că, imediat ce Bucovina a ieșit de sub administrația Galiției, devenind autonomă, numărul de imigranți polonezi a început să crească, aceasta datorită faptului că în conducerea Bucovinei existau acum elemente noi, o nouă orientare, liberă pentru progres în toate domeniile. Descătușarea ei din administrația severă a Galiției a făcut ca orașul Cernăuți să prospere economic, comercial, industrial și cultural.

În evidența recensămintelor¹⁷ orașului Cernăuți se constată că primii 810 imigranți polonezi se înregistrează începând cu anul 1857, ceea ce corespunde cu frământările românilor de a scoate Bucovina de sub administrația Galiției, situație realizată în 1861.

Între anii 1857–1880 are loc o creștere bruscă a imigranților polonezi în Cernăuți, care ajunge la un număr de 6 707 persoane. De asemenea, această imigrare de polonezi în orașul Cernăuți va continua să crească la 14 893 persoane, până în 1910, la un procent de 17,4% din total, rămânând ca până în 1930 numărul de persoane aparținând acestei etnii să înregistreze o scădere de 8 968 de suflete și la un procent de 8 la sută din totalul populației.

Această situație se explică prin faptul că după 1914, când Polonia și-a redobândit independența, impunându-se ca stat, a creat condiții care au permis unei părți a imigranților polonezi din Cernăuți să se întoarcă la casele lor.

Același lucru nu s-a petrecut și cu cei de etnie ruteană. Recensământul din 1989 arată că imigranții polonezi, după 59 de ani, s-au întors foarte mulți în Polonia, în Cernăuți rămânând numai 2 205 persoane, adică 0,85% din total.

Etnia germană, ca și cea ucraineană¹⁸, a apărut pentru prima dată în orașul Cernăuți după ocuparea acestuia de către armata imperială austriacă. La

recensământul din anul 1857 este evidențiat faptul că numărul germanilor era dominant – 7 612 persoane sau 35,2% din totalul de 21 588 persoane, dintre care români erau atunci 22% sau 4 800 de persoane. În continuare, rata creșterii populației germane se menține, iar procentul, în raport cu populația totală, descrește în favoarea populației evreiești și rutene, care – în anul 1910 – era de 14,8%, iar cea evreiască ajungând la 33,2%, din care românii reprezentau doar 15,6%. În anul 1930 procentul populației germane față de totalul populației constituia 14,6%, fiind aproape în același raport cu cel din anul 1910, dar numărul de persoane crește de la 12 474 la 16 359.

Recensământul sovietic din anul 1989 al populației orașului Cernăuți prinde un număr nesemnificativ de reprezentanți de etnie germană, deoarece la începutul celui de-al doilea război mondial, conform înțelegerii dintre statul german și cel sovietic, germanii s-au întors în țara lor.

Au fost și alte etnii, care s-au stabilit de bună voie la Cernăuți ca imigranți, dar care sunt neînsemnate ca număr: armeni, bulgari, sârbi, unguri, cehi.

Populația română a orașului Cernăuți a regresat față de totalul populației, pornind în 1762 de la 89%, fiind în 1880 de 14,4%, în 1900 – de 14,3%, în 1910 – de 15,6% (o ușoară creștere), iar după reunirea orașului Cernăuți cu România, până în 1930, înregistrându-se o creștere de 27% din totalul de 112 427 suflete, adică 30 367 români.

Între anii 1857–1880 au loc unele schimbări care asigură o prosperare economică a orașului Cernăuți și Bucovinei. Astfel, prin promisiunea conducerii imperiale din 1848, sub presiunea revoluționarilor români, este obținută autonomia Bucovinei în anul 1861, situație care îi permite să-și organizeze și să-și conducă programele de dezvoltare economică, fără a fi dirijată de un for tutelar, ceea ce contribuie la creșterea bunăstării populației. Tot în această perioadă este pusă în funcțiune, la 1 septembrie 1866, prima linie de cale ferată Lvov – Cernăuți, iar în 1869 se face legătura căii ferate cu România.

După eliberarea Bucovinei de sub tutela Galiției se produce o avalanșă de imigranți, care vin și se stabilesc în Cernăuți pentru a beneficia de libertate în dezvoltarea comerțului, industriei și culturii, ca urmare a organizării avansate ce aduce mari profituri materiale și spirituale imigranților deveniți factori principali în conducerea întregii vieți a acestui mare oraș cosmopolit.

În această situație, curbele creșterii populației pe nații a orașului Cernăuți sunt ascendente, pentru toate etniile, până în anul 1910, în care, față de 1857, etnia evreiască înregistrează o creștere de 6 ori, etnia ucraineană crește cu 4, 3 ori, românii – de 2,8 ori, germanii – de 1,7 ori, iar polonezii – de 18 ori. Creșterea spectaculoasă a numărului reprezentanților etniei poloneze se datorește faptului că Cernăuțiul nu mai este condus de Galiția, cât și faptului că aici se găseau condiții optime pentru desfășurarea activităților comerciale prin înlesnirile pe care continua să le asigure stăpânirea austriacă. Cernăuțiul devine pentru ei o piață nouă în plină dezvoltare, cu procese tehnologice moderne la acea vreme, aduse din imperiu, spre deosebire de piața poloneză, care mai continua să fie condusă de guvernul ruso-polonez cu administrație mai puțin specializată în domeniul afacerilor și comerțului.

De asemenea, din statistici se poate constata că, după 1910, când începe primul război mondial și după aceea, unele națiuni încep să diminueze ca număr din populația orașului Cernăuți. În această categorie intră și ucrainenii, care nu mai reușesc să se încadreze cultural în activitatea economică a orașului, lipsiți fiind de pregătirea necesară, motiv pentru care se retrag în agricultură, iar etnia poloneză

începe să diminueze și să facă cale întoarsă acasă, ca urmare a impunerii Poloniei ca stat independent după 1914.

După reunirea, în 1918, a Bucovinei cu România, se ajunge ca poporul român să ocupe, ca număr, locul al doilea la recensământul din 1930, când înregistrează 30 367 de suflete. Pe locul întâi se afla etnia evreiască, pe care-l ocupa din 1880, ajungând, la recensământul din 1930, la o populație de 42 592 suflete. Germanii se află cu o populație de 16 359 locuitori. La recensământul populației din 1930 se înregistrează pentru prima dată, la Cernăuți, un număr de 1 521 imigranți de etnie rusă, rămași din armata țaristă după primul război mondial, o parte fugiți de sub orânduirea bolșevică instalată în Rusia în 1917.

Starea de dezvoltare în toate domeniile a orașului Cernăuți este stopată și distrusă de armata comunistă care, în mod abuziv și fără nici o justificare, ocupă orașul în anul 1940 și apoi în 1944.

Din 1944, orașul Cernăuți își sporește continuu populația ca urmare a unui fenomen de colonizare forțată, rar întâlnită în istoria demografică a marilor orașe, și anume acela de a modifica structura evolutivă normală a numărului de locuitori prin măsuri abuzive din partea conducerii orașului.

După ocuparea orașului Cernăuți de către imperiul bolșevic, aceasta a impus deznaționalizarea poporului român băștinaș prin colonizarea orașului cu un număr deosebit de mare de ruși și ucraineni. Această politică stăpânirea stalinistă a aplicat-o chiar din primele zile de ocupație (1940), când dispunea dislocarea românilor de aici, arestându-i și trimițându-i în lagăre și închisori siberiene.

Astfel, Cernăuțiul s-a dezvoltat unilateral, numai ca număr de locuitori. Aceștia nefiind de calitate, neavând pregătirea corespunzătoare pentru diverse ramuri productive, nu au putut asigura o prosperitate a orașului. Datorită colonizării forțate, cu oameni de slabă calitate profesională, orașul Cernăuți a înregistrat în 45 de ani, în toate planurile de dezvoltare, progrese ne semnificative. Putem spune că a stopat, în raport cu planul lui de dezvoltare în care se afla în anul 1944.

Analizând ultimul recensământ organizat de România în Cernăuți, cel din anul 1930, și admitând că până în anul 1940 nu au fost cauze care să producă mari mișcări de populație privind stabilirea și plecarea locuitorilor din oraș, atunci putem raporta recensământul făcut de sovietici în 1989 la cel din 1930, luând în calcul un număr de 59 de ani, pentru a putea determina evoluția creșterilor sau scăderilor medii anuale de suflete.

Din comparația acestor două recensăminte rezultă că, după 1940, în acest oraș a fost o mișcare de populație deosebit de agitată, atât a locuitorilor, cât și a noilor-veniți, care nu s-a făcut de bună voie, ci a fost impusă în primul rând de ocupația sovietică, în 1940 și după 1944, și, în mai mică măsură, ca o consecință a acesteia, între anii 1941–1944.

În anul 1940, înainte de ocuparea orașului de către armata sovietică, o parte dintre locuitori – români, poloni, germani, ucraineni – s-au refugiat în România, iar o altă mare parte de români a fost deportată de ruși în Siberia.

Între anii 1941–1944 a fost o perioadă scurtă, când foarte mulți români s-au stabilit în Cernăuți, aceștia fiind funcționari în administrația publică, oameni de cultură, de afaceri, industriași și comercianți. Tot în această perioadă o parte dintre locuitorii orașului de etnie evreiască a fost dislocată în Transnistria ca urmare a aplicării politicii naziste.

Politica stalinistă de deznaționalizare radicală a populației române se reflectă în recensământul populației din Cernăuți, făcut în anul 1989. În acest recensământ se constată – față de cel din 1930, considerat aproape constant până în anul 1940 –, că în anii de ocupație bolșevică populația ucraineană a crescut de 15,5 ori (de la

11 130 la 171 925 de suflete), iar populația rusă – de 30 de ori (de la 1 521 la 45 865 de suflete).

Comparând situația orașului sub ruși cu cea a orașului sub austrieci, constatăm că austrieicii, în 144 de ani, au reușit să-l populeze, cu propria etnie, cu numai 14 553 de suflete, pe când rușii, într-o perioadă de timp de trei ori mai scurtă, l-au populat cu ruși și ucrainenii într-un număr de 17,2 ori mai mare (217 790 de suflete), ceea ce reprezintă 84,3% din totalul populației.

În raport cu recensământul precedent, populația ucraineană înregistrează, la 1989, un spor mediu de 3 282 suflete anual, iar cea rusă – de 905 suflete pe an.

În această perioadă, românii scad anual în medie cu 224 de suflete, iar evreii – cu 549 de suflete.

Astfel, din recensământul din 1989 rezultă că numărul de suflete românești s-a diminuat, reducându-se de la 30 367 de locuitori, în 1930, la 19 518, în 1989, adică de la 27% la 7,5%, iar populația evreiască s-a redus la 15 671 locuitori, în 1989, de la 42 592, în 1930, adică de la 37,9% la 6,07%.

Populația polonă s-a redus cu 138 suflete pe an, ajungând, în 1989, la 2 205 locuitori (de la 8 968, câți se mai înregistrau în 1930). Celelalte etnii înregistrează o creștere de la 1 472 locuitori, în 1930, la 3 331, în 1989.

Cu toate măsurile de așuprire și deznaționalizare, desfășurate împotriva populației românești din Cernăuți, la ultimul recensământ din anul 1989 românii înregistrează un număr de 19 518 suflete – număr mai mic decât acela când plecau austrieicii și orașul se reunea cu România.

În perioada de 144 ani de ocupație austriacă, românii din Cernăuți au suportat nedreptăți și umilințe din partea ocupanților și a imigranților stabiliți în oraș sub ocrotirea administrației militare austriece și a celui de-al 19-lea Cerc administrativ al Galiției. Această stare se vede, dacă vom urmări situația din școli, licee și relațiile publice, unde, pe lângă limba germană, se mai introduce și limba ucraineană, românul fiind pus în inferioritate în raport cu populația străină venită și stabilită în Cernăuți. Totuși, românul bucovinean nu-și pierde curajul.

Pentru înfăptuirea acestei victorii, a fost necesar ca unii dintre cei mai elevați luptători pentru unire să nu se descurajeze în fața greutăților din timpul ocupației, ci, dimpotrivă, să utilizeze toate eforturile pentru țelul final; așa au fost frații Hurmuzachi, Iancu Flondor, Ion Nistor și mulți alții, care în 1918 au izbutit să obțină succesul deplin – Unirea.

Astfel, viața acestui oraș, atestat documentar de Alexandru cel Bun la 1408 și care anul acesta împlinește vârsta de 590 de ani, se împarte în următoarele etape:

1408–1774 – 366 de ani în componența Țării Moldovei;

1774–1918 – 144 de ani sub stăpânirea Imperiului austriac;

1918–1940 – 22 de ani în componența României;

1940–1941 – un an sub ocupație sovietică în urma acordului dintre Stalin și Hitler;

1941–1944 – 3 ani recâștigați de România;

1944–1991 – 47 de ani sub stăpânirea sovietică bolșevică;

1991–1998 – revine Ucrainei ca urmare a dezintegrării imperiului sovietic și dobândirii independenței Ucrainei după trei secole de supunere rusească a acesteia.

Din cei 590 de ani de existență documentară a orașului Cernăuți, procentul de apartenență este următorul:

România (inclusiv Moldova medievală) – 391 de ani (67%);

Imperiul austriac – 144 de ani (24%);

Imperiul sovietic – 48 de ani (8%);

Ucraina – 8 ani (1%).

NOTE

1. Cetatea Vasiova, deasupra văii Bârzavei, lângă Bocșa, a fost atestată ca cetate dacică în lucrarea lui Teohari Antonescu, *Columna lui Traian*, vol. I, Iași, 1910. Aceasta după ce secole la rând a fost atribuită ca executată de unguri în 1233.
2. C. Loghin, *Cernăuți*, 1936, p. 14; Cetatea Țețina este considerată ca fiind executată de cavalerii teutoni în sec. al XIII-lea.
3. *Ibidem*, p. 17. Monede romane din sec. al II-lea, găsite în pământul Cernăuțului.
4. Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Iași, 1990, p. 152.
5. *Enciclopedia Română*, Minerva, Cluj, 1930, p. 273.
6. C. Loghin, *op. cit.*, p. 22.
7. Stelian Neagoe, *Bătălia pentru Bucovina*, Timișoara, 1992, p. 20, 84.
8. C. Loghin, *op. cit.*, p. 22.
9. Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 21.
10. C. Loghin, *op. cit.*, p. 25–36; informația că în 1762 în Cernăuți erau 200 de case.
11. *Ibidem*, p. 36.
12. *Enciclopedia Română*, Minerva, Cluj, 1930, p. 622, 811; lipoveni.
13. C. Loghin, *op. cit.*, p. 38–39; evidențe statistice și recensăminte în Cernăuți.
14. Vladimir Trebici, *Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți (1918–1940 și 1941–1944)*, în *Almanahul Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, p. 46.
15. *Ibidem*.
16. *Enciclopedia Română*, Minerva, p. 847.
17. C. Loghin, *op. cit.*, p. 38–39.
18. *Ibidem*, p. 38.

SUMMARY

The article is a short history of the town of Cernăuți, for the first time attested in documents in the Trade Treaty signed on October 4 1408 by Alexandru the Good One, Prince of Moldova, and Polish tradesmen from Lvov.

The article also contains a detailed analysis of the evolution of the Cernăuți population from the Austrian censuses after 1774 up to the last Soviet census in 1989. By comparing the ethnic structure of the population in the last 200 years, the author points out that at the last census in 1989 Romanians registered only 19,518 inhabitants – a smaller number than that registered after the Austrians had left and Cernăuți was united with Romania. On the contrary, during the Soviet occupation the population of Ukrainian descent grew 15,5-fold and that of Russian nationality–30-fold.

ȘASE VEACURI DE STATORNICIE

Didina Țăruș

Chișinău

PUNȚI PESTE TIMP

Uneori evenimentele și întâmplările din viața noastră au implicații în timp pe care nu le bănuim. Pe la mijlocul anilor '70, aflându-mă la Moscova la studii postuniversitare și de doctorat, în cea mai mare bibliotecă de acolo am dat de o ediție de documente vechi românești. Într-unul din documente, datat cu 29 iunie 1400 [6], era pomenit satul meu de baștină, Molnița. Nu se poate spune că este o atestare a satului în sensul tradițional, toponimul fiind parte componentă a antropimului „Mic de la Molnița” sau „Micu de la Molnița”, după cum este transpus din slavonă într-o ediție din 1931, îngrijită de Mihai Costăchescu [5]. Acest Micu de la Molnița, boier în sfatul domnesc (divanul) al lui Alexandru cel Bun, după cum menționează M. Costăchescu, începând cu 1403 își spunea Micu Albu, ca descendent din familia Albu, contemporană cu descălecatul Țării Moldovei.

Documentarea ulterioară ne-a permis să identificăm și alte prezențe în timp ale satului, dar toate datate după 1400. Deci, o concluzie ce se impune cu certitudine este că satul exista înainte de 1400.

Ceea ce copleșește în această „mare trecere” este faptul că azi, ca și cu șase secole în urmă, satul se numește tot Molnița, așa cum și sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel în zilele noastre este la 29 iunie, ca și atunci, când Alexandru cel Bun a miluit pe boierii Stroe și Ion cu două sate pentru „dreaptă și credincioasă slujbă”, iar Micu de la Molnița, ce purta numele satului ca pe un titlu de noblețe, semna de rând cu alți boieri, cu credința lui. Acea întâmplare, care a dat o ancoră în timp vechimii strămoșilor noștri, a conferit o dimensiune nouă aflării în metropola sovietică.

Între timp, imperiul sovietic s-a destrămat, dar „stafia lui mai bănuie”, cum ar fi spus Lucian Blaga, destinul românilor din ținutul Herța fiind în continuare al celor despărțiți de țară. Mai avem încă o frontieră, pe care o trecem de câteva ori pe an, suportând umilința verificării identității noastre.

Totuși, pe lângă umilințe, timpul ne învață să deslușim și anumite repere. Anul 2000, precum și acel semn pe răboj, care este anul 1400, marchează șase veacuri de rezistență, de continuitate a trăirilor unui sat din Țara de Sus, pe care limitele administrative l-au încadrat pe parcursul timpului în ținutul Cernăuți, ulterior în județul Dorohoi, în prezent aflându-se prins de frontiere în triunghiul fostei plase, actualului raion Herța, regiunea Cernăuți, Ucraina.

Urmând îndemnul marelui nostru înaintaş Nicolae Iorga de a împărţi cu alţii ceea ce cunoaştem, am dori, totodată, ca gestul să fie interpretat şi ca invitaţie celor ce, eventual, deţin date şi mărturii despre oameni şi evenimente din istoria mai veche şi mai nouă a acestui sat. De noi depinde ce amploare ar putea lua aniversarea unui sat ca atâtea altele, ce-şi aşteaptă cronicarii...

OBSERVAȚII ASUPRA TOPONIMULUI MOLNIȚA

Studiul etimologic al toponimului Molnița ține de preocupări lingvistice speciale. Totuși, cu anumite riscuri, pot fi formulate câteva observații, ipoteze.

Una din ipoteze ar fi că după structură „Molnița” este un toponim simplu derivat, fapt indicat de terminația „-ița”. În această presupunere, „Molnița” ar fi diminutivul toponimului „Molna”. Cu numele Molnița, în arealul Moldovei de Sus, *Marele dicționar geografic al României* înregistra la 1900 un sat în județul Dorohoi, plasa Herța, comuna Pilipăuți, două pâraie – unul afluent al Siretului și altul al Prutului (ambele, se pare, își au izvoarele pe lângă Mogoșești, orientându-se în direcții opuse), o trecătoare lângă pichetul nr. 29 la frontiera de atunci a României cu Austro-Ungaria și Rusia, nu departe de locul unde pâraul Molnița se vărsa în Prut. Trecătoarea se mai numea și Trei Hotare, iar zicala locală spunea că „aici dimineața se aud cocoșii din trei țări”.

Cu numele „Molna”, eventual nume primar, de la care provine diminutivul „Molnița”, același dicționar [16] atestă un pârau în județul Suceava, afluent al Moldovei, tot așa numindu-se și șesul drept al râului Moldova între localitățile Sasca și Mălini, județul Suceava. În aceeași ordine de idei, mai consemnăm existența pâraului Molnicioara (hidronim diminutival de la diminutivul Molnița), ce începea pe moșia Culiceni, plasa Herța și se vărsa în Molnița, afluentul Siretului.

Nu ne punem sarcina să stabilim aici care din aceste obiecte a fost denumit mai întâi Molnița și nu ne grăbim să acceptăm opinia aproape generală că apele împrumută localităților prin care trec numele lor. Satul Molnița este situat la gura pâraului ce se varsă în Prut, fiind un argument în favoarea faptului că satul a preluat numele pâraului, dar și ipoteza că toponimul ar fi provenit de la un antroponim ar trebui verificată, în sprijinul acesteia venind atestarea în documente (la 1633, în [8]) a neamului Molneștilor.

O altă ipoteză, cu privire la semnificația cuvântului primar „molna”, se impune să fie verificată. *Dicționarul limbii române* înregistrează cuvântul „molin” în calitate de sinonim pentru „molid”, „brad”. Dacă „bucovină”, întâlnit pentru prima oară ca nume comun în unul din cele două documente (1392) rămase de la Roman Voievod, are semnificația „făget”, ar putea cuvântul „molnă” desemna „brădet”, adică loc acoperit cu brazi?

După cum scria ilustrul om de cultură Constantin Gane în prefața revistei *Arhiva genealogică română* (1944) [11], „vecini de-ai noștri care ne-au încălecat sau încăleacă pământul se străduiesc să dovedească cu sofistice și neputincioase argumente că sunt primii ocupanți ai unor teritorii unde suntem dintotdeauna băștinași. A arăta documentar că din tată în fiu unele familii au trăit sau mai trăiesc și azi pe pământul acesta românesc, cu rosturile lor aici, cu amestecul lor în frământările trecutului, cu aportul lor în conducerea statului și cu sângele vărsat pentru țară, nu înseamnă a ne da nouă însușire simțământului unei legitime mândrii – ceea ce dă putere, iar străinilor lecții de bună cuviință?”

Datele ce le-am selectat din mai multe documente cu privire la oameni și evenimente din (despre) satul Molnița sau care au anumite interferențe, le propunem cu consemnarea faptului că urmează să continuăm căutările noastre și, eventual, să revenim cu precizări și rectificări.

#1393, 18 noiembrie, Suceava: Roman Voievod dăruiește fiilor lui Dragomir Albu, lui Toader, Dumitru, Petru, Mihai și Giurgiu, un sat la Suceava [5]. Acest document prezintă interes pentru subiectul nostru din următoarele motive. În primul rând, se presupune că din familia Albu provine Micu de la Molnița, care începând cu 1403 își zicea Micu Albu. Fiul mai mic al lui Dragomir – Giurgiu, prezent în documente ca Giurgiu de la Frătăuți sau Giurgiu staroste, a fost tatăl lui Mihul Starostici, despre care se cunoaște că a fost, ca și tatăl său, în sfatul domnesc, fiind astfel posibil ca Micu Starostici să fie acel Micu de la Molnița, care ne interesează. În al doilea rând, urmărirea liniei acestei familii ar putea ajuta la elucidarea relației între acest Giurgiu, dregător domnesc până prin 1439, cu o largă descendență (afară de Mihul a avut încă trei fii, liniile urmașilor cărora pot fi urmărite, conducând la familia de mari proprietari de pământ Prăgescu – către 1600) și familia Giurgiuvanu, atestată la 1900 ca proprietară a moșiei Molnița [16].

Familia Giurgiuvanu era una dintre cele mai vechi proprietare de pământ din Moldova, pe care o putem urmări retrospectiv până pe la 1738 [9].

Urmașii lui Mihul Albu au fost Fedco, Ion Dobrul și Ana, iar Ana l-a avut pe Șteful [5]. Studiul descendențelor lui Șteful și a evoluției numelui prezintă un interes aparte pentru noi din motiv că are afinități cu numele familiei noastre – (A) Ștef(c)ul(ese)...

#1400, 29 iunie, Suceava [5; 6]: primul document ce s-a păstrat de la Alexandru Voievod, prin care acesta dăruiește două sate – Poiana și Gârtașul boierilor Stroe și Ion. În document Micu de la Molnița este prezent ca boier în sfat, alăturându-se „cu credința sa” voinței domnești. Acest nume se întâlnește și într-un document de la 4 august a aceluiași an.

#1461, 12 august, Suceava [7]: Ștefan cel Mare întărește lui Husin și soției sale Marușca satele Molnița, Strointi și Urvicolesă în urma judecării, deoarece privilegiul pe care îl avuse înaintașul lor, tatăl Marușcâi – Ion Munteanu, de la Alexandru cel Bun, arsese odată cu biserica unde se afla la păstrare. Către data judecării satul era al lui Duma Negru, mare boier în Divan în 1434–1440 [5], aparținându-i conform ispisoc-ului de la Ilieș și Ștefan II voievod, fii ai lui Alexandru cel Bun.

#1555, 3 mai, Suceava [18]: Alexandru Lăpușneanu miluiește pe Iordache Țura portar de Suceava cu opt sate, printre care și Molnița: Mamornița, Noua Suliță, Locușița, Monița, Roftiana, Toderești, Buzoeni, Marcovici.

#1755, 16 mai [1]: un document cu privire la un litigiu indică printre alte localități și satul Molnița, despre care se spune că a șasea parte din el împreună cu alte localități urma să treacă în proprietatea lui Petre Luca în contul datoriei de 275 de lei, neachitați de moștenitorii slugerului Pavel Rugină, căruia îi aparținuse acea parte de sat – Volcinschi și Gafenco.

#1772–1773, 1774 [17]: recensământul populației, efectuat de comandamentul armatei ruse, i-a atestat ca stăpâni ai moșiei Molnița pe Cărăcar și (Anița?) Gorovei. Satul se afla în ținutul Cernăuți în ocolul Târgului și avea 47 de gospodării, 50 de plătitori de impozite, care întrețineau poșta din Molnița. Pentru poșta de la Molnița mai contribuiau și alte sate vecine – în total peste 120 de plătitori – contribuabili. Familia Gorovei își are numele legat și de Mănăstirea Gorovei [13; 22], Ioan Gorovei dând loc pentru biserica de lemn construită în 1740–1742, ce a pus începutul aceluși sfânt așezământ.

#1900: *Marele dicționar geografic al României* înregistrează satul Molnița în plasa Herța, județul Dorohoi. Moșia aparține urmașilor familiei Giurgiuvanu. Dintr-un document de la 1738 [9] aflăm că familia Giurgiuvanu se înrudea cu familia Tăutu, o familie veche de dregători domnești de la Ștefan cel Mare [20, 21]: Petre Giurgiuveanu era ginerele lui Constantin Tăutu. În 1730, alți membri ai acestor familii – Ioan Tăutu și Ștefan Giurgiuveanu au ctitorit schitul Coribnița din Cernăuți [22].

Istoricul Ștefan S. Gorovei observa, referindu-se la localitățile Ruginesti și Tăuți [12], moșii ale familiilor Rugină și Tăutu, că pentru oricine cunoaște graiul vechilor noastre documente, alăturarea proprietăților dovedește o mai veche înrudire. Reiesind din faptul că familia Rugină deținea o parte din satul Molnița, ar putea fi admisă înrudirea acestor trei familii.

Deci, la 1900 satul avea 193 de familii cu 892 de suflete, două biserici de zid (a înălțării, ctitorită în 1820 de spătarul Iordache Chiriac-Scobihoru, și Sf. Nicolae, construită de pitarul Ilie [Vasile?] Holban în 1809–1812), în secolul XVIII satul având o biserică de lemn [22]. Proprietatea moșiei constituia 1 148 ha câmp, 25 ha pădure și 4 pogoane de vie. Țăranii împroprietăriți dispuneau de 570 ha de pământ.

#1904–1912: satul Molnița și o serie de localități din județul Dorohoi au făcut obiectul unui studiu de teren și ingineresc în vederea construcției liniei ferate Dorohoi–Herța–Molnița–Noua Suliță, peste podul ce traversa Prutul [15]. Această linie, imperios necesară, dat fiind faptul că cel mai întins județ din țară dispunea de doar 38 km de cale ferată, n-a fost construită, deși au avut loc negocieri și proiectul a fost aprobat de către cele trei părți interesate – România, Rusia, Austro-Ungaria.

#1932: Indicatorul statistic al localităților României prezintă rezultate ale recensământului din 1930 și alte date, conform cărora satul Molnița se afla în plasa Herța, județul Dorohoi [14]. În 1930 Molnița era reședința de comună, iar în 1931 se afla în comuna Lunca (fostul Pilipăuți), din aceeași plasă. Satul avea 360 de clădiri, 342 gospodării (menaje), 1 533 locuitori statornici și 6 întreprinderi.

#1940–1953: 18 bărbați din sat au căzut în război, iar 43 de săteni au devenit victime ale totalitarismului, 21 murind în Siberia și 22 la Onega.

#1999: satul Molnița se află în raionul Herța, regiunea Cernăuți. Populația satului constituie circa 1 800 locuitori.

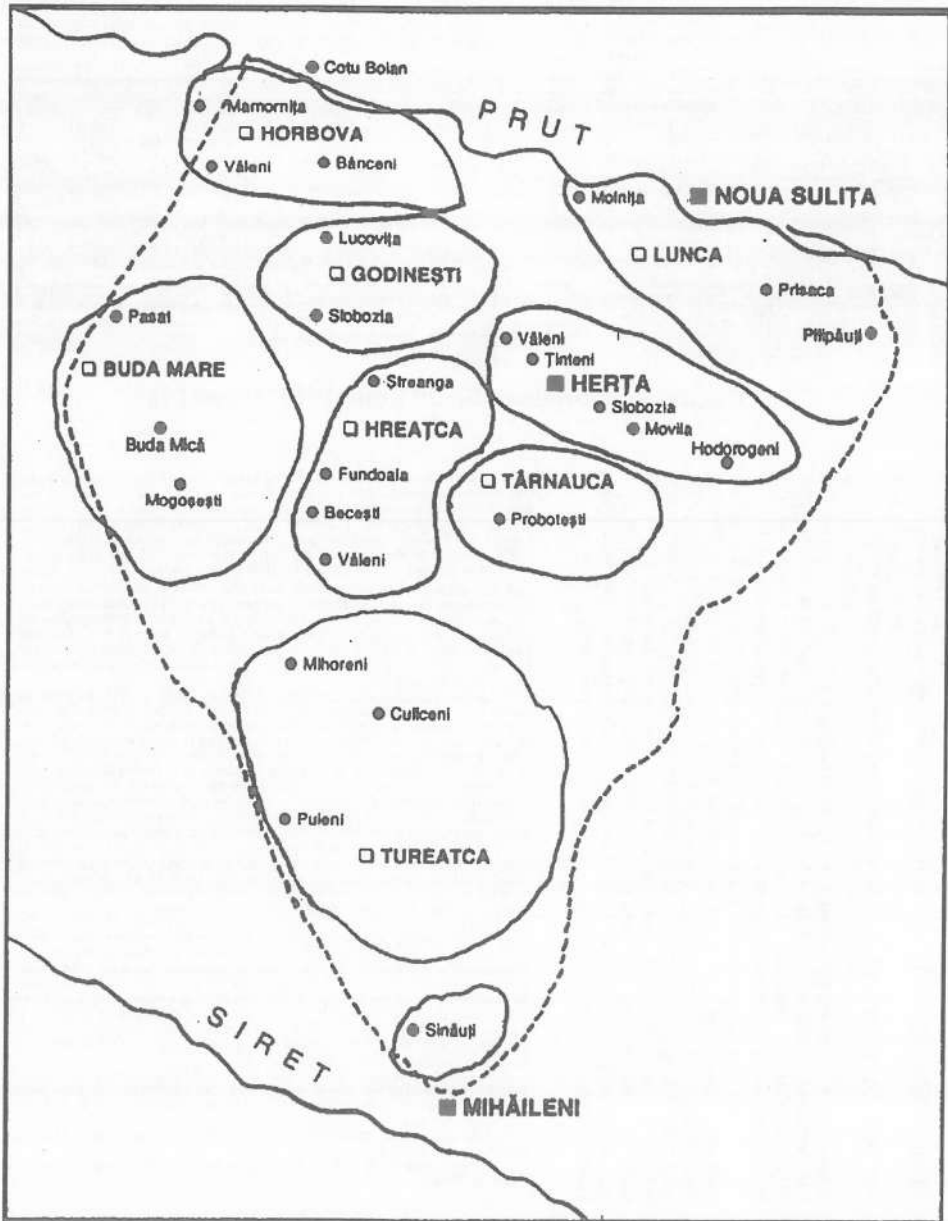
La ziua de azi a acestui sat străvechi, în jurul căruia s-au tot frământat frontierele imperiilor vecine, vom reveni cu altă ocazie.

BIBLIOGRAFIE

1. Teodor Balan, *Documente bucovinene*, vol. V (1745–1760), Cernăuți, Editura Mitropoliei Bucovinei, 1939.
2. Maria Cosniceanu, *Dicționar de prenume și nume de familie purtate de moldoveni*, Chișinău, 1993.
3. *Dicționarul elementelor românești din documente slavo-române (1374–1600)*, București, Editura Academiei Române, 1981.
4. *Dicționarul toponimic al României: Olenia*, vol. I (A–B), sub redacția G. Bolocan, Craiova, 1993.
5. *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, sub îngrijirea lui Mihai Costăchescu, Iași, 1931.
6. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova.*, vol. I (1384–1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București, 1975.
7. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova.* vol. II (1449–1486), volum întocmit de L. Șimanschi, G. Ignat, D. Agache, București, 1976.
8. *Ibidem*, vol. XXI (1632–1633), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București, 1971.
9. *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II. Moldova, București, 1966.
10. Ion Gherman, *Cronica ținutului Herța*, 1996.
11. Ștefan S. Gorovei, *Constantin Gane*, *Magazin istoric*, nr. 5, 1998, București.
12. Idem, *Ioan Tăutu Logofătul*, *Magazin istoric*, nr. 9, 1998, București.
13. Elena Guțic, Octavian Guțic, *Legendele Doroboiului*, 1986.
14. Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România, cuprinzând rezultatele recensământului general al populației din 29 decembrie 1930. Comisia Recensământului general în frunte cu Dimitrie Gusti, București, 1993.
15. D.P. Popescu, *Construirea căilor ferate în Bucovina*, *Revista istorică*, nr. 9–10, 1995, București, Editura Academiei Române.
16. *Marele dicționar geografic al României*, în 5 volume, alcătuit și prelucrat de G.I. Lahovari, C.I. Brătianu, G.G. Tocilescu, București, 1898–1902.
17. *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I, Chișinău, Academia de Științe a RSS Moldovenești, 1975.
18. *Moldova v epobu feudalism*, vol. I, Chișinău, „Știința”, 1961.
19. Dimitre Onciul, *Din istoria Bucovinei*, Chișinău, „Universitas”, 1992.
20. Ion Popescu-Sireteanu, *Siretul: vatră de istorie și cultură românească*, Iași, 1994.
21. N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*. Sec. XIV–XVII, București, 1971.
22. Idem, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974.

Anexa — 1

■ ȚINUTUL HERȚA: □ COMUNE ● SATE



Sursa : [10].



Documentul original din 29 iunie 1400. Sursa: [6].

† Din mila lui Dumnezeu, noi, Io Alexandru voievod, domn al Țării (Mo)ldovei, și fratele domniei mele, jupan Bogdan. Facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor bunilor pași care o vor vedea (sau o) vor auzi citindu-se, că această adevărată slugă și boier al nostru, Stroo, și Ion, a slujit mai înainte rășpoșilor părinților noștri cu dreptă și credincioasă slujbă, și astăzi ne slujește nouă cu dreptă și credincioasă slujbă. De aceea, noi, văzând dreptă și credincioasă lui slujbă către noi, l-am iubit cu deosebită milă și i-am dat în țara noastră, în Moldova, 2 sate, uric, cu tot venitul: un sat, anume Poiana, (pe Tazlău), pe care voievodul i-l-a dat, deosebit de Ion, uric, cu tot venitul, lui, și copiilor lui, și nepoților, și strănepoților lui și răstrănepoților lui; iar celălalt sat, anume Girtanul, mai sus de Girtan, sub pădure, pe pârâu, acest sat l-a dat voievodul lui Stroo și lui Ion uric, cu tot venitul, în (vechi) vecilor, lui, și copiilor lor, și nepoților lor, și strănepoților lor și răstrănepoților lor.

† Din mila lui Dumnezeu, noi, Io Alexandru voievod, domn al Țării (Mo)ldovei, și fratele domniei mele, jupan Bogdan. Facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor bunilor pași care o vor vedea (sau o) vor auzi citindu-se, că această adevărată slugă și boier al nostru, Stroo, și Ion, a slujit mai înainte rășpoșilor părinților noștri cu dreptă și credincioasă slujbă, și astăzi ne slujește nouă cu dreptă și credincioasă slujbă. De aceea, noi, văzând dreptă și credincioasă lui slujbă către noi, l-am iubit cu deosebită milă și i-am dat în țara noastră, în Moldova, 2 sate, uric, cu tot venitul: un sat, anume Poiana, (pe Tazlău), pe care voievodul i-l-a dat, deosebit de Ion, uric, cu tot venitul, lui, și copiilor lui, și nepoților, și strănepoților lui și răstrănepoților lui; iar celălalt sat, anume Girtanul, mai sus de Girtan, sub pădure, pe pârâu, acest sat l-a dat voievodul lui Stroo și lui Ion uric, cu tot venitul, în (vechi) vecilor, lui, și copiilor lor, și nepoților lor, și strănepoților lor și răstrănepoților lor.

Iar hotarul acestor sate să fie la Filipe, apoi (de acolo), pe pârâu, în sus de deal, pe deal la vale, pe din jos de Poiană, mai jos de Poiană să cadă în pârâu, la vale pe pârâu, până la Tazlău, în drum, o movilă, și (peste) Tazlău la drumul mare, o movilă, în sus pe drum, până la vadul mare, la vad, movilele, în sus pe deal, până la Berzint, în sus pe Berzint, până mai sus de Poiană, la un stejar, (și de acolo) la movila din Poiană, în curmeziș la Filipe, între două drumuri, o movilă. Acesta îi este tot hotarul unui sat, pe care îl stăpânește Stroo, dreptchit de Ion. Iar† celălalt hotar al celuialt sat să fie de la gura pârâului, în sus pe pârâu, din pârâu la stînga, la un stejar, o movilă, de la stejar în (cu sus) la movilă† ... † de la (movilă)† a ultimului până la un stejar, movila ultimului, la movila ultimului pe m-arginea luncii, și (în sus) pe deal, la stejar, de la stejar (până la o movilă)†, de la movilă, (în sus) pe deal, la stejar, de la ... † hotar ... † până la alt pârâu, în jos pe pârâu, până la gură, la ... † la drum, și (pe drum, la o movilă, și de la această movilă în altă)† gură de pârâu, o movilă. Acesta îi este tot hotarul acestor sate.

Iar la această este credința mea, a mai sus-(scrisului)† Alexandru voievod, credința fratelui (domniei mele)†, jupan Bogdan, credința tuturor boierilor noștri: a lui Dragoș viteazul și a copiilor lui, a jupanului Andriaș și a copiilor lui, a lui Stenislav Ro(ș)empan† și a copiilor lui, a lui Vlad vornic și a fraților lui și a copiilor lui, a panului Drăgoș și a copiilor lui, a lui Birlea de la Hirlău și a copiilor lui, a lui Dumă (vornic)† și a copiilor lui, a lui Tiban și a copiilor lui, a lui Horeaș Mic și a copiilor lui, a lui Șandru de la Tudora și a copiilor lui, a lui Horeaș vestic și a copiilor lui, a lui (Tăm)†aș stolnic și a copiilor lui, a lui Mic de la Molnița și a copiilor lui, a lui Bratul Stravici și a fraților lui, credința tuturor boierilor noștri.

Iar după viața noastră, cine va fi domn al Țării Moldovei, să nu-i cîntecă răzpisul nostru și credința noastră fără vina lui. Iar cine ar cînti, acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu, și de precurată lui maică, și de cei 318 sfinți părinți de la Nicheia și să fie acuzat la Arie (și)† lui (Iu)†da.

(Iar pentru mai mare)† întărire, om poruncit slugii noastre Ieșco să atîrne pecetea noastră.

Scris în anul 6508 (1400), luna iunie, în 29, ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

Fragmentul final din documentul original.

Traducerea documentului din 29 iunie 1400.

SUMMARY

The study attests the 600 years old history of the Molnita village, today the Herta District, Cernauti region, Ukraine – a village that because of a hostile history, found itself at the cross-roads of several empires. „Here the cocks from three countries are heard in the morning“, was a common saying among its peasants.

The annexed documents and those quoted demonstrate the fact that Romanians have inhabited this village from ancient times, despite periodical changes of empires' frontiers over centuries.

Teorie, critică și istorie literară

OREST HORIA PAȘCANU¹ – VREDNIC URMAȘ AL LUI ANTON PANN

Vasile Precop

Rădăuți

Anton Pann are în literatura noastră un destin fast. Opera i se publică în varii ediții, i se dedică studii și monografii, devine personaj literar (*A. Pann* de Lucian Blaga); peste activitatea literară a lui O.H. Pașcanu s-a lăsat totală ignorare. Nici numele nu i s-a reținut în lumea literară, după moarte; opera i se găsește doar în Biblioteca Academiei Române (afară de piesa *Invazia muscalilor în nordul Bucovinei* în 28. VI. 1940). Anton Pann și-a desfășurat activitatea artistică într-o Balcanie înșorită, cheflie, peticită, într-o epocă istorică în amurg; O.H. Pașcanu a trăit într-un Septentrion sobru, chivernisitor, încrezător în destinul său împlinit, luminos. Amândoi sunt scriitori „populari”, și-au cules subiectele din popor, le-au dezvoltat cu virtuțile artistice ale lumii populare, în spirit popular, și-au răspândit opera potrivit crezului: „De prin lume adunate/Și iarăși la lume date”. Desigur cu înzestrarea artistică caracteristică fiecăruia, ținând apoi seama că între ei se așterne o sută de ani de istorie literară.

Orest Horia Pașcanu s-a născut în 26 august 1890, în Cernăuți, în familia preotului cărturar dr. Ioan Pașcan. Preotul era fiul lui Vasile și al Domnicăi Pașcan, țărani bogați din Ilișești, jud. Suceava. A păstorit în Cernăuți la biserica Sf. Paraschiva și a lăsat o notabilă operă pastoral-eceziastică, religios-didactică și literară pe teme religioase. Celor opt copii (cinci flăcăi și trei fete) le-a dat o educație de o aleasă ținută morală și de demnitate națională.

Orest Horia a urmat școala primară și liceul în Cernăuți. După ce termină Facultatea de Teologie, nu se hirotonisește să devină preot, ci va fi funcționar superior model în domeniul administrativ-financiar în Cernăuți. S-a căsătorit cu Valeria Struț, fiica directorului școlii din Codrul Cosminului, Emilian Struț. A avut doi fii: Horia Stelian, funcționar vamal, și Viorel Olivian, funcționar financiar.

Năvălirea sovieticilor în 1940 în Cernăuți îl surprinde și nu se poate refugia. A trăit din plin anul tragic de ocupație, 1940! Se stinge din viață în noiembrie 1943. În 1944 Valeria Pașcanu cu cei doi copii se refugiază în Rădăuți. Lucrează ca gestionară în cooperatie. Își crește copiii cu dragoste, „în frică de Dumnezeu și rușine de oameni”, cum cere vechiul principiu pedagogic românesc. Se odihnește în cimitirul din Rădăuți.

La refugiu din 1944, din toată agoniseala unei vieți de rodnică muncă a salvat te miri ce, nu a lăsat însă opera literară a soțului. A adus-o cu grijă în Rădăuți. Noua orânduire socialistă a vieții, cu stăruitoare, diabolică supraveghere a oamenilor și a cărților a urmărit și opera lui Orest Horia Pașcanu; a împușinat-o, a ciuntit-o. Ce a supraviețuit, cu greu, sperăm că va ajunge în fondul literar al Societății

pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina în Rădăuți și de acolo, cu timpul, în mintea și inima pasionaților de literatură.

Tânărul O.H. Pașcanu și-a început cariera literară publicând epigrame în presa vremii (1917–1919): *Colegului L.*, *Seminaristilor din Bucovina*, *Unui lingușitor* etc. Sub influența tatălui se integrează puternicului curent politic-cultural care-și îndreaptă toată energia intelectuală spre ridicarea satelor. Dacă lumea rurală din partea de nord a țării are un standard de viață oarecum civilizată și economic suportabil, aceasta se datorește, în cea mai mare măsură, intelectualității române, mai ales după 1848, care a inițiat, organizat și condus activitatea susținută de ridicare, prin cultură, a satelor în emulație acerbă cu celelalte etnii.

Literatura română de aici, după Unire, se dezvoltă puternic în jurul revistei *Junimea literară* și a ziarului *Glasul Bucovinei*, apoi după 1930 apar *Iconariștii*. Scriitorii, chiar cei de origine țărănească, îi citesc pe Baudelaire, Rilke, Proust, Papini ș.a. Toate întrebările filosofice, sociale, artistice pe care și le pun scriitorii europeni frământăți și pe cei din Cernăuți. Orest Horia Pașcanu nu se lasă ademenit de cântecul sirenelor modernismului literar-artistic. El va colabora la reviste ce-și îndreaptă atenția către popor: *Cucu* și *Foaia ilustrată* (Budapesta, 1917–1918), *Gazeta țaranului* și *Gazeta lumina* (Cernăuți, 1919), *America* (Cleveland, 1922), *Hazul* (București, 1926), *Progresul* (Oravița, 1924), *Lumina poporului* (Roșiorii de Vede, 1932), *Înfrățirea românească* (Cluj, 1938), *Poporul român* (Timișoara, 1942), *Morgenblatt* și *Allgemeine Zeitung* (Cernăuți, 1939) și tot așa până la numărul 41! (După însemnarea lui Orest Horia Pașcanu.)

Pe lângă cele nouă volume de anecdote publicate, în sertar se mai aflau încă 4 volume gata de trimis la tipografie și piesele: *Vornicul Stamate*, *Holtei*, *Stinghereală în căsnicie*, *Omorul*, *Leiba sub ruși*. Prezența lui Orest Horia Pașcanu în viața culturală a timpului e vie. I se anunță apariția cărților, se fac scurte caracterizări, piesele i se joacă pe scenele căminelor culturale, i se aduc mulțumiri pentru cărțile donate bibliotecilor sătești etc. Iată ce scrie *Volks-Blatt* din Arad în 15. VI. 1938: „*Anecdote în versuri* de Orest Horia Pașcanu, Cernăuți. Se mai găsesc scriitori cu umor natural, dar puțini. Dintre acești puțini se numără Orest Horia Pașcanu cu anecdotele sale în versuri. Sunt scrise în românește și-l ajută pe cititor să lase la o parte orice grijă. Broșura (Heft) costă 8 lei și a apărut la Cernăuți”. Sub titlul *Cărți noi*,



Orest Horia Pașcanu.

Cuvântul țărănimii din 14. XI. 1926 afirmă: „În Editura Librăriei «La Marca Țării» Cernăuți, Piața Vasile Alecsandri nr. 6, a apărut zilele acestea volumul II de anecdote, a scriitorului bucovinean Orest Horia Pașcanu. Anecdotele sunt scrise popular, de un conținut foarte hazliu și pline de spirit. Recomandăm cetitorilor noștri acest volum de anecdote care costă numai 12 lei”.

Piese de teatru se joacă în sate cu succes. În *Cuvântul țărănimii* citim: „La serbarea școlară din 14 iulie a.c. la Școala inferioară de meserii din Vijnița, jud. Storojineț, s-a prezentat între altele și piesa: *Poetul Usturilă*, comedie într-un act de Orest H. Pașcanu, care piesă a reușit foarte bine și a fost admirată de mulți cunoscători”. Orest Horia Pașcanu este un generos. Societatea Academică Dacia din Cernăuți îi mulțumește pentru donația de 160 de cărți, îl numește „un pion al culturii noastre naționale”. Trimite câte două volume din anecdotele sale „Cercului studenților universitari din Cluj «Valea Arieșului»”. Aceștia îi mulțumesc, fiindcă anecdotele „ne vor aduce un real folos în propagandele noastre culturale la sate”. Multe cabinete de lectură își arată recunoștința pentru cărțile dăruite. Autorul primește mulțumiri din partea unor admiratori ai scrisului său. Grigore Berboreanu din comuna Săceni, Teleorman, îi trimite o scrisoare: „Stimate Domn, Deși nu vă cunosc, îmi iau omagiul a vă scri câteva rânduri, în care aș vrea să arăt profunzimea mea stimă și admirație pentru talentul cu care redați snoavele publicate în *Poșta țăranului* al cărui abonat sunt”... Sub titlul: *Un scriitor de dub*, în *Poșta țăranului* din 20 iulie 1930, București, N. Olt caracterizează volumul IV de anecdote: „E d-l Orest Horia Pașcanu cel care ne-a înveselit de multe ori cu anecdotele pline de haz pe care le-a publicat în gazeta noastră *Poșta țăranului*. Bun cunoscător al sufletului țăranului nostru, a știut să aleagă tocmai partea care-l face să uite necazurile și să ne-o scrie într-o formă cât se poate de frumoasă – în versuri. Citind mănunchiul de anecdote strânse în cartea *Anecdote în versuri* pe care a scos-o de sub tipar, ai voi parcă să nu se mai sfârșească... *Nu mi-a dat cu naiba-n spate, Chiriașii liberi, Închisoare și-o fi post, Nu se poate, zic și zău, Mi-e dragă, În post, Cum mununcă el mu rog* sunt niște snoave pe cari, odată citite, nu le poți uita ușor. Anecdota *Și am voie de mâncat*, pe care o publicăm în altă parte a gazetei, va întări spusele noastre. Unde mai pui că sunt vreo cincizeci... Îi urăm spor la muncă și așteptăm a cincea carte de anecdote, după cum ne-a dat-o pe a patra, că tare frumos mai scrie”.

Orest Horia Pașcanu s-a bucurat de popularitate meritată în epocă. N. Graur în *Luceafărul literar* din 1. X. 1941, vorbind despre *Soacra zălog*, îl așază printre numeroșii „apostoli culturali”, „oameni cari nu se uitau la sacrificiu când era vorba de cultura țării și valorificarea elementului românesc”... iar într-un număr anterior scrie: „Cunoscut, îndeajuns de cunoscut”... „Acest autor are un minunat talent pentru piese de teatru și genul greu în care scrie este genul bonamic francez, care a prezentat floarea literaturii franceze în secolul trecut și îl alătură lui A. de Herlz, Mircea Ștefănescu, Peltz etc. Astfel de aprecieri se află numeroase în presa vremii. Dar să ne oprim asupra operei: calendare, anecdote, teatru.

CALENDARE

În genere, la toate popoarele, *Calendarul* a fost purtătorul de cultură în păturile cele mai largi ale populației. Pe lângă partea calendaristică propriu-zisă, calendarul devine adevărată enciclopedie literară. În Bucovina se bucură de statornic prestigiu. C. Loghin îi acordă un întreg capitol în *Istoria literaturii române în Bucovina (1775–1918)*, tip. Mitr. Silvestru, Cernăuți, 1926, p. 23–24), iar G. Tofan impune: „Partea literară a *Calendarului* Societății pentru Cultura și Literatura poporului român în Bucovina” (Editat până în 1882 de d. Miron Călinescu, de la 1882–1885 de Ioan Bumbac, apoi trecut Societății „Academia ortodoxă”) era unica lectură pentru clasele culte din Bucovina, iar redactorul *Calendarului* era prima autoritate literară în țară.*

De la primul calendar alcătuit în Bucovina de Vasile Țintilă în 1811, până la cele ce apar azi, se cuprinde o întinsă epocă istorică românească, cu multiple semnificații culturale, sociale, economice, politice etc. Un capitol din această activitate culturală îl ilustrează neobosita îndeletnicire de autor, editor și colportor de calendare a lui Orest Horia Pașcanu. Pe coperta a patra a vol. IV de *Anecdote*, 1930, se află titlurile calendarelor publicate până la această dată. Primul datează din 1920 (*Calendarul familiar*, pe anul 1920, Cernăuți”), urmează apoi regulat până în 1925 inclusiv. Pe coperta a doua a vol. de *Anecdote* din 1940 mai găsim indicate încă două calendare, pe anul 1927 și pe 1936. Deci autorul a editat opt calendare; din acestea vom prezenta trei, din anii 1925, 1927, 1936.

Primul cuprinde 49 de pagini, dintre care nouă de publicitate. Costă 10 lei. Pe întâia pagină se află portretul tatălui autorului. Sub fotografie, inscripția: Dr. Ioan Pașcan, preot-ort. (trebuia or.) la biserica Sântei Parascheva din Cernăuți și autor al 83 de Acaftiste. Pagina a doua conține poezia *Chipul Maicei Domnului* (După istoriograful Nechita Calixt, sec. XIV, și tradiția din popor). În stil popular. Semnată Dr. Ioan V. Pașcan. Fiecare lună are aceleași rubrici: durata zilei și nopții, zilele, calendarul creștinilor ortodocși, cel gregorian, schimbarea lunii și a timpului. Schimbarea timpului e redată după *Calendarul* cel de 140 de ani. Iată cum va fi timpul în iulie: „1, 2 bine, 3–8 ploaie și vânt, 9 bine, 10–13 ploaie și vânt, 14–18



* G. Tofan, M. Teliman, *Foiletoane*, Suceava, 1906, p. 9.

bine, 19 ploaie, 20, 21 bine, 22–26 ploaie, 27, 28 bine, 29 ploaie mare, 30, 31 bine". Secțiunea cultură, în cea mai mare parte, are caracter religios, instructiv și moralizator, de ex: „*Acaftistul contra focului, Acaftistul lăcustelor, muștelor colum-bace, viermilor, bacțililor și așa mai departe*” de dr. Ioan V. Pașcan. Sub stăpânirea habsburgică se accentua stăruitor cultul împăratului, ca un fel de părinte-protector al românilor. După Unire, în mod firesc, se popularizează familia regală română prin indicarea momentelor istorice devenite sărbători naționale, precum: 10 Mai – Proclamarea independenței României (1877), Proclamarea Regatului României (1881), Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România (1918) etc., apoi datele nașterilor, căsătoriilor, deceselor membrilor dinastiei, Imnul Regal. Din fenomenele naturii se comunică cele două eclipse de lună și cele două de soare, cea din 24 ianuarie totală. Se selectează evenimente de semnificație istorică ce au avut loc în 1924. De exemplu: Sfințirea Mauzoleului de la Mărășești, Inaugurarea cursurilor de la Vălenii de Munte la 16 iulie în prezența regelui, Sărbătorirea centenarului nașterii lui Avram Iancu, „regele munților și apărătorul neamului românesc de unguri”, Inaugurarea, la 11 noiembrie, la Cernăuți, a monumentului Unirii, în prezența regelui, reginei și guvernului, Înființarea Liceului militar „Ștefan cel Mare” și a Conservatorului în Cernăuți, Iancu Flondor, „mare proprietar și fost ministru” (a murit în Storojinet), „Calendarul vechi iulian s-a schimbat în calendar nou ortodox-oriental, suprimându-i-se 13 zile, de la 1–13 octombrie, ca să corespundă corect timpului solar”. Se mai dau diferite sfaturi gospodinelor: cum să păstreze pentru multă vreme cartofi, mere, pere, gutui, cum să ferească lucrurile de molii, cum să scape de muște. Gospodarii își descrețesc fruntea citind două glume: *Neamțul curajos* (din Fundescu – *Anecdote*) și *Cel cu musca pe căciulă* (de Tudor Pamfile). În încheiere, două anecdote de Orest Horia Pașcanu: *N-am lucrat aș zău nimic și După mine nu se țin*.

Calendarul pe 1927 are următoarea copertă: *Calendar la „Marca Țării” pe anul ordinar 1927* de Orest Horia Pașcanu, Cernăuți, 1 ianuarie 1927. Editura: „Marca Țării”, Zaiionț et Marginean, Cernăuți, piața V. Alecsandri nr. 6. Preț: 12 lei. Conține 64 pag. Se pare că acest calendar „e comandat” de Editura Librăriei „La Marca Țării”, fiindcă pe fiecare pagină, sus, cu litere mari se află firma, La Editura Librăriei „La Marca Țării”, Cernăuți, iar la subsol, cu aceleași litere, se popularizează articolele de librărie și papetărie puse la dispoziția cumpărătorului. Alt indiciu în sensul acestei ipoteze: pe coperta exterioară și pe cea interioară ale calendarului pe 1925 autorul scrie „Anul al șaselea”, iar pe cel din 1936, „Anul al șaptelea” și din conținut lipsește literatura religioasă.

Lunile au aceleași rubrici pentru toate cele trei calendare. După *Imnul Național* și evenimentele dinastice se mai introduc: „Sărbătorile când nu se învață la școală iar judecătorii sunt închise, Sărbătorile legale și Data Paștilor în anii 1927–1935. Subiectele de literatură și cultură sunt alese cu grijă, majoritatea din lumea copiilor, cu valoare vădit educativă. Poemul *Limba noastră* de poetul basarabean A. Mateevici (După *Calendar* pe anul comun de la Christos 1922, Sibiu, tipografia arhidiecezană) creează în mod adecvat o atmosferă spirituală românească ce se menține până la finea calendarului. *O poveste adevărată* de Al. Bilcuirescu impresionează puternic prin tragismul ei: Andrei, elev în clasa a IIa, nu ascultă de nimeni, fuge de la școală, colindă lumea hoinărind fără nici o țință, suferă ca un animal hăituit de toți. În cele din urmă se aciuiază pe lângă un fierar. Morala: „Când se făcu om în toată firea, nu era decât un biet lucrător sărac, pe când foștii lui colegi de școală – care învățaseră harnic – erau acum oameni de vază și foarte bogați”. *Cu cartea în mână...* de D. Telear ni-l arată pe micul Bibi silabisind „dulceață” pe un borcan din dulap. Din lumea copiilor se inspiră și anec-

dota lui Th.D. Speranța *Cum îl cheamă*, precum și cea a lui Orest Horia Pașcanu, *Zău, al nostru servitor*. Cunoștințe interesante și folositoare găsim cititorii în: *Iarmaroacele (Bâlciturile) din Bucovina, Principalele stațiuni balneare din România, Limbile vorbite în lume, Orașele cu mai mult de un milion de locuitori; Sabia lui Ștefan Vodă* de T. Pamfile și *Vodă Carol și turcii* de I. Rădulescu-Codin evocă două fapte de vitejie din istorie. Cătrețul reginei Carmen Sylva, *Numele de mamă*, prin simplitate și sinceritate se integrează armonios textelor literare: „Cea mai frumoasă vorbă-n lume/Cel mai iubit, mai dulce nume/E mamă./Sub soare nu-i nici un cuvânt/Atât de adânc, atât de sfânt/Ca mamă. La fel *Pomul și steaua de Crăciun* de dr. Ioan V. Pașcan. Începând cu partea culturală, pe fiecare pagină se citește câte un proverb plin de înțelepciune. În epocă, moștenit din timpul stăpânirii austriece, alcoolismul ajunsese un adevărat flagel, mai ales la sate. Pentru a-i contracara consecințele nefaste se înființează Societatea „Trezvia“. În calendar i se face publicitate: „În Bucovina aveam cam 40 societăți de cumpătare «Trezvia» care luptă pentru nimicirea celui mai puternic vrăjmaș al omului care e alcoolul!; „Vreți să fiți stăpâni în casa voastră? Înființați cât mai multe societăți de cumpătare“ etc.

Calendarul familial pe anul bisect 1936 de Orest Horia Pașcanu, Cernăuți, 1 ianuarie 1936, preț 15 lei, 48 pag. (6 pag. de publicitate). Părții calendaristice i se adaugă încă: *Posturile* (La ortodocși) și *Zile dezlegate de post*. Poezia *Pomul lui Hristos* de preot dr. Ioan V. Pașcanu ne introduce în secțiunea culturală a calendarului, apoi ne redă *Cuvântarea M.S. Regelui Carol II la Universitatea din Cernăuți* cu prilejul inaugurării noului edificiu al Universității și al deschiderii noului an universitar, 12 octombrie 1935. Legenda bradului de Crăciun povestește „De ce a fost ales bradul pentru pomul de Crăciun“, luată din *Almanahul Școlii* – Craiova. Din *Dimineața copiilor* se reproduce legenda *Bisericii dintr-un lemn* de C. Mireanu. O pledoarie pentru trănicia căsătoriei citim în *Cum se căsătoriau altă dată românii* (Din *Sănătatea pentru toți*). Concluzia textului este cunoscută de când se însoară lumea, „temeinicia unei căsătorii stă în potrivirea dintre soți. Ca să ajungă un trup și un suflet, se cere ca ei să fie de aceeași viță, să aibă aceeași pricepere și aceeași simțire. Așa se făceau căsătoriile înainte și ce bine ar fi de s-ar face și azi tot așa“. Dragostea de mamă se exprimă în poezia lui L. Iliescu, *Mama*, iar din Anton Pann s-a ales o frumoasă *Colindă*. Sfaturile practice, diferite și folositoare. Iată unul: „Mâncați mere! A mânca un măr înainte de culcare este mare lucru. El calmează durerile de ficat, de rinichi și absoarbe prisosul de acide din stomac. Somnul va fi liniștit și adânc. Mărul, ca și portocala, este un dezinfectant al gurii și bun apărător în boalele gâtului. El potolește setea, mai ales la bolnavi, la alcoolici și la fumători“. Sfat ușor de urmat! *Soacra zălog* (comedie într-un act) încheie calendarul.

Comparând cele trei calendare, ce cuprind un deceniu, observăm că sunt utile, mai ales celor cu modestă instrucție, că sunt ieftine, că devin tot mai laice, mai literare. Activitatea lui Orest Horia Pașcanu în acest domeniu trebuie cunoscută și apreciată elogios.

ANECDOTE ÎN VERSURI

Anecdotele din volumul I au fost publicate între anii 1917–1923, cele mai multe în revistele *Veselia* și *Lumina*. Personajele, ca de obicei în anecdote, aparțin

Orest Horia Pașcanu

ANECDOTE

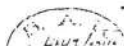
moscăcești, în versuri

DE PE TIMPUL INVAZIEI MOSCALILOR
IN NORDUL BUCOVINEI

(IUNIE 1940 – IUNIE 1941)

VOLUMUL IX

„Editura Noastră”
Seburbana Milliară
— București —



etniilor din ținut: români, țigani, evrei, unguri etc; întâmplările se petrec într-o nespus de variată suită de locuri: familie, școală, circ, piață, cârciumă, cazarmă, în oraș, în sat... Autorul se străduiește să creeze buna dispoziție, fără să jignească neamurile ori personajele, iar cititorul cunoaște o lume tare pestră și nu se poate să nu mediteze la păcatele, la cusururile ei. Prima anecdotă, *Pe creangă*, ni se pare că are și semnificație de „prefață”. O reproducem în întregime. „Un holtei odată pune/ Unei fete oarecare,/La un dans într-o grădină/Dintr-o vorbă-n altă vorbă./ Următoarea întrebare:/ – „Spune-mi, dragă copiliță,/Tu pe Creangă l-ai citit?”/Nu – îi dă ea rușinoasă/N-am citit că nu mi-i voie/Pe o creangă să citesc,/ Căci mi-a interzis mămuța,/Ca să nu mă ametească!... Eroii noștri trăiesc în oraș, doar dansează într-o grădină, și cavalerul încearcă să angajeze o discuție „literară”. Răspunsul fetei dezarmează,

dar te și întristează lipsa de cultură. Morala: îndem la lectură, a anecdotelor, desigur, dar nu numai.

Războiul abia a trecut și e firesc să persiste în discuțiile oamenilor. Badea Costan se întâlnește cu bunul său prieten Șloime. Nu s-au văzut de mult fiindcă badea Costan a „trăit” pe la fronturi, prin tranșee, și e bucuros că a scăpat cu viață. Șloime îi răspunde: „Oi vei mir!... te rog, Costane/Doar războiul nu-i negoț,/Căci de-ar fi „gheseft” la fronturi/Atunci, zău, mă bat cu toți” (*Mă bat cu toți*, p. 4). Multe anecdote înfățișează atitudinea tinerilor la recrutare și apoi în timpul satisfacerii serviciului militar. Tânărul Culă, un țigan fricos, într-o primăvară, se prezintă la comisia de recrutare. „Pe acolo multă lume.../Mulți flăcăi râdeau, glumeau,/Rumeni toți și plini de foc”. Tremurând de frică, Culă, în fața comisiei de recrutare, spune că este slab, că „am teamă să văz pușca” și „Merg mai bine-n pușcărie”. Medicul îl convinge că bătălia e preferabilă pușcăriei, atunci țiganul răspunde: „Bine, bine.../Eu voi merge și-n război,/Numai una vă spun sincer:/Fără pușcă... după voi!” (*Țiganul la recrutare*, p. 5–6). Un tânăr evreu, în aceeași situație, tot așa de speriat, dorește să nu fie recrutat: „Căci mă doare totul, totul...Chiar și carnea de subț oase” (*Ovreul la recrutare*, p. 12). Medicul îl liniștește spunându-i că „aste boli se tratează cu „aspirin”. În timpul serviciului militar, ostașilor li se întâmplă diferite pățanii hazlii: „Un căprar cheșliu din fire/Nedormind o noapte-ntreagă” îl cheamă pe Danciu și-i spune că el se culcă. Nu după mult timp iată-l pe căpitan. Zăpăcit, Danciu raportează: „Să trăiți, dom’ căpitane/Nu e voie înăuntru/Căci căprarul s-a culcat”. E lesne de prevăzut consecința suportată de țigan: „De-l treziți...să fiu al naibii... Că îmi trage-n cap un par”... După un an de militarie, un căprar își examinează ostașii să vadă cât de temeinic sunt pregătiți. Le dă următoarea „temă”: cum este pedepsit un soldat „Care uită a sa pușcă/Într-o cârciumă turmentat?” Pentru țigan lucrul este limpede: „Cel ce uită a sa pușcă/Este bine de bătut”. Ițig, în schimb, vede problema potrivit atitudinii sale față de armată: „Cel ce uită a sa

pușcă/El de oaste, zău, nu-i bun"... Caporalul, după câte știe el, „doar nu-s de ieri“ (zice el), dă sentința: făptașul „Va primi un pumn sub barbă/De-a vede toți sfinții-n cer!“... (În *cazarmă*, p. 40–41). Între ostași și general, când ostașul este ordonanță la general, anumite relații se sfârșesc tot cu „ghionturi“. Un general trimite ordonanța la piață să cumpere lapte. La întors, din neatenție, sparge oala cu lapte. În fața generalului, speriat, motivează spargerea oalei: „Dacă oal-afurisită/Zău, tot bând, ea a crăpat!“... Ca urmare țiganul este dat afară! (*Țiganul ordonanță*, p. 63–64). Chiar și în situații grave, în război, țiganul se comportă ca un fricos. Într-o noapte, este pus santinelă la bateria de tunuri, cu ordin strict să vegheze să nu fie surprins de inamic. Furat de gânduri de-acasă, uită unde se află. Dușmanul atacă, acesta o ia la fugă, gândindu-se să-și vândă și pușca „pentru-o priză de tabac“ (*Țiganul tunar*, vol. III, p. 34). Povestirile din război fac deliciul ascultătorilor. Un flăcău glumeț istorisește cât de bine i-a mers în spital. A fost rănit grav la un picior, dar s-a simțit bine, „Stam culcat ca și un crai... Și ascultam cum cântă nemții/Ziua-n treagă...“ „vaca-n rai“. Nemții cântau *Die Wacht am Rhein*, adică *Santinela pe Rin* – cântec militar din primul război mondial. „Traducerea“ ostașului român conține destulă ironie acidă la excesul de patriotism german! (*Vaca-n rai*, vol. IV, p. 11–12). Numeroasele anecdote cu subiect de cazarmă urmăresc să creeze o atmosferă de bună dispoziție cititorului, totuși, în subsidiar, anumită amărăciune se desprinde din nivelul cultural puțintel al eroilor, ofițeri ori soldați.

Ochiul ager al țaranului surprinde cu acuitate și „păcatele“ creștinilor, face haz de ele, nu le judecă aspru, iartă parcă. Cititorul, după haz, își dă seama că cei ce-și fac cruce prea des și respectă cumătrile, înmormântările, spoveditul și împărțitul nu devin întotdeauna modele de urmat.

Înainte de Crăciun, Culă merge la preot să se spovedească. Acesta îl întreabă: „Ai furat purcei, slănină/Ori femeia, ți-ai bătut?“. Culă mărturisește că a furat „tabac oleacă/Căci de mult eu n-am fumat“. Preotul îl îndeamnă să se lase de fumat („Cel de draci pe câmp aflat“). Păcătosul se scuză: „Aoleo!... cum pot aceasta./Cum, pe cinstea mea, să-l las?/Dacă văd că dumnia-voastră/Trageți chiar tabac pe nas!“ (*Țiganul la mărturisit*, vol. I, p. 16–17). Într-o cărciumă, în postul mare, un țigan mânca slănină. La observația unui român glumeț care-i atrage atenția că e zi de post, răspunde: „Nu se poate că e post“.../C-apoi basta zău, aseară/Chiar și popa a mâncat/Și această slănină/De la el o am furat“ (*Țiganul și postul*, vol. IV, p. 38). „Într-un rând așa e vorba/Vine pe la popa Bran,/Nevăstuica lui Istrate./Subțioară c-un curcan“... Nevasta se plânge preotului că bărbatul ei bea prea mult și-l roagă să-i dea „Pentru că mereu se-mbată,/Două sute de mătane/În biserică să bată!...“ (*O dorință*, vol. VI, p. 28–30). Un

ANECDOTE

ÎN VERSURI

DE

OREST HORIA PAȘCANU.

VOLUMUL I.



CERNĂUȚI, 1923.
SOCIETATEA TIPOGRAFICĂ BUCOVINEANĂ.

Ediția: Gh. Balteș.

Pretul 6 Lei.

țigan, de un an de zile, își face ucenicia ca să se călugărească. Toaca cheamă călugării la rugăciune. Novicele nu se grăbește și, la mustrarea egumenului, răspunde: „Zău, deloc nu-s vinovat/Căci credeam că bate toaca/Ca să mergem la mâncat!“ (*Ca să mergem la mâncat*, vol. III, p. 11–15). Un episcop aude că un preot umblă mereu beat, îl întâlnește și-l ceartă cu asprime, apoi îl întreabă: „Oare ce va crede satul/Când te vede numai beat?“. Răspunsul preotului exprimă un adevăr al unui om slab: „Ce va crede, taică sfinte?.../Îi dă cela întristat.../N-o să creadă, zău, nimică/Doară el m-a învățat“... (*Doară ei m-au învățat*, vol. IV, p. 21). În privința postitului, unii preoți păcătuiesc cu ușurință. Popa Stan, într-o miercuri, mănâncă friptură de vițel. Surprins de protopop, se scuză: „Zău, credeam că azi e vineri/Și am voie de mâncat“ (*Și am voie de mâncat*, vol. IV, p. 22).

Cât timp Bucovina s-a aflat sub habsburgi, alogenii se comportau ca stăpâni aroganți. După Unire, afișează un inconfort vădit. Bine dispuși, un neamț, un rutean, băcanul Nuhem Șulem și un ungur chefuliesc, glumesc. În toiul petrecerii, ungurul pune întrebarea: „Dacă țara asta mare/Inche este dragă lui/Checi la mine.../Țara asta nem e bună/Nem e bună de trăit“... Nici ruteanului nu-i place, neamțul o găsește lipsită de „kultur“. Toți îi cer evreului să spună și el dacă țara e bună. Spre surpriza acestora, iată răspunsul: „Eu să spun?... îi dă jidanul/N-am ce spune, vă zic, zeu,/Chici eu fac de tot cuminte/Și mă țin de orice lege,/Și de-aceea, zeu, mă credeți/Că n-am friche nici de rege“... (*Că n-am friche...*, vol. III, p. 26–27). Anecdote cu nemți, ruteni și unguri nu întâlnim prea des; însă evreul de țin țiganul țin pasul cu românii. Se mai întâmplă că și un evreu a împrumutat bani de la badea Toader ca să-și plătească împrumutul la comună. Nu are de unde înapoia banii și din această pricină nu poate dormi. Rifchi, soția, îl sfătuiește să meargă la gospodar și să-i spună că n-are bani de fel. „Chici atuncia, zeu, bărbate, el de grijă n-a dormi/Pe chind tu, de mune Șulem, ușurat vei adormi“ (*Ușurat vei adormi*, vol. IV, p. 20). Rifca și Șmil merg la menajerie ca să vadă „leul cel înfricoșat“. Ajunși în fața cuștii „unde leul stă culcat“, Rifca, în glumă, își întreabă soțul: „Șmile, Șmile/... spune-mi mie.../Ce ai face dacă leul/M-ar mânca pe mine, dragă?“... „Ce aș face? Șmil răspunde/Apoi, zău, aș merge acasă,/Și de friche-ncet i-aș spune:/-Poftă bună, bună masă!“ (*În menagerie*, vol. VII, p. 25). Într-o seară Rifca își întreabă soțul ce meserie ar fi bună pentru copilul lor. Trec în revistă meseriile: negustor, medic, avocat, funcționar. După soție: „Cel mai bine aș vrea să șie/Diputat peste bacșiș“... (*Ce să fie-a lor băiat?*, vol. III, p. 29).

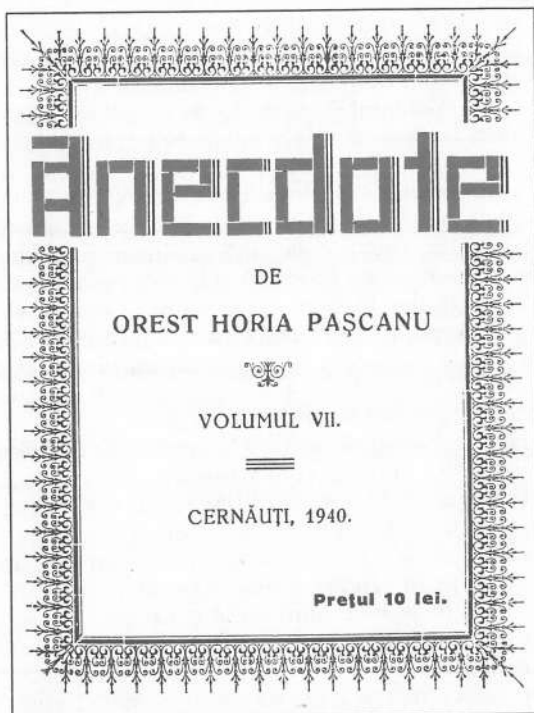
Păcatul cel mare al eroilor români din anecdote este darul „suptului“; le aduce cele mai multe necazuri. Un bețiv cere cărciumarului „Țuică tare sau chiar spirt...“. Cărciumarul, binevoitor, îi atrage atenția că până mai ieri a băut țuică cu un pahar mic, „Și eu ți-am luat ca plată/Vaca și-un cheptar nou“. De va trece la spirt, va fi rău: „Că-n curând îți iau și casa/Și din bernevici te scot“... (*Bețivul și crășmarul*, vol. I, p. 20–21). O țărancă, știindu-și bărbatul cu slăbiciunea paharului, îl caută în cărciumă. Crede că s-a ascuns pe undeva. Cărciumărița îi spune că soțul acesteia a fost și „A băut mâncând covrigi“. De ciudă, îi promite, când va veni acasă, „O bătaie, știi... de-a roata“, dar până atunci „dă-mi acuma, ca să beau și eu o țuică“ (*Ca să beau și eu o țuică*, vol. I, p. 35–36). Într-un sat, un vlădica întâlnește un țaran „mort de beat“ și îl mustră arătându-i că băutura „este al omului dușman“. Gospodarul i-o întoarce: „Știu eu bine.../Dar stăi să ne gândim,/Oare nu stă în scriptură/Pe dușmani ca să-i iubim?“... Vlădica îi dă dreptate numai că „Dar nu scrie nicăiere/Pe dușmani să-i înghitim“ (*Pe dușmani noi să-i iubim*, vol. I, p. 51). Țăranul Vasilică nu știe de ce alcoolul se suie mai întâi la cap „Și îl umple cu venin“! Vornicul Arvinte a aflat încă de când era mic de la moșul său că „El în cap atunci se suie/Când găsește că e goll“... (*Alcoolul, bată-l naiba...*, vol. III, p. 46).

Nevestele sunt cele mai necruțătoare luptătoare împotriva bețivilor. Însă aceștia găsesc mijloace care de care mai ingenioase spre a le păcăli vigilența. Bețivul Nae jură soției că nu va mai bea vin din pahar nicidecum. Ca să țină jurământul, de atunci „vinul soarbe/Cu un pai încet oftând!” (*Din pahar n-oi bea nicidecum*, vol. III, p. 46-47).

Unele anecdote nu stârnesc haz, ci necaz. Într-o școală, un inspector încearcă să se convingă de istețimea și nivelul de cunoștințe la o clasă mai mare, întrebă pe elevi care-i luna cea mai mică din an. Se adresează elevului Ionică. Pentru a-l ajuta, inspectorul pune o întrebare ajutătoare: „Care-i luna cea mai scurtă,/Când mănânci tu mai puțin?” Elevul, plângând, nu știe: „Căci la noi... la noi, acasă,/Orișicare lun-ar fi,/Eu mănânc puțin săracul/C-are tata opt copii”... (*Care tata opt copii*, vol. III, p.28).

Demult, e drept, un preot nu știa carte: „Și ținea de aceea slujba/Pe de-a rostul”. Inevitabilul trebuie să se producă: „Că-ntr-o sâmbătă de post/Uită tocmai pe la mijloc/Ce-nvățase pe de-a rost”... S-a poticnit la: „zis-a Domnul... zis-a Domnul”. Dascălul începe să se supere că preotul nu continuă, nu-i spune ce-a zis Domnul. Preotul, nervos, îl ceartă că din cauza lui a uitat. Scena trebuie să fi fost neplăcută și pentru enoriași (*Pe de-a rostul am uitat*, vol. III, p. 55). Câteva anecdote povestesc de necazurile pe care le au gospodarii cu plata impozitelor. Reținem una: „De la poartă vine Nicu/Cu pași iuți și cam grăbit,/Și lui tată-său îi strigă/Cu un glas cam răgușit:/Fugi, tătucă, din ogradă/Fugi... sau zboară ca un zmeu/Și de ce, întrebă tata/Spune-mi numai, fătul meu.../Nu-ntreba, tătucă dragă/Că din deal, pe lângă crâșmă/Perceptorul vine iară”... (*Perceptorul*, vol.V). În *Cuvântul țărănimii* din 13. VI. 1937, se reproduce anecdota, însoțită de observația: „Reproducem această poezie a d-lui O.H. Pașcanu, scrisă într-o limbă vioaie și-n versul săltăreț pe care l-a întrebuițat Coșbuc, pentru ca cititorii să se poată documenta că autorul nu este lipsit de talent și nici de o reală și caustică ironie. Nu suntem critici literari; am socotit însă că este bine să spunem câteva cuvinte despre munca unui om harnic și modest, adunată în acest volumaș”.

Viața politică este darnică cu subiecte pentru anecdote. „Coana Sanda e fudulă/Că bărbatu-i deputat/Și de-aceea rar cu cine/Stă de vorbă și la sfat”... Un țăran o întreabă ce-i face bărbatul deputat. Îi răspunde: „Face ceea ce fac alții/Zău, nimică pentru stat/Totuși însă îs fudulă/Căci de când e deputat/Mi-am făcut vreo opt rochițe/Și trei căsi mi-am cumpărat”... (*Fac ceea ce fac alții*, vol. I, p. 53). Coana Safta, știindu-și soțul „tăcut din fire”, îl întreabă prin ce minune a ajuns deputat. La adunări vorbeau alții, iar el făcea semne din cap. „Și-atunci popa, zău, se scoală/Mă



numește candidat,/Toți îmi strigă să trăiască.../Și-acum iată-s deputat“ (*Și-acum iată-s deputat*, vol. III, p. 33). Leiba își vede copilul viitor deputat, fiindcă, deși încă mic, minte de te sperie (*Deputat de meserie*, vol. VI, p. 26).

Volumul IX dezvoltă 68 de subiecte în 94 de pagini, toate inspirate din viața trăită cu spaimă sub ocupație bolșevică; titlul volumului este semnificativ: *Anecdote moscăcești, în versuri, de pe timpul invaziei moscalilor în nordul Bucovinei* (iunie 1940 – iunie 1941). Fiecare anecdotă are data când a fost scrisă, prima pe 14. IX. 1940, ultima în 15. V. 1941. Cele 68 de anecdote zugrăvesc un tablou sumbru al societății, singura speranță luminoasă: credința că românii se vor întoarce și viața va deveni iarăși prosperă și liberă. Pe oameni îi scoate din sărite mizeria economică, mai ales lipsa pâinii și statul la cozi interminabile. Prima anecdotă, cu ironie amară, poartă titlul *Plăcerea*. Coana Sanda își roagă soțul ca, a doua zi, să-i aducă o pâine, deoarece ea, bolnavă, nu poate sta „Cu toți boii azi la rând“. Soțul consimte: „Azi vreau să-ți fac plăcerea/Eu să stau ca bou-n rând“ (p. 3). Altă soție își ceartă soțul că a stat la coadă patru ceasuri pentru o pâine (*Băcălia*, p. 4). Leibucă își roagă soția să se ducă la coadă să-i cumpere o pâine, „Chiei de chind sunt rușii iștia/Zău, Sureică, sunt flămând“. Ea refuză: „Doară tu dorit-ai rușii/Om nemernic și flămând“ (*Foamea lui Leibucă*, p. 11). Nevasta își trimite soțul la oraș să vândă „ouă, brânză și un caș“ și să cumpere „orez, naftă, zahăr“. Nu găsește nimic. Cu năduf exclamă: „Cât vor sta moscalii-n țară./Într-o lună ori în două/Toți de foame au să piară (*Toți de foame au să piară*, p. 71).

În primele luni după ocupație s-au format comisii care mijloceau plecarea unor persoane în Germania sau România. Funcționa bine cea germană, cea română „nu mai venea“, cea rusească înșela solicitanții. O gospodină încearcă să plece cu nemții „Căci nu vreau să stau cu rușii/Unde toți devin calici“. La gât poartă o tăbliță: „Să nu uit că sunt româncă/Când cu nemții oi pleca“ (*Tăblița*, p. 5).

O adevărată scenă de teatru este *Tinca la comisia nemțească*. Soții Stan Gheorghe și Tinca s-au hotărât să plece în țară prin comisia germană. Bărbatul își instruieste soția cum să se poarte în fața comisiei: să salute cu „Heil Hitler“. Nemții le cer acte prin care să dovedească naționalitatea lor germană. Nu au. Soțul își dă seama „Că aicea pleacă nemții“... Doară numai ceia, dragă,/Care nu-s români curați/Și au șvabi și alte neamuri/De cumnate și cumnați“. Mândru hotărăște: „Eu aștept cu tine, dragă,/Comisiunea românească“ (p. 6-9). Voința de plecare în România cuprinde și pe alogeni. „Într-o zi în piața mare/Se zvoni din întâmplare/Că miliția rusească/Dă bilete de plecare/La toți cei ce vor să plece/La ai noștri din Regat“. La înscriere înghesuială: ruteni, evrei, unguri, șvabi. Românii rămân la coadă: „Triști, privind îngândurați“. Trecuți pe listă: „Toți săreau de bucurie“. Numai că o voce le curmă veselie: „Nu sălțați de bucurie,/Nu la România noastră... (vor pleca)/Ci în Rusia la Harcov/Ca să lucre la colhoz“. Șiretlicuri de acestea autoritățile sovietice foloseau deseori.

Ateismul bolșevicilor îi revoltă pe oameni, îl condamnă vehement. S-a oprit tragerea clopotelor, fiindcă rușii „...pe dracu-n țară/De tovarăș l-au luat“ (*Clopotele*, p. 76). De Paști, la biserică, un rus încearcă s-o lămurească pe Safta că nu există Dumnezeu. Uimită și indignată, aceasta îl pocnește cu un ou drept în ochi, încât rusul „a fugit ca un dulău/Și nu cred el să mai spuie/Că nu este Dumnezeu“ (*Safta și rusul*, p. 85). Sovieticii se tem ca ai lor să nu devină credincioși, să nu se molipsească de credință creștinească de la băstinași. Chiar Stalin visează că moscalii s-au stricat în Bucovina, cred în Dumnezeu. Hotărăște să părăsească țara: „De aceea ar fi bine/De români ca să scăpăm/Și din nordul Bucovinei/Înapoi să ne cărăm“ (*Scârba lui Stalin*, p. 50). Un personaj nou își face apariția în peisajul social nord-bucovinean, e *nacialnicul*, „șeful“ (după explicația autorului),

reprezentantul noii puteri. Localnicii caută să-l evite pe cât pot, îl privesc cu teamă, ură și dispreț. Nașul și finul, în cârciumă, după ce s-au constituit binisor, încep să înjure muscalii. Ies din cârciumă și, pe drum, continuă cu blestemele în gura mare. Sunt opriți de un nacialnic care le spune: „Că nu e voie de strigat“. Noroc că nu înțelegea românește. Nașul își întreabă finul dacă ar putea să trăiască în țara moscăcească. Răspunsul e răspicat: „Asta, nu, mai bine mor/Lasă dracul și cu mă'sa/Să trăiască-n țara lor“ (*Mai bine mor*, p. 20). Un gospodar dă de băut unui nacialnic. Soția îl ceartă supărată. El se scuză, motivând gestul său: i-a dat de băut ca acesta să crape: „Am să-i dau atât-să beie/Până-n Țara Românească/Pe el dracul o să-l ieie“ (*Pe el dracul o să-l ieie*, p. 16). Tot nacialnicul îi scoate pe oameni la muncă obștească. De exemplu la curățat zăpada în piață, cine votează primește slănină, cel ce nu votează merge la închisoare (*Slănina la votare*, p. 45–46). De 1 Mai se fac serbări, românii își văd de necazurile zilnice. Zoița își trimite soțul să cumpere pâine. Pe stradă întâlnește un prieten care îi spune că nu-i pâine, dar: „Poate mergi de vezi parada“ de 1 Mai: „Azi nu-i pâine, Stane dragă... Dar la ruși e ziua muncii“. Întors acasă, strigă nevastei: „Scoate steagul roșu afară/Să n-avem bucluc cu rușii/Când cu ei e dracu-n țară“ (*Steagul*, p. 91–92).

Românii nici în ruptul capului nu se pot obișnui cu noii stăpâni. „Când moscalii năvăliră/În a noastră mândră Țară/Și plecând de-aici ai Noștri/Cald era încă pe-afară“... Soții Bran, „dorind să plece la ai Noștri în Regat“, își vând hainele și tot ce au în gospodărie. Așteaptă comisia românească (care nu mai vine). Soțul disperat, dar soția, mai înimioasă, îl îmbărbătează: „C-a dat Domnul și-ntr-ai Noștri/În curând noi toți vom fi.../Nu-ntr-acești păgâni și boi“ (*Crede că în rai te afli...*, p. 33). Se spune că visurile din noaptea Anului Nou se adevăresc. Dăncilă are un vis mândru: „Că și Ștefan de la Putna/Din mormânt a înviat/Să adune ca pe vremuri/Înc-o dată pe toți frații/Și să scape Țara-nreagă/De dușmanii, blestemații“ (*Visul lui Dăncilă de Anul Nou*, p. 37).

Reproducem ultima anecdotă: *Totuși... totuși*. „Pe la miez de noapte Șulem/Pe soția o trezește,/Și cu-o voce răgușită/Aste vorbe îi șoptește:/Sură, Sură, știi tu Sură/Mune este-ntăilea Mai,/Și deoarece noi, Sură/Zău, trăim la ruși ca-n rai,/Am gândit să mergem mune/Eu cu tine, amundoi,/Până-n piață la sărbare/Să vedem ceva și noi./Ce să vezi, îi zice Sura,/N-am nimica de văzut./Am văzut dija de toate/Și mi-i totul cunoscut/Totuși...totuși îi dă Șulem/De nu-i ploaie și e lin,/O să vezi pictat pe pânze/Mutra tatălui... Stalin“. Atmosfera psiho-socială din acest ultim volum de anecdote diferă fundamental de celelalte opt volume. Eroii anecdotelor de pe timpul muscalilor, ce ține un an de zile, trăiesc într-o lume a absurdului, nimic nu e la locul său, hazul a dispărut, sărăcia apasă viața familiei, teama pune stăpânire pe sufletul cetățeanului, necunoscutul îi neliniștește etc. Nu pot crede că o astfel de viață va dura; trecutul apropiat, liber și îmbelșugat, de-abia acum îl prețuiesc.

Limba populară, cu puține rostiri satirice (chind – când, ghindesc – gân-desc etc.), stilul sobru, direct, dialogul etc. îți dau impresia unei realități de vorbire populară de o autenticitate savuroasă.

Anumite stângăcii sintactice și morfologice („Te-ar pune/La-nchisoare ici de sat“, „Mama zice lui râzând“, „Să nu crezi la mama, zău“, „Și ne-având el cheia ușii/Pe soția și-a trezit“ etc.) se datoresc stadiului de evoluție a limbii române în spațiul nordic mozaicat lingvistic, deci tot autenticitate!

Prin cele 527 anecdote publicate, în 9 „volumașe“ – cum le zicea presa vremii – Orest Horia Pașcanu merită cu prisosință să-i fie numele reținut și opera reeditată și cercetată în istoria literaturii române, cel puțin un „volumaș“ selectiv.

TEATRU

Cele zece comedii într-un act, de fapt, sunt anecdote dezvoltate pentru a fi puse pe scenă. Urmăresc crearea câtorva momente de destindere unui public fără pretenții de subtilități literare, fără intenții de moralizare ostentativă, conținând, implicit, totuși o concluzie morală. În ordinea publicării, prima piesă este din 1925 – *Adoratele*. „Scena reprezintă un salon frumos, cu o ușă în stânga și cu una în fund“. La masă, Ghiță Brădiceanu, funcționar, se chinuie să compună un sonet dedicat Adinei Rosmăreanu, ultima sa cucerire. E la primele două versuri: „În ochii tăi ce-mi dau viață/Căldură, bucurie...“! Se poticnește și renunță. O feliicită în proză, de ziua numelui. De Adina s-a îndrăgostit și dorește să se căsătorească cu ea. Mai are însă patru cuceriri, tot prin scrisori de amor (Guța, Elvira, Lia și Lea); acestora s-a hotărât să le comunice că nu le iubește și că rupe relațiile cu ele. În acest scop le-a „convocat“ la el acasă în aceeași după-masă, pe una la trei, pe a doua la trei și jumătate... Pe Adina la cinci. În acest moment sosește „din provincie“ fostul său coleg de liceu Manoli Vlaicu. Îl roagă să-l ajute să scape de cele patru „duduițe“ nedorite. Citesc ultima scrisoare adusă de poștaș: „Cu câtă bucurie am citit știrile d-tale și câte lacrimi am vărsat pe ele, ah!... aceasta numai unul Dumnezeu o știe. O, cerule, norocul meu e nemăsurat. Invitația d-tale e ca o solie de rai. Deși n-am avut plăcerea să vă cunosc personal, totuși o să mă prezint precis la ora ce ați fixat-o. Fericita Elvira“. Recurg la un șiretlic. Manoli va juca rolul lui Ghiță Brădiceanu, iar acesta, travestit în cameristă, îl va secunda. Numai că, rămas singur în cameră, Manoli descoperă fotografia Adinei și își dă seama că este fata de care el însuși s-a îndrăgostit nebunește. Între timp sosesc Guța și mama ei. Manoli, jucând admirabil pe gângavul, scapă ușor de ele. Cei doi cavaleri o primesc, după ora stabilită, pe Elvira. Aceasta argumentează: „Desigur că v-ați săturat de singurătatea de holtei și... (pauză, cu glas dulce)... gândiți-vă că într-o zi vă puteți îmbolnăvi, Doamne ferește... Da... vă puteți îmbolnăvi, vi se poate rupe pantalonul... și cine o să vă îngrijească, și cine o să vă cârpească?“... Elvira l-ar accepta de bărbat pe Ghiță, deși e surd și gângăvit, dar acesta o ține întruna: trea, trea, treaba mea. La urmă, plângând, îi arde câteva umbrele peste spate, ca „răsplată pentru mărci și hârtie“, apoi iese furioasă: „Rușine să-ți fie obrazului, calicule!“! Cei doi se distrează aflând pretențiile Elvirei, după căsătorie: „Tu trăiești pentru mine și eu pentru tine. La mâncat, sculat și culcat, să-mi fii totdeauna precis și să nu-ți pară niciodată rău, dacă ai și mâncat puțin... Să nu te cerți cu mine, căci la dincontră – deși sunt foarte bună – o să fugi de gura mea“... Lia și Lea intră în scenă furioase: au descoperit că Ghiță le scrie la amândouă, „am aflat că ne porți de nas“. Îi cer scrisorile înapoi, dar servitoarea Catrina (Ghiță), făcând rânduială prin cameră, le-a pus pe foc. Scăpat de cele patru „adornate“, Ghiță îi mulțumește amicului și-l roagă să-l lase singur să-și primească iubita. Manoli se preface că are dureri de cărcei și-și trimite prietenul să-i aducă de la spițerie spirt, repede, așa travestit în servitoare. Sosește Adina cu mama sa. Manoli, curtenitor, se prezintă și le spune că d-l Ghiță Brădiceanu e copist în biroul său de avocat și că el iubește pe Adina de doi ani, când a văzut-o în parcul orașului. Ghiță în costum de servitoare, ridicol și amărât, cade pe un scaun și rostește: „Adio, vis frumos primăvărat!“.

Lina – 1927. Acțiunea se petrece într-un oraș din Bucovina. Avocatul Ghiță Liveanu, căsătorit de un an și jumătate, face curte Linei, servitoare în casa lui. Zoița, soția lui Liveanu, îl surprinde și, cu reproșuri aspre, o dă afară. Linei îi mai fac ochi dulci: Gheorghită Nenițescu – amicul casei, Arvinte – sergent, Tudor Ștefanachi –

căprar, Ifrim – student. În lipsa stăpânilor îi primește, îi ospătează: țuică, țigări. Cei patru crai nu știu că Lina a fost concediată și, ca de obicei, se prezintă să-și primească porția. Îi întâmpină Zoîța, pe care o cred înlocuitoarea Linei. Zoîța află din gura lor tot comportamentul Linei. Cel mai îndrăzneț, Ifrim, îi promite că va reveni. Întorcându-se soțul, îl surprinde pe Arvinte, apoi pe Ștefanachi discutând cu noua servitoare! Lucrurile se lămuresc și soții își permit fidelitate și se cinstesc cu un pahar de țuică.

Chaim și războiul european – 1914 – farsă într-un act, 1927. „Acțiunea se petrece într-un orașel mic din Bucovina, lângă granița rusească.“ În băcănia lui Chaim. Chaim, soția lui, Reveca, și fiul de 21 de ani Ștrul sunt îngrijorați de începerea războiului. Se arată patrioți austrieci și doresc ca Austria să obțină victoria. Doresc să participe în cancelării, bucătării, să facă negoț cu pâne, cai etc. În prăvălie intră învățătorul pensionar George Cojocar, cizmarul Ion Scurei să se cinstească. Se mai adună Georgiță Fluture, flăcău, Săftică Păunaru, primarul orașului, Ștefănică Frunză, sergentul orașului. Negustorul nu dă băutura pe credit. Îi obligă să aducă de acasă făină, ouă etc. Fetița Ana, de 6 ani, vine să cumpere de 20 de bani făină și un ou! Negustorul a scumpit oul de la 4 bani la 8 bani, așa că fetei nu-i ajung 4 bani. Îi dă cei 4 bani Ioan! Familia lui Chaim se pregătește să fugă. Strânge banii într-o pungă mare. Când să părăsească prăvălia, năvălesc câțiva ostași ruși, le iau banii și băutura. Cântă și se veselesc. Se aud tunurile. Cazacii sunt dezarmați de soldați bucovineni și ardeleni care eliberează orașul. „Moscalul e bătut îndărăpt“, cum anunță un ostaș român. Se cântă Hora Unirii. Toți se veselesc, și Chaim, deși n-a primit banii înapoi de la cazaci.

Piesa de succes în epocă rămâne *Poetul Usturilă – 1929.* „Scena se petrece într-un oraș din Bucovina.“ Poetul Nicu Usturilă, la masă, scrie o poezie pentru volumul de poezii așteptat „din partea tuturora“, cu care „o să fac mare senzație“, afirmă el. Sosește din provincie amicul său Simeon Bărbuță pentru cinci zile de petrecere. Soția și-a lăsat-o acasă „în gospodărie“. Poetul îi spune că își așteaptă viitoarea soție și este strâmtorat. După stăruințe insistente, prietenul consimte să-l găzduiască. La ușă face gălăgie domnișoara Elena Drăgășanu și intră plângând. Era logodită cu Stănică Păunaru, dar Bărbuță îi sucește capul, îi declară că o iubește „până la infinit“, nu-i spune că era căsătorit. Acuma îl caută să-i-o plătească. Pe Bărbuță l-a înțuiat într-o odaie, pe Elena în alta, ca să nu se întâlnească. La ușă apare, amețit bine, Stănică să-și caute logodnica. Fiindcă la ușă o voce de femeie face gălăgie, îl înțuie în dulap.

Năvălește în odaie Gafița, soția lui Bărbuță. A găsit scrisoarea de amor a soțului către Elena: „Angelaș, de prima dată de când v-am văzut, mi s-au aprins tălpile, așa că fără tine nu pot să trăiesc, sunt nenorocit, mă împușc, de aceea răspundeți-mi imediat, dacă nu vă supără amorul meu fierbinte – al d-tale adorator Bărbuță, post restant, capitală“. Ca să-și poată surprinde soțul, acceptă să fie ascunsă într-o ladă. Colac peste pupăză, Ștrul îi cere cei 100 de lei datorati, că altfel îl execută, îi vinde lucrurile din

Orest Horia Pașcanu

Soacra Zălog și CONFUZIA

— COMEDII ÎNTR'UN ACT —

casă. Prevăzător a venit cu portărele și cu doi oameni. Poetul cere păsuire încă o lună. În timp ce se ceartă cu Ștrul, iată și logodnica cu mama. Soacra, indignată că viitorul ginere are datorii, apoi mai ies și ceilalți musafiri din ascunzători, vrea să rupă logodna. Elvira o roagă să aibă răbdare să se lămurească lucrurile. Usturilele dă ample explicații despre încurcături. Toți se împacă, vor bea din vinurile aduse de Zoița. Toate perechile se îmbrățișează. Comicalul rezidă, mai ales, în situațiile caraghioase neprevăzute. Acțiunea se derulează rapid, cu episoade numeroase, fără lungimi obositoare, plictisitoare. Fără pretenții de subtilități artistice moderne, piesa mai stârnește buna dispoziție a publicului din căminele culturale.

Soacra zălog – 1941. „Acțiunea se petrece într-un oraș din Bucovina. Fănică Rosmăreanu are zile negre cu soacra, Zoița Păduraru. Ca să scape de ea, îl cinsteste pe Ionel Frunzescu, holtei de 40 de ani, și-i sugerează să se căsătorească cu ea. Fac un târg: Ionel îi dă lui Ionică o mie de lei, în schimb se căsătorește cu soacra. După un an, dacă nu-i place o aduce înapoi și primește mia. Până la urmă, tatăl lui Ionel, Ștefanache Frunzescu de 60 de ani ia în căsătorie soacra și toată lumea este fericită.

Confuzia – 1941. Colonelul în rezervă Petrache Ionescu citește soției (Gafița) o scrisoare de la colegul său, tot colonel în rezervă, prin care îl anunță că își trimite fiul, căpitan, să-i facă o vizită pentru a-i cunoaște fata. Bătrânii ar dori să-i căsătorească. Pe neașteptate vine Ghiță cu bagaje, ordonanța căpitanului. E luat drept căpitanul. Urmează câteva scene pline de haz. Când sosește căpitanul, confuzia se lămurește spre fericirea tuturor.

Păcăleala. Acțiunea se desfășoară într-un salon frumos mobilat, în Cernăuți. Căpitanul Ionel Brădișteanu, în concediu, în lipsa soției, plecată la tatăl ei, la țară, își aduce acasă iubita (Adina – duduie). Pe neașteptate, se întoarce soția, însoțită de tatăl ei, moșierul Mihalache Secureanu. Căpitanul o recomandă pe Adina ca verișoară. Ghiță, ordonanța, primește câte un „pol“ de la fiecare personaj ca să le spuie „adevărul“ cu Adina. Moșierul Mihalache se îndrăgostește de Adina și o cere de soție. Pentru avere, aceasta primește și peste câteva zile va urma nunta. Asta-i păcăleala căpitanului.

Milionul – 1943. D-na și d-l Buruiiană, mari proprietari, pleacă pentru vreo două-trei zile la niște neamuri „la provincie“. Cât lipsesc, lasă ca „stăpână a casei“ pe Lina, servitoarea lor, să rânduiască totul cum va crede mai bine. Leonti, căprar, consătean cu Lina, s-a și înfățișat și pun la cale nunta lor, el urmând să se elibereze în câteva zile. Factorul poștal Mihai aduce o telegramă pentru doamna: a câștigat un milion la loterie. Vestea s-a răpândit peste tot, repede. Vin să ceară ajutor: Anghelina, văduvă cu șase copii, Elena, dintr-o casă cu șapte copii, nu se poate căsători! Lina îi promite primei 20 000 de lei, celei de a doua 10 000 lei. Stănică Păunescu, ziarist, ia pe Lina drept doamna Buruiiană și publică un articol în ziarul local după cele îndrăgite de Lina. Negustorul de ceapă Vânturilă, beat criță, ar dori să se căsătorească cu d-na Buruiiană. Îl pofteste peste 2–3 zile. Soții, înștiințați de câștig, se întorc mai repede. Fericii, îi dau Linei, în afara simbriei, 5 000 de lei, îi mulțumesc pentru faptul că i-a servit cu credință și aceasta pleacă bucuroasă să facă nunta cu Leontie, în sat. D-l Buruiiană se duce să încaseze norocul. Pe rând, personajele miluite de Lina se înfățișează să se bucure de darurile făgăduite. Indignată, dar miloasă, le înjumătățește sumele. Ziaristul promite că va scrie un articol „adevărat“ despre d-na Buruiiană. Când revine soțul, fac haz de isprăvile Linei și îl cinstesc pe d-l ziarist.

De la scrierea și reprezentarea pieselor lui Orest Horia Pașcanu a trecut mai mult de jumătate de secol. Trăim în altă lume, cu pretenții și gusturi „postmoderniste“. În sate nu se mai organizează hore, duminica după-masă, pe toloacă, ci „discotecii“, seara, în săli de dans luminate și colorate „modern“, ca-n „Apus“, cu muzică și dansuri

și mai extravagante. Televizorul a luat locul conferințelor și cărților. Societatea se omogenizează, mai mult în păcate decât în virtuți. Se renunță, grăbit și fără discernământ, la tradiție. Totuși trebuie să se producă și o reacțiune față de această tendință, așa cum se întâmplă de regulă în viață. În aceste condiții ar fi interesant de pus în scenă *Poetul Usturilă* ori *Milionul*, cu pricepere regizorală și, poate, publicul spectator ar gusta hazul multor pățanii ale personajelor unei lumi duse în istorie.

*
* *
*

Orest Horia Pașcanu a cheltuit energie, pricepere, stăruință, liniște, dragoste, și încă alte numeroase condiții de viață, a creat o operă continuatoare a unei tradiții culturale românești pe care a pus-o, din toată inima, mijloc modest spre ridicarea întru lumină a celor mulți și, de cele mai multe ori, lăsați în voia unei sorți maștere. Din tot ce a scris se poate selecta un volum reprezentativ, valoros. Suntem datori să-i reținem numele și să-i prețuim scrisul ivit într-o epocă de rodnică creație literar-artistică.

NOTE

1. Lucrările lui O.H. Pașcanu, câte au scăpat de urgia vremurilor, le păstrează cu dragoste și deosebită grijă fiul său Viorel Olivian Pașcanu, el însuși distins autor a zece cărți de medicină naturalistă, și de proză artistică – deocamdată încă „în sertar”. Binevoitor, ni le-a pus la dispoziție.

O agendă cu note ale autorului. În prima parte: titlurile operelor tipărite și în manuscris, indicând și publicațiile în care au apărut. În partea a doua: o selecție din ecourile presei timpului despre activitatea sa și operele sale. Nouă foi au fost rupte, de frică!

Anul al șaselea. Calendarul familiar pe anul ordinar 1925; Calendar La „Marca Țării” pe anul ordinar 1927; Anul al șaptelea Calendar familiar pe anul bisect 1936.

Anecdote în versuri, vol. I, Cernăuți, 1923.

Anecdote în versuri, vol. III, Cernăuți, 1928.

Anecdote în versuri, vol. IV, Cernăuți, 1930.

Anecdote în versuri, vol. VI, Cernăuți, 1938.

Anecdote în versuri, vol. VII, Cernăuți, 1940.

Anecdote moscăcești, în versuri. De pe timpul inuaziei moscalilor în nordul Bucovinei (iunie 1940– iunie 1941), vol. IX, Editura Noastră, București.

Adoratele, comedie într-un act, Cernăuți, 1925; *Chaim și războiul european*, farsă, și *Lina*, comedie într-un act, Cernăuți, 1927.

Poetul Usturilă, comedie într-un act, Cernăuți, 1929; *Soacra zălog și Confuzia*, comedii într-un act, Cernăuți, 1941; *Păcăleala*, comedie într-un act, București, 1942; *Căsnicia salvată*, comedie într-un act, Cernăuți, 1943; *Milionul*, comedie într-un act, Cernăuți, 1943.

SUMMARY

Orest Horia Pașcanu – a less known Bukovinean writer – started his literary career publishing epigrams in the contemporary press (1917–1919). He wrote for Romanian papers and magazines in Cernauti, Budapest, Timisoara, Cluj, Bucharest. He published numerous volume of jokes and comedies. His work won a well deserved popularity in his time.

Proză

TABLETE

Ion Popescu-Sireteanu

Iași

ÎI FI OSTENIT

Doarme voievodul
Și-i liniște-n toată cetatea.
Din când în când numai, când apele nopții despică munții,
tremură Buga și plânge din buza lui spartă.

Dormi, Măria Ta! Îi fi ostenit!

Ci pe-nserat, să ne lași a merge la Tine să-ți mai povestim
despre oameni, și țară, despre cărți și despre cărturari,
să-ți zicem în șoaptă doine și cântec de nuntă, să-ți
spunem despre botezuri și despre feți-logofeți.

N-ai grijă, Doamne, că neamul crește vrednic și păstrător de
datini și legi, pruncii noștri te știu și te slăvesc în
frumoase cuvinte, zugravii te pun în chipuri, iar cioplitorii
în piatră și-n bronz te cântă în felul lor.

Dormi, Măria Ta, dormi! Îi fi ostenit!

La ceas de grea cumpănă om buciuma, om aprinde focuri pe
culmi. Și Tu-i auzi...

Acum dormi, Măria Ta, dormi! Îi fi ostenit!...
Ci pe-nserat să ne lași a merge la Tine, să mai tănuim
despre vremuri și vremuri...

*

* * *

LEGENDA MARELUI MEȘTER

Noi am auzit basme cu oameni și munți, am urnit din locul lor stâncile, am tăiat drum mai larg visului, am făcut rânduială în suflete, dintre cei mai buni am făcut zei și sfinți și le-am zidit biserici și i-am zugrăvit și le-am dăruit chipul nostru blajin. Noi suntem legenda marelui meșter...

Am lăsat apelor nume vechi, am dat fetelor numele Anei, am dat durerilor numele doinei, am dat omeniei nume de pâine și sare, am dat bucuriei numele frunzei celei verzi și codrului nume de frate mai mare și le-am cântat pe toate cu glas potrivit după vremuri. Noi suntem legenda marelui meșter...

Am făcut pasărea ciocârlie și-am învățat-o să zică după inima noastră și după dorul nostru cel neogoit. Am învățat munții și apele și câmpiile să doinească și-am preschimbato în pecete bourii trăitori în străvechile noastre păduri. Noi suntem legenda marelui meșter...

Din durerile noastre, din năzuințele, din poruncile celor trecuți dincolo de lumea cea albă, din murmurul izvoarelor și din ochii senini ai copiilor am țesut lăicere și scoarțe. În toate am presărat fărâme din sufletul nostru mereu însetat și în veșnic neastâmpăr. Noi suntem legenda marelui meșter...

Am dat loc de mas călătorului, i-am dat apă și hrană să prindă puteri spre a ajunge la capătul drumului său, am cerut dreptății să coboare între noi s-o facem stăpână deplină, am cerut pământului să ne dea bucatele pentru care trudem necentenit. Noi suntem legenda marelui meșter...

Știm să cinștim neamul și graiul oricui, știm să alegem fără de greș între prieteni și dușmani, știm să ne iubim voievozii cei demni de iubire, știm că pietrele rămân, dar că apa ne duce la vale pământul cel bun pentru grâne, știm să cinștim ziua de ieri, ca s-o merităm pe cea de azi. Aici, în Carpații bătrânilor noștri, noi suntem legenda marelui meșter...

*
* *
*

ISPITE

În drumul tău spre împlinire, vei auzi felurite chemări, una cu glas mai duios decât alta. Vor ieși fetele căilor să te îmbie cu farmecele lor ațăătoare, te vor opri ursitoarele cele târzii să-ți spună că în alte locuri ești așteptat. Ci să mergi înainte cu înverșunare, să veșnicești limba neamului tău cu cântece nemaiauzite!

În drumul tău spre împlinire, te vor opri vâlve bune și rele, te vor chema lumini vifor împletite să-ți faci popas în bucele lor. Ci tu să mergi mereu înainte, cu necunoscută înverșunare, spre ținta drumului la care ai fost merit de pe când erai încă în pântecul maicii tale, să veșnicești neamul din care te-ai ivit.

În drumul tău spre împlinire, vei vedea cum se deschid muguri și flori și te va fura cântecul de dragoste al privighetorilor. Ci să nu uiți că ești dator să-ți

veșnicești neamul și limba în care ai găngurit pe când te alintai la sânul maicii tale. Să nu uiți că fără truda ta se vor risipi gânduri și trăiri numai de tine știute.

Ispitele sunt fără sfârșit, dar calea ta e numai una, strâmtă și grunzuroasă, de aceea să arzi cu înverșunare, să preschimbi limba în altar al neamului. Nu uita că poți trece printre ispite numai dacă vrei să mergi pe calea strâmtă și grunzuroasă pe care o deschizi prin cuvinte. Și nu uita că nimeni nu poate cânta asemeni ție.

*
* *
*

NU LĂCRĂMA, INIMĂ!

Nu lăcrăma, inimă! Dusă-i vremea lungilor tânguiri și ea nu se va mai întoarce niciodată în cuprinsul tău. Au risipit-o vânturile și nopțile, au supt-o marile sorburi. Altul este destinul tău, altele poruncile vremii de azi, de aceea nu mai lăcrăma.

Ca în povestea copilăriei, zmeul și-ascute dinții, dar împărăția lui se clatină. Pe cumpăna timpului o să cânte din nou pasărea dimineții adevărate.

Iar o să crească puterea pădurilor, iar o să fie limpezi râurile, cerul o să fie din nou străcurat, iar diminețile adevărate se vor lămuri, iar frații mei n-o să mai plângă cu lacrimi de sânge și de dor.

Nu lăcrăma, inimă! După ce ai grăit atâta vreme graiul tăcerii, o să poți spune cuvinte adevărate în care să fie gânduri adevărate, iar omul care era silit să se târască o să meargă iar demn, încrezător în steaua lui nemincinoasă.

*
* *
*

AM FOST ȘI EU TÂNĂR...

Am fost și eu tânăr și sprinten ca ciuta...

Auzeam când pica roua și când se lăsa bruma.

Pe atunci brazii se aplecau să-mi facă umbră, vântul vântura vârfurile și burile, care cuprind pădurile, îmi deschideau cale, să mă audă fetele, să mă ascundă frunzele. Și eu treceam împărătește prin codrii ferțiți, pe văile oarbe, suind și coborând plaiurile înguste.

De dor, dealul se făcea delușor și cărare și, când vedeam că nu ies la capăt cu inima, le spuneam mândrelor să-și țină dragostea acasă la ele, că se-nvață cu mine și nu mă mai lasă până ce nu-i astâmpăr setea. Dar ele se făceau că nu mă

aud și umblam acoperit și bătuit de doruri. Însă povara îmi părea floare la ureche și treceam împărătește prin codrii ferțiți, prin văile oarbe, suind și coborând plaiurile înguste...

Am fost și eu tânăr... Auzeam când crăpau mugurii pe ramuri și când se chemau privighetorile în fapt de ziuă. Suiam și coboram în zbor, mă aruncam în brațele clipelor, pe când vântul aburea în pădurea îmbulzită. Și așa dam vreme peste vreme, trecând din vârtoare în vârtoare, într-o tinerețe fără margini.

Pe partea mea de cer era mereu senin și totul era numai cântec și joacă.

Am fost și eu tânăr de auzeam când pica roua și când se lăsa bruma, am fost apă de munte cu păstrăvi, am fost dimineață nesfârșită...

*

* *

...Astăzi nu mai aud nici ploaia și nici tunetul. Brumele au albit cărările codrului, poienile s-au pustiit, cântările s-au petrecut în alte locuri. Și copacul, care mai ieri se lupta cu vânturile și le înfrunta semeț, astăzi pare o hoașcă gata să cadă.

S-a făcut acum toamnă târzie, cu ploii putrede și cu cer plumburiu. Când și când se mai spintecă norii, să iasă cer senin, dar cârduri de ciori pătează albastrul dăruiit sufletului cu o scurtă și rece mângâiere, în timp ce apele vin tulburi dinspre munte...

*

* *

LINGĂUL

Vârstnic sau tânăr, inteligent sau nu tocmai, voinic sau pipiriu, lingăul este tot lingău. Ochii lui se scurg după un scaun pe care nu-l merită, după un premiu de care nu este vrednic, după o treaptă care nu-i pentru el. Și, ca să ajungă la acestea, începe să lovească pe ascuns în dreapta și în stânga. Dornic să intre în grațiile celor ajunși mari la un moment dat, le închină ode, falsifică adevărul, laudă hoția ori eroarea ori tâmpenia, găsește genii în coaja unor scâfărlii în care nu pătrunde gândul, invocă merite care nu-s decât himere.

Lingăul are putere de adaptare, își schimbă culoarea, se bagă slugă la cine ajunge sus, scupă în fântâna din care a băut apă binecuvântată, leagănă laude gogonate ori aruncă săgeți otrăvite în cei care privesc în jurul lor cu luciditate și spun cu glas tare, în auzul cetății, ceea ce văd și ce gândesc.

El nu are decât țină, că drum își taie prin orice mijloace, rupând flori, tăind copaci, surpând oameni, închizând căi, aruncând otravă, gâdilând orgolii, întunecând dimineți, sădind vrajbă, zgândărind patimi vechi, împrășcând cu noroi și cu venin.

Are idoli câtă vreme aceștia au soclu, are prieteni cât timp aceștia diriguiesc bunuri și lucruri de preț, are părinți cât timp are nevoie de ei. Îl știu pe unul care, în noaptea de Anul Nou, și-a lăsat singură mama venită de departe să-i aducă ceva

în traistă și a plecat la șeful lui să-i ducă vorbe alese și mici daruri lichelești și laude gogoșite. Îl știu pe altul care nu mai avea spinare când îi întâlnea pe mai-marii săi.

De aceea spun că omul-lichea se naște lichea, că pentru el porcul are doar obrăjori, că dihorul nu s-a dat cu deodorant. Tânăr sau bătrân, cu sau fără dantură, afemeiat sau impotent, licheaua este o specie aparte, întâlnită în preajma celor ajunși mari la un moment dat. Schimbă culoarea, alege cuvintele, dă cu barda în Dumnezeu, numai să prindă momentul în care îi aruncă o privire prietenoasă, în clipa în care soția șefului îi întinde mâna să i-o lingă. Lingăul este un om ca toți oamenii care ia forma timpului pe care se așază.

Reflecții pedagogice

CUVÂNTUL NEMURITOR AL COBZARULUI ÎN SERVICIUL PREZENTULUI

Maria Gorda

Cernăuți

Poezia și proza lui Taras Șevcenko, născută pe terenul național cu folosirea largă a motivelor folclorice, este adresată tuturor cetățenilor din Ucraina, iar în primul rând tineretului care intră în viața complicată de astăzi. Sarcina profesorului filolog este de a-i ajuta pe elevi să înțeleagă genialitatea Cobzarului, să și-l imagineze pe Șevcenko așa cum l-au văzut contemporanii săi, prin urmare, de a apropia problematica creației lui de problemele prezentului, de a o face înțeleasă și instructivă.

În clasa a noua, viața și creația poetului este studiată mai temeinic și mai aprofundat decât în clasele precedente. Atenția principală urmează să fie acordată acelor opere ale lui Taras Șevcenko ce au fost incluse recent în programa școlară și sunt mai puțin cunoscute. În același timp, e necesar să se facă trimiteri la fapte din biografia poetului, deoarece scrierea fiecărei opere este legată de anumite împrejurări ale vieții, de starea de spirit, de fondul de idei ș.a.m.d. Materialul foarte bogat despre viața și creația lui Șevcenko îngreunează întrucâtva pregătirea profesorului care se află în fața dilemei: să expună cât mai mult material factual despre viața poetului, sau să urmărească formarea personalității geniului poporului ucrainean ca pictor, poet, dramaturg, filosof.

În același timp, cercetările privind viața și creația lui Taras Șevcenko, care mai înainte n-au fost cunoscute, iar acum se află la dispoziția profesorilor, oferă posibilitatea de a dezvălui integral lumea spirituală a poetului, preferințele literare și artistice, anturajul cel mai apropiat etc.

De aceea e de dorit ca în timpul pregătirii pentru lecțiile consacrate studierii vieții poetului să fie folosite la maximum materialele noi, firește, fără a da la o parte lucrările cunoscute. În particular, povestind despre familia lui Șevcenko, atenția elevilor trebuie îndreptată asupra faptului că tatăl poetului a fost un om înțelept și cărturar, „nu de neam sărac și întunecat.“ O întruchipare vie a trecutului îndepărtat a fost bunicul lui Taras după tată, fost haidamac, om de asemenea știutor de carte. Asupra băiatului a produs o impresie excepțională cartea bisericească a lui Minei, care era citită în casă la sărbători și în serile de iarnă. Pentru natura sensibilă a copilului, povestirile despre sfinții mucenici, care fără să ezite își dădeau viața pentru credința lui Hristos, dezvăluiau o lume demult trecută, plină de evenimente eroice și minuni, de chipuri luminate de o frumusețe morală deosebită. Încă o carte, poate mai interesantă, a fost pentru Taras cartea vie – povestirile bunicului Ivan despre „Coliivșcina“, răscoala țăranilor iobagi împotriva magnaților poloni din 1768 la care el a fost participant. Amintirea despre aceste mărturisiri ale bunicului

În epilogul la poemul *Haidamacii* ilustrează viu o pagină impresionantă din copilăria poetului. Băiatul sensibil încă de mic înregistra profund ceea ce auzea, știa să împărtășească suferințele oamenilor și să nutrească compasiune față de cei nedreptățiți.

O carte a vieții, pentru Taras, a fost și cântecul ucrainean, carte accesibilă pentru toți, însă nu tuturor înțeleasă în aceeași măsură. Trădat de clasa sa diriguitoare, poporul ucrainean iobăgit era lipsit de posibilitatea de a crea valori culturale naționale și de aceea toate comorile culturii sale seculare le păstra în cântecele despre trecutul îndepărtat și prezentul greu. Anume în cântece se păstrau idealurile politice și morale ale poporului ucrainean, renăștea căzăcimea de cândva, fie puțin idealizată dar în același timp captivantă. La renașterea căzăcimii, iobagii visau încă atunci când Taras era băiat. În imagini poetice poporul aprecia în cântec și fosta dominație a șleahței poloneze și a dominației monarhiei ruse de pe vremea poetului. Prin urmare, toate aceste izvoare, natura foarte sensibilă, memoria neobișnuită n-au putut să nu se răsfrângă asupra talentului poetic și de artist plastic al lui Șevcenko. Ele se resimt viu în toată creația lui.



Povestind despre viața și creația poetului, nu trebuie să-l delimităm pe Șevcenko-poetul de Șevcenko-pictorul. Esențial este să se demonstreze unitatea organică a acestor două talente ale geniului.

Dezvăluind perioada cunoștințelor lui Șevcenko cu Soșenko, trebuie atrasă atenția asupra faptului că el l-a prezentat pe băiatul lui Grebinka, grație căruia Taras a citit toată literatura ucraineană existentă la acea oră: creațiile lui Kotlearevski, Gulak-Artemovski, Kvitka-Osnoveanenko, Borovikovski, Grebinka, Gogol, opere din literatura rusă, iar mai târziu i-a făcut cunoștință lui Șevcenko cu patriotul Grigorovici, originar din ținutul Poltavei, profesor la Academia de Arte din Petersburg, care împreună cu profesorul Academiei Venețianov, originar din Nejin, cu renumitul pictor Briulov, cu poetul Jukovski l-au răscumpărat pe Șevcenko din șerbie. Acest anturaj cultural

și artistic a influențat puternic asupra dezvoltării spirituale a lui Șevcenko. A doua zi după răscumpărare, el a devenit elev al Academiei de Arte, iar mai târziu – un cunoscut pictor.

Și totuși Șevcenko era stăpânit de dorința de a scrie versuri. Lumea spiritואל bogată, anturajul artistic, cunoașterea poeziei universale, dorul nemaipomenit de ținutul natal și, firește, vocația – toate acestea l-au determinat să scrie.

Ca fiecare autor tânăr, Șevcenko aștepta cu nerăbdare recenziile la lucrările lui care au apărut foarte repede.

Toți criticii au recunoscut în unanimitate talentul poetic al autorului *Cobzarului*, însă unii autori contestau oportunitatea existenței literaturii ucrainene, disprețuiau limba ucraineană și regretau că un asemenea poet își irosește talentul. Dar chiar și criticii răuvoitori menționau că în orice limbă ar scrie, el e poet care știe să reacționeze și să exprime cele simțite în vers: în fiecare creație găsim o poezie ce ajunge la inimă.

Pe Șevcenko l-a indignat în mod deosebit recenzia criticului rus Belinski la unele versuri din *Cobzarul*, incluse în culegerea *Lastivka*, pe care el o edita împreună cu Grebinka. Articolul lui Belinski nu conținea o analiză critică a valorii artistice a poeziilor, pentru că acesta înțelegea slab textul ucrainean, articolul fiind un pamflet publicistic tendențios împotriva literaturii ucrainene. Criticul a ajuns la concluzia că nu există o limbă ucraineană, ci doar un dialect al păturii de jos, pătura instruită a comunității ucrainene „a depășit limba ucraineană” și vorbește rusește, iar viața moșicilor pentru ea nu este interesantă. Pe Șevcenko l-a supărat cel mai mult faptul că acest critic se pronunța împotriva tematicii moșicești în literatura ucraineană. Dedicarea operei *Haidamacii* lui Grigorovici a fost pentru poet un bun prilej pentru a lovi în vrăjmașii săi, în Belinski, în particular. Șevcenko a scris-o într-o singură noapte, sub impresia proaspătă a „recenziei” lui Belinski, zăgrăvind poziția imaginată a criticii viitoare la noul său poem.

În procesul studierii biografiei Marelui Cobzar, profesorul poate folosi tablourile pictorilor care reflectă perioada în care el a trăit, portretele poetului și ale contemporanilor săi, lucrările maștrilor din Ucraina și cei europeni, sub influența cărora Șevcenko a crescut ca pictor și gravor, ilustrațiile la textele operelor lui, tablourile lui Taras. Aceasta va da posibilitatea ca elevii să-și formeze o imagine concretă despre epoca șerbiei, despre procesul istorico-cultural, nu în forma unor caracteristici generale, ci sub aspectul unor imagini concrete din viața social-politică. Materialele ilustrează de asemenea perioade aparte din viața lui Taras Șevcenko, conțin date cu caracter istoric, psihologic, duc la o înțelegere integră a creației pictorului.

În timpul pregătirii pentru studierea biografiei lui Taras Șevcenko profesorul trebuie să decidă în permanență ce anume să selecteze din viața și creația poetului sau din bogatul material de pictură, grafică, sculptură.

Povestind elevilor despre personalitatea lui Taras Șevcenko, profesorul urmează să folosească autoportretele pictorului, să se aducă la cunoștința elevilor faptul că multe autoportrete ale lui Șevcenko n-au ajuns până la noi, ele sunt cunoscute numai din corespondența pictorului sau din memoriile contemporanilor săi. Numeroase schițe de autoportret, cu caracter serios, zămbăret, de șarj, sunt împrăștiate pe marginea unor manuscrise, tablouri, ele au fost descoperite chiar și pe desenele altor pictori.

Cercetătoarea moștenirii artistice a lui Taras Șevcenko, Z. Tarhan-Bereza, susține că pictorul, pe parcursul vieții sale scurte, a desenat circa 60 de autoportrete.

Dacă profesorul, ținând seama de bogăția și diversitatea altor creații artistice, s-a decis să folosească un singur chip propriu al lui Șevcenko, apoi ar trebui ca acesta să fie autoportretul romantic și pitoresc din 1840. De ce anume acesta? Specialiștii în artă îl consideră unic atât în ceea ce privește nivelul măiestriei, cât și în ceea ce privește împrejurările neobișnuite ale apariției lui. Autoportretul este considerat renumit, o capodoperă.

Pentru elevi va fi interesantă interpretarea strălucită a autoportretului lui Taras Șevcenko din 1840 de către criticul de artă D.V. Stepovik.

Autoportretul din 1840 este un început de autoanaliză psihologică a lui Șevcenko, la care elevii sunt foarte receptivi.

Răscumpărarea lui Șevcenko din șerbie (anul 1838) literalmente luminează viața lui. Nu e greu să ne imaginăm starea unui tânăr de 24 de ani care, în sfârșit, a dobândit mult râvnita libertate. În același an, 1838, la 21 mai (la o lună după răscumpărarea din șerbie) Șevcenko devine elev la Academia de Arte – una dintre cele mai prestigioase instituții superioare de arte din Europa. Profesorul Karl Briulov, pictor de renume mondial, îi dezvăluie tainele picturii. Deja faptul că Șevcenko a nimerit în clasa de pictură a lui Briulov este o dovadă a aptitudinilor lui artistice neobișnuite. Talentul lui Taras în desen și pictură la momentul când învăța la Academie a impresionat profund Consiliul Academiei, care, examinând desenele prezentate de Șevcenko, l-a înscris fără rețineri la studii în anul patru (cursul fiind de șase ani), absolvindu-l de primii trei ani care prevedeau reproducerea gravurilor și figurilor din gips.

Anii de studii la Academie au fost ani de muncă asiduă uriașă și de autoinstruire sistematică. Rezultatele au fost impresionante. Ucraina avea acum un mare pictor.

În Petersburgul rece și cețos pe Șevcenko deseori îl cuprindea dorul de ținutul natal, de Ucraina. Dar înțelegerea faptului că el, fiu de țărani șerbi, și singur până nu demult iobag, învață la o Academie renumită de pictură, la un profesor-pictor celebru, îi încălzea sufletul, îi inspira speranță, îi înmulțea puterile.

Poate fi propusă, de asemenea, citirea unui fragment din articolul lui Boris Oliinîc *Câmpul de forță al nemuririi* (ar fi bine dacă fragmentul s-ar citi expresiv, pe de rost, de către elevii pregătiți din timp). Aceasta ar contribui la o percepere mai profundă a autoportretului.

În fața noastră se află portretul unui om tânăr, în floarea vârstei: frunte înaltă, trăsături fine care vorbesc despre eleganța intelectualului.

În timpul studierii biografiei șevcenkiene, profesorul poate folosi atât portretul pictorului însuși, cât și cele ale contemporanilor săi. Din practică știm că mulți profesori de literatură, pentru o analiză detaliată, aleg portretul lui Vasile Jukovski, pictat de Karl Briulov. Cu banii din vinderea acestei pânze a fost răscumpărat din șerbie Șevcenko. În *Autobiografia* lui Taras Șevcenko citim „V.A. Jukovski, aflând în prealabil prețul de la moșier, l-a rugat pe K.B. Briulov să picteze portretul său, al lui V.A. Jukovski, pentru a fi jucat la loterie în familia imperială. Marele Briulov a căzut de acord cu plăcere. Portretul a fost pictat. V.A. Jukovski, cu ajutorul contelui M. Iu. Vielgorski au organizat loteria propunând miza de 2 500 ruble în bancnote și, cu acest preț, a fost cumpărată libertatea lui Taras Șevcenko în anul 1838, aprilie, 22^o”.

La 16 aprilie 1838, în casa compozitorului Vielgorski a fost organizat un mare concert pentru prieteni. Aici s-au adunat cunoscuți oameni de cultură, admiratori ai muzicii și artei plastice. După concert a fost tras la loterie portretul lui Vasile Andreevici Jukovski, pictat de Karl Briulov. Din tablou priveau la cei prezenți ochii căprui, deschiși, cumiți ai remarcabilului poet. În privire se citea bunătațe, încredere... reproș. Marele poet romantic parcă medita asupra tristului destin al artistului în condițiile sistemului iobăgîst.

Iar peste șase zile, primind 2 500 ruble, moșierul Enghelgardt a semnat un document în care spunea: „Eu, subsemnatul, colonel de gardă, în retragere, Pavlo, fiul lui Vasiliu Enghelgardt, îl eliberez pe véci pe șerbul meu Taras, fiul lui Grigore, Șevcenko, pe care l-am primit ca moștenire de la răposatul meu tată...”. Semnătura lui Enghelgardt a fost legalizată de către Jukovski, Briulov, Vielgorski...

Actul de răscumpărare Șevcenko l-a primit la 25 aprilie anul 1838, la ora 15, în locuința lui Briulov fiind de față Jukovski, Grigorovici, Vielgorski și pictorul ucrainean Apolon Mokrițki. Aceasta a fost una din cele mai fericite zile și de neuitat, în viața lui Taras Șevcenko.

Un loc considerabil în procesul studierii vieții și creației scriitorului urmează să ocupe lucrările din colecția șevcenkienei artistice ale lui K. Trutovski, I. Repin, F. Kricevski, V. Kasian, I. Ijakevici, G. Melihov, M. Deregus, V. Misic, B. Besedin, O. Dancenکو, O. Ivanenko și a altora. Se recomandă să fie analizate profund două-trei creații. Elevii urmează să însușească mesajul acestor tablouri, să mediteze asupra problemelor expuse pe pânză, asupra complexității lor. Iar principalul este ca elevii din clasa a noua să capete de la ele o adevărată satisfacție, ca tablourile să-i facă să încerce împreună aceleași sentimente, să provoace emoții estetice profunde.

În activitatea sa multiplă, în diverse genuri, Taras Șevcenko înainta ideea necesității de a fi însușite cele mai bune tradiții morale și obiceiuri ale poporului ucrainean, cât și a metodelor folosirii lor în munca educativă. Această problemă el a expus-o pe larg în creațiile sale artistice, publicistice și în notele sale zilnice.

Șevcenko cerea să fie educați oameni cu calități alese cetățenești, oameni puternici prin convingerile lor, puternici prin voința de a acționa conform convingerilor lor, oameni întru totul devotați poporului lor. De spiritul unui umanism democratic adevărat sunt pline cerințele lui Șevcenko față de educația morală a copiilor. Să năzuim la binele general, să stăm cu dârzenie pentru popor, să fim luptători neîmpăcați pentru dreptate, împotriva răului – această cerință principală de conduită morală a personalității a înaintat-o poetul în operele sale.

Șevcenko era convins că anume poporul este păzitorul celor mai bune calități morale. Poetul face concluzia că pentru educația unor oameni de înaltă moralitate este necesară însușirea tradițiilor populare elaborate prin experiența de muncă și luptă. Fiecare popor are obiceiurile și tradițiile sale naționale ce s-au format pe parcursul secolelor.

Marele poet și-a scris operele sale – *Gamalia, Ivan Pidkova, Orbul* – pornind de la legende populare, care oglindeau o apreciere înaltă a fiilor eroici, stima adâncă a poporului față de memoria lor, subliniau faptele nobile și calitățile, trăsăturile lor morale alese.

Prin creațiile sale Taras Șevcenko atrăgea atenția pedagogilor asupra motivelor educative din poezia populară, recomandând ca ele să fie folosite în scopul formării unor calități morale înalte în mediul tineretului. El le sugera pedagogilor că poezia populară poate fi subiectul unor cercetări științifice-pedagogice în chestiunile morale-estetice și poate juca un rol important în formarea personalității.

Cuvântul literar pentru Șevcenko este cea mai puternică armă pentru învingerea obscurantismului și inculturii poporului, pentru trezirea conștiinței lui, o armă care mobilizează forțele poporului la luptă pentru o viață mai bună. Șevcenko năzuia ca în cuvintele-dume să se trezească forța poporului, ca cei fără de grai să deschidă gura și cuvântul să servească triumful dreptății, să cheme înainte la luptă pentru un destin mai bun.

Poetul a căutat toată viața aceste cuvinte și le-a semănat în popor, a crezut cu sfîntenie că ele vor da un rod bun.

În sufletele celor tineri pătrunde adânc poezia lui Taras Șevcenko atunci când ei singuri meditează asupra ei, scriind scenarii, compuneri, meditații, versuri și încă atunci când se organizează concursuri pentru declamatori. La Colegiul pe-

dagogic al Universității de Stat „Iu. Fedkovici” din Cernăuți sunt de acum tradiționale aceste concursuri pentru declamatori în grupele cu predarea în limba română. Studenții se apropie cu mare plăcere de poezia Marelui Cobzar. Dicția corectă, expresivitatea și plasticitatea limbii le permite viitorilor profesori de a lua drept model cuvântul melodios al Cobzarului, să însușească bogăția limbii ucrainene.

Studenții de la colegiu au pregătit albumuri interesante: *Cobzarul – copiilor*, *Șevcenko – pictorul*, *Teste pe marginea creației lui Taras Șevcenko*, au scris o culegere de versuri proprii consacrate poetului – *Cunună Marelui Cobzar*. Concursurile și olimpiadele literare interesante ce se organizează anual la colegiu în timpul decadelor șevcenkiene aprofundează cunoștințele viitorilor învățători, îi inițiază în artă, formează deprinderile lor profesionale.

În timpul lecțiilor de probă în cadrul practicii pedagogice, viitorii învățători folosesc cunoștințele și deprinderile practice obținute în activitatea desfășurată în afara orelor de curs și de aceea lecțiile legate de creația lui Șevcenko sunt interesante, emoționante, fiind folosite pe larg materialele didactice și aparatura audiovizuală. Studenții interpretează cu plăcere cântece compuse pe versuri de Taras Șevcenko, iar în timpul practicii ei învață aceste cântece și cu elevii din clasele primare. Au fost elaborate o serie de lecții practice consacrate creației Marelui Cobzar pentru clasele primare cu folosirea pe larg a muzicii, mijloacelor tehnice de instruire, materialului ilustrativ.

Prin educarea tineretului contemporan în spiritul ideilor național-patriotice asigurăm un nivel înalt conținutului moral-etic al procesului de învățământ într-o unitate organică, cu pregătirea cadrelor de învățători pentru școala națională ucraineană reînnoită. De un real folos ne este în această privință cuvântul nemuritor al Cobzarului.

BIBLIOGRAFIE

1. Șevcenko, T.G., *Opere*, 5 vol., Kiev, Dnipro, 1979, vol. V, p. 7–28.
2. Șevcenko, T.G., *Opere complete*, 6 vol., Dnipro, 1963–1964, vol. VI, p. 18–40.
3. Cialii, M., *Viața și opera lui Taras Șevcenko*. Culegere de materiale cu privire la biografia lui, Kiev, 1982, p. 41–60.
4. Ivakin, Iu., *Comentariu la „Kobzarul” lui Șevcenko. Poeme de până la exil*, Kiev, Dnipro, 1964, p. 60–82.
5. Jur, P., *Petersburgul lui Șevcenko*, Kiev, Veselka, 1972, p. 5–20.

SUMMARY

Pedagogical commentaries on the poetical work of the Ukrainian Kobsa Player illustrates the methods used to teach Sevcenko's poetry in the general school. The article also contains methodical guidance for the way in which Sevcenko's paintings can be used in the teaching process.

Opinia istoricului

„MOLDOVENISM“ VERSUS „ROMÂNISM“ SAU DE CE SE VREA ÎNTOARCEREA LA VREMURILE LUI ROLLER?

Viorica Moisuc

București

Până mai ieri credeam că subproducția editorială a vestitului de tristă amintire A.M. Lazarev privind formarea „limbii“ și a „națiunii“ moldovenesti, alături de nu mai puțin faimoasa *Istorie a Transilvaniei*, produsă de Academia de Științe a Ungariei frățești, reprezintă o culme a denigrării poporului român și a falsificării istoriei sale, totul coafat de subproducția postului francez de televiziune „TV 5“ (subvenționată de banii acelei „Europe“ în care noi tot vrem să... intrăm!). M-am înșelat, căci *Istoria Moldovei în date*, semnată de dl. Vasile Stati și apărută recent la Chișinău (486 p.), într-o formă grafică excelentă, depășește cu mult ce s-a scris până acum împotriva a tot ceea ce înseamnă român, România, civilizație și istorie românească!

Desigur, prima reacție pe care o ai răsfoind o astfel de carte este de a o arunca la coșul de gunoi, unde, de altfel, au ajuns și ajung, inevitabil, toate aceste cantități de hârtie tipărită pe bani grei. La o privire mai atentă însă, constai că nu poți trata cu indiferență cartea semnată de dl. V. Stati, cel puțin din câteva motive: 1. Are girul „științific“ al Academiei de Științe a Moldovei și este recomandată călduros de un colaborator științific al Institutului de Filozofie, Sociologie și Drept al Academiei Moldovei, dl. Vasile Lapteacru, în curata „limbă moldovenească“, în următorii termeni: „... *Istoria Moldovei în date* este o carte folositoare și trebuincioasă nu numai istoricilor, învățătorilor, studenților, profesorilor de istorie, ci și juriștilor, economiștilor și poate, în primul rând, politicienilor – tuturor celor care vor să cunoască adevărata istorie a Moldovei, celor care nu numai [că] țin la demnitatea de Moldovan, de cetățean al Republicii Moldova, ci [sunt] și obligați, în virtutea înaltelor funcții ce le dețin în stat, în structuri judecătorești și de supraveghere să ocrotească aceste demnități, aceste drepturi. În numele istoriei. În buchea legii“ (p. 5–6) – prin urmare, o carte de referință, o carte „de învățatură“ pentru cei care conduc destinele statului românesc din stânga Prutului, prin profesori, elevi și studenți, pentru toată suflarea ce vrea să cunoască „adevărata istorie“. 2. Semnatarul cărții, departe de a se limita la ceea ce anunță în titlu *Istoria Moldovei în date* (de fapt care „Moldovă?“, cea de azi – „Republica Moldova“ –, cea construită de Stalin în 1924 în stânga Nistrului – RSSM –, cea din vremurile când Voievodatul se întindea de la Carpați până spre Bug?), se „ocupă“ de toată istoria și civilizația românilor, de la est la vest și de la nord la sud, făcând-o, cum se zice, praf și pulbere... 3. Citind din scoarță în scoarță cartea semnată de dl. Vasile Stati, ajungi

inevitabil la părerea unor „ghermani“ că a fi român este o „rușine“, dar că a fi „ardelean“ sau „moldovean“ este o „onoare“!. Concluzia ce se degajă din carte este că România – stat și denumire – este o invenție recentă, datorată unor tratate și, desigur, de aici rezultă că desfacerea ei în bucăți e perfect logică și inevitabilă; trei dintre aceste „bucăți“ ar fi Moldova – ce trebuie să se „întregească“ cu partea dintre Carpați și Prut „anexată de *românomari*“ la mijlocul secolului al XIX-lea și care „niciodată n-a făcut parte din România“, Ardealul dintotdeauna „pământ unguresc“ („din sec. al X-lea până în 1920“), anexat și el de *românomari* în 1918, și Dobrogea, „străvechi pământ bulgăresc, care niciodată n-a făcut parte din România“!

Modul cum cei ce au conceput cartea sus-amintită au jonglat cu anumite fapte și date amintește de un joc de biliard în care este lovită o bilă care, la rândul ei, va lovi o altă bilă și așa mai departe... Miza jocului este destrămarea României.

Tocmai din aceste motive nu putem trata indiferent producția recentă a Academiei de Științe a Moldovei pusă sub semnătura d-lui Vasile Stati, deputat în Parlamentul Moldovei din partea Partidului Comunist, demn continuator și reprezentant al istoriografiei sovietice și nostalgic al imperiului sovietic.

*

* * *

Pentru început, este interesant să vedem ce pot afla cititorii din „indicele de locuri“ alcătuit de V. și P. Ivanov, cu privire la unii termeni. De exemplu, **România Mare**: „Regatul Român făcut în urma înglobării Dobrogei (*cedată de ruși în 1878* – subl. ns.), *anexării* (subl. ns.) Republicii Democratice Moldovenești, a Bucovinei în 1919, a *înglobării* (subl. ns.) Transilvaniei în 1920, denumire convențională“... (p.479); mai departe aflăm că a mai existat o Românie... **România Mătățacă**: Regatul român în hotarele anilor 1917–1918 *redus de feldmaresalul german A. von Mackensen* (subl. ns.) la fâșia dintre Siret și Prut, fără Bucovina, denumire convențională...“ (idem). Dar să mergem mai departe și să aflăm și ce este **Transilvania**. Iată definiția ei: „teritoriu istoric, din 990 până în 1920 *a făcut parte din Ungaria* (subl. ns.), în 1920 a fost cedată României“ (p. 482). **Dobrogea** este „*regiune istorică a statului bulgar până în 1878* (subl. ns.), azi în România“ (p. 470), iar **Banatul** este „*regiune istorică la granița cu Iugoslavia, România și Ungaria*“ (p.466); după cum se vede, Banatul, conform formulării amintite, nu mai face parte din nici un stat! În ceea ce privește **Moldova**, aici lucrurile se complică în așa măsură încât un cititor neavizat se pierde, efectiv, în hățișul de termeni folosiți de semnatarul cărții. Astfel, „**Moldova de Vest**“ apare ca unitate de sine stătătoare în următoarele coordonate: „parte a Statului Moldovenesc (1359–1812, 1812–1862) dintre Milcov-Carpați și Prut, care, după 1862, unindu-se cu Valahia (Muntenia), a dispărut ca principat, cu unitate administrativă, *cu caracteristici național-statale*“ (subl. ns., p. 476); mai avem de a face cu „**Moldova de Est**, dintre Prut și Nistru, cu raioanele moldovenești din stânga Nistrului“ (p. 475), apoi cu **Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM)**, „*formațiune național-statală* (subl. ns.) creată la 12.10.1924 *pe baza* (subl. ns.) raioanelor moldovenești din stânga Nistrului“ (p. 478), cu „**Republica Democratică Moldovenească** – stat proclamat la 2.XII.1917 pe teritoriul Moldovei dintre Prut și Nistru (inclusiv jud. Hotin, județele moldovenești nord-pontice dintre gurile Nistrului, Dunării și ale Prutului)“ – p. 478; cu „**Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM)**“ și, în fine, cu „**Republica Moldova, stat**“ (p. 478). După ce ne-am „lămurit“, așadar, cum stau lucrurile cu diferitele „provincii istorice“ ca Transilvania, Banatul,

Dobrogea, Moldova etc., să ne întoarcem la autor și să vedem ce și-a propus să realizeze prin cartea pe care o semnează. Dl. V. Stati mărturisește în primele rânduri ale *Introducerii* disprețul, dar și îngrijorarea sa pentru modul cum s-a scris *până acum* istoria Moldovei. Plecând de la aprecierea lui J. Nehru că „istoria aproape întotdeauna se scrie de cuceritori și reflectă punctul lor de vedere“, dl. Stati afirmă: „Plăsmuirile străine despre istoria Moldovei de la descălecarea (1359) încoace sunt o ilustrație grăitoare a acestui adevăr vechi. Cu foarte rare excepții, autorii – slujitori ai cuceritorilor tătari, turci, unguri, austrieci, poloni, ruși, dar *mai ales români* (subl. ns.), au scris și scriu despre Moldova *prin prisma expansionistă* (subl. ns.), difuzând punctul lor de vedere“ (p. 7). Dar, dacă dl. V. Stati nu prea are ce reproșa tătarilor, polonilor, turcilor, ungarilor și cu atât mai puțin rușilor, el se războiește aprig cu *românii*, dușmani permanenți și neostoiti ai „moldovenilor“, iar ura sa contra a tot ce este *român – românesc* este atât de cumplită încât limba-jul, exprimarea devin suburbane, imposibil sau greu de reprodus. Iată un exemplu: „În decembrie 1917, unități armate române, degerate și hămesite, trec Prutul, năvălesc asupra orașului moldovenesc Leova și satelor din împrejurime: jefuiesc, înjosesc populația, împușcă reprezentanți ai autorităților locale. *Aceasta a fost prima năvălire mișească a României asupra Republicii Democratice Moldovenești*“ (subl. ns., p. 9); sau: „După ce două zile la rând li s-a băgat în cap bumbac româno-unionist, dnii I. Inculeț și D. Cegorean, duși de curmei de C. Stere, se întorc la 23 martie 1918 la Chișinău“ (p. 9). Ura contra Marii Uniri a fostei gubernii a Basarabiei cu Țara, la 27 martie 1918, este exprimată trivial și brutal: „De unde au aflat Al. Marghiloman, *românomarii* (subl. ns.) de atunci, epigonii lor de azi, de ici și de colo, că Moldova, inclusiv Moldova de Est, dintre Prut și Nistru, ar fi «intrat» cândva în sânul Valahiei (Munteniei), ca să «RE-INTRE»? În genere, cum ar putea ZIMBRUL MOLDOVENESC să se cuibărească în penele, pardon – în «sînul» corbului muntenesc (valah)“ (p. 10). De atunci, adică din 1918, și până azi, constată semnatarul cărții, „*servesc panromânomărismul*, artele plastice (de pildă marea frescă din Ateneul Român), cinematografia (peliculele *Burebista*, *Columna*, *Mihai Viteazul* și alte făcături de același gen), publicistica, literatura (una dintre ultimele muniții – romanul *Delirul* de Marin Preda)“. Și mai zice dl. Stati, „cuceritorii români, prin «armele militare» nu rareori ale altora, proslăvite de «armele spirituale» panromânești, plodesc la nesfârșit «motivații teoretice» privind Dobrogea, Ardealul, Basarabia“ (p. 11). Tot despre ceea ce semnatarul cărții numește „motivații teoretice“, aflăm că „în martie 1918 armata română invadatoare, politicienii români au declanșat operația de fabricare a „motivațiilor teoretice“ ale ocupării Republicii Moldova, implicând în această afacere instituții academice de învățământ și chiar ecleziastice (p. 9). Supărat tare de recunoașterea internațională a noilor frontiere ale României de către Conferința de Pace de la Paris din 1919–1920, dl. Stati & Co. își înmoaie iarăși pana în noroi și împroașcă: „timp de aproape doi ani de ședințe, [românii] au *romit*, adică *țigănit*: Bucovina de Nord (subl. ns.) care niciodată n-a fost în componența României, Moldova de Est (Republica Democratăcă Moldovenească) care niciodată n-a fost în componența României, Transilvania, care 1 000 (!) de ani a fost în componența Ungariei și niciodată, nici o zi, în componența României“ (p. 266).

Clasându-i fără rezerve pe Nicolae Iorga, Onisifor Ghibu („agent politic român“), Petre Țuțea, Șerban Papacostea etc. în categoria „epigonilor“, „slujitori ai românimărismului“ care s-au străduit să „motiveze teoretic“ expansiunea („năvala“) românească asupra Moldovei, confecționerii cărții au găsit sprijin deplin în lucrările recente ale prof. Lucian Boia (p. 13, *passim*), ale diletanților publiciști Valentin Stan, Gabriel Andreescu, Renate Weber (pe care-i folosește cu ostentație spre a

susține „moldovenismul“), în producția „istoricului canadian de origine ucraineană“, O. Subtelny, ca să nu mai vorbim de lucrările a numeroși „istorici“ sovietici. Un exemplu: „1994 – noiembrie. Agenția Rompress difuzează studiul analitic politologic *Relațiile României cu Republica Moldova* semnat de Gabriel Andreescu, Valentin Stan și Renate Weber. *Este prima, deocamdată unică* (subl. ns.), după câte știm, și cea mai reușită, până la ora actuală, încercare de a privi și de a analiza, pe temeiul unei retrospective istorice, oricum obiective, în spiritul exigențelor moderne non-emoțional-naționalizante față de dreptul popoarelor la identitate culturală, lingvistică și etnică, relațiile României cu Republica Moldova. Relațiile dintre două state europene care s-au constituit, s-au statornicit și s-au afirmat separat... Dar care, din păcate, au limbi de aceeași origine, au un fond cultural parțial comun... Scriam din „păcate“ pentru că atare „comunități“, întâlnite oriunde și la mulțime de noroade, au împins conducătorii României Regale, Ferdinand I și A. Marghiloman... în ianuarie 1918 și pe Conducătorul României fascizate, Ion Antonescu, la 22 iunie 1941, să năvălească asupra Republicii Moldova, să ocupe pământul moldovenesc, să jefuiască și să înjosească populația Moldovei. Spre deosebire de cea mai mare parte a clasei politice române, de toate culorile și nuanțele, inclusiv comunistă, dar purtând aceeași amprentă: româno-naționalistă, arrogant antimoldovenească, Gabriel Andreescu, Valentin Stan și Renate Weber – cetățeni români! – consideră că moldovenii au dreptul la identitate moldovenească... Slavă Domnului, că măcar cineva din România ne permite să ne considerăm Moldoveni. Este îngrozitor să ne închipuim ce s-ar întâmpla dacă toți românii ne-ar lipsi de acest drept!“ (p. 421). Slabă alinare dacă dl. Stati & Co. și-a găsit consolare doar în eseurile istorico-politico-socialo-juridice ale bieților noștri faliți, noii rolleriști care țin sus stindardul luptei pentru „drepturile omului!“ Necazul „moldoveanului“ Stati, ca și al „cetățenilor români“ sus-amintiți este că „din păcate“, cum bine zicea dl. Stati & Co., „moldovenismul“ acesta este cu picioare de lut, istoria este așa cum au făurit-o oamenii de pe aceste meleaguri de-a lungul a mai bine de două milenii, purtătorii limbii „moldovenești“ n-au reușit în nici un chip să fabrice un dicționar româno-moldovean, nici să ridice un zid chinezesc la Prut, chiar în cele mai aprige momente ale închistării dogmatice sovieto-comuniste. Cât privește eseurile celor trei „cetățeni români“, ele sunt un jalnic exemplu de necunoaștere crasă a istoriei, de răstălmăcire a principiilor de drept internațional, de lipsă de răspundere civică față de interesele vitale ale tuturor românilor.

În fine, este interesant ce crede dl. Stati despre producția pe care o semnează: „Ea reflectă ceea ce s-a petrecut cu adevărat, trecutul (Moldovei), în desfășurarea lui obiectivă (L. Boia)“, este „o privire sinceră în oglindă“. „Acesta a fost îndemnul ce ne-a încurajat osteneala – zice dl. Stati. Acesta este singurul scop și unica misiune a cărții...“ (p. 14). Cât despre „osteneala“ – în adevăr, a fost cu singuranță foarte mare, ca să se poată prezenta cititorilor o asemenea oglindă deformată, strâmbă a istoriei unui colț de țară românească peste care urgia țaristă și sovieto-comunistă a lăsat răni atât de adânci, unele încă sângerânde... În ceea ce privește „scopul unic“ și „misiunea unică“ a cărții – ele răzbesc aproape din fiecare rând și fiecare pagină: plâmuirea din carte are scopul de a învălbi pe români între ei, de a-i separa unii de alții, de a le slăbi rezistența în fața a tot ceea ce poate însemna atentat la istorie – cultură – civilizație unitară bimilenară în același spațiu geografic, de a le mutila sufletul și credința strămoșească. Pentru desfacerea în bucăți a Țării. Despre toate acestea ne vom ocupa în studiul de față.

METODA

Formularea judecăților de valoare pe baza adevărului istoric sunt scoase din firescul procesului cunoașterii, al analizei și sintezei și așezate cu capul în jos. Se pare că dl. Stati & Co. li s-au dat câteva „axiome”, fabricate în laboratoarele imperiale sovietice, cărora aveau menirea să le găsească susținerea documentară. Aceste „axiome” sunt:

- Moldovenii sunt o națiune de sine stătătoare, formată în spațiul geografic dintre Carpații Orientali, Siret și Nistru, cu o limbă proprie, „moldovenească”, și n-au nimic de a face cu „românii” sau „valahii” din Muntenia – Oltenia, le sunt superiori ca civilizație, cultură, obiceiuri. Valahii, singuri sau aliați cu turcii, tătarii, nemții au năvălit mereu peste „moldoveni” pentru a-i cuceri și „româniza”.
- Românii sunt un neam „inferior”, cu subcultură, care au avut ca teritoriu de baștină Muntenia (Valahia). Celelalte provincii ale spațiului românesc, Transilvania, Dobrogea, Banatul și Moldova „de Est”, sunt *niște* „provincii istorice” care s-au aflat dintotdeauna în componența Ungariei și, respectiv, a Rusiei și a Bulgariei. (Desigur, se conturează întrebarea: de unde atâta zel în a oferi Ungariei, Bulgariei și Rusiei o istorie care se potrivește de minune calapoadelor revizioniste?!)
- „România Mare” este o creație de dată recentă (1918) a „românomarilor”, rezultată din Tratatul de Pace; corolarul: desfacerea în părțile componente este inevitabilă.

Acestor teze antefabricate sau judecăți de valoare, scribii de sub pălăria Academiei de Științe a Moldovei au avut misiunea deloc ușoară de a le potrivi argumente care, de bine de rău, să se lege între ele: din cele mai vechi timpuri până azi. Dacă „argumentele” n-au fost găsite, au fost inventate; sau s-a recurs la falsuri grosolane; sau s-a mințit prin omisiune; sau s-au răstălmăcit lucrurile, totul agrementat cu ironii groase, denigrări nelimitate de nici o urmă de bun-simț, de expresii suburbane, mângjirea cu noroi a celor mai nobile figuri ale istoriei noastre naționale. Un exemplu dintre nenumărate altele: *Mihai Viteazul, întâiul unificator de Țară*, este batjocorit de Stati & Co. în astfel de termeni: „Domnul Valahiei, Mihai Viteazul, năvălește mișelește și ocupă Moldova... Amețit de cucerire, *pohticos*, hapsân de pământuri străine, scria cu cinism: Și hotaru Ardealului, POHTA CE AM POHTIT MOLDOVA. Astfel demonstrând că gălăgia politico-istorică despre «unire» este o perdea banală de fum ideologic pentru a astupa *pohtele de teritorii străine*, pentru a motiva teoretic raportul teritorial” (p. 110).

Schema antestabilă pentru întreaga istorie a românilor a fost trasată dintr-un condei, fără complicații. Iată această schemă:

- Pe teritoriul dintre Carpații Orientali și Nistru au trăit viteji *geți* – deosebiți de dacii din sudul Carpaților și din Ardeal; ei au luptat contra romanilor imperialiști pentru a-i elibera pe daci de sub ocupație.
- Geții din zona amintită au fost puternic influențați de slavi, cu care au conlocuit și s-a dezvoltat o societate înfloritoare.
- În Transilvania, unde, după retragerea romanilor, au trecut diferite popoare (cumani, pecenegi, slavi etc.), au venit ungurii care s-au așezat

aici pentru totdeauna, în secolul al X-lea, supunând apoi și Valahia și Moldova.

- Mai târziu, Valahia și Moldova au fost *ocupate* de Imperiul otoman.
- La 1821, Moldova „de Est dintre Prut și Nistru“ a fost „eliberată de Rusia de sub jugul otoman“. Valahia și Moldova „de Vest“ au rămas sub ocupație otomană până când victoria Rusiei asupra Porții, în 1877, le-a adus independența.
- În 1918–1920, prin agresiune și cu ajutorul Aliților (Franța și Marea Britanie), Regatul României a „anexat“ provinciile „străine“: Transilvania, Moldova „de Est dintre Prut și Nistru“, „Nordul Bucovinei“ și Banatul.
- În 1940, la 28 iunie, a avut loc „eliberarea Republicii Moldovenești și a Bucovinei de Nord“ (subl. ns.) de sub ocupația română. Armata Roșie intră în Republica Moldova *luând sub ocrotirea ei viața și avutul populației* (subl. ns.). Așa a fost rezolvată pe cale pașnică pentru totdeauna – crede dl. Stati cu adevărat așa ceva? – așa-numita „problemă a Basarabiei“ (p. 296). În paranteză fie spus, despre care „Republica Moldovenească“ este vorba? Basarabia era o provincie românească ce făcea parte în 1940 din Regatul României, stat național unitar și indivizibil! Dl. Stati încurcă voit lucrurile!
- La 30 august 1940, „Consiliul de Coroană al României *botărăște să elibereze*“ (subl. ns.) mai mult de jumătate din teritoriul Transilvaniei – teritoriu care mai mult de 1000 de ani, din secolul X până în 1920, a fost pământ unguresc – și să-l întoarcă Ungariei; la 7 septembrie, „partea de Sud a Dobrogei, – vechi pământ bulgăresc – este întoarsă Bulgariei“ (p. 297–298).

Pe această tristă și falsă canava a istoriei românilor, fabricată în cine știe ce laborator al vechilor nostalgii imperiale, dl. Stati & Co. brodează „argumente“, „fapte“, „date“ pe care le colorează cum li se cere pentru că grija cea mare a celor ce plâng după marea Uniune Sovietică și după statutul de „cetățeni sovietici“ este... viitorul Moldovei. Căci, zice dl. Stati fără a mai ascunde cu nimic sentimentele sale, la 27 august 1991, „Parlamentul Republicii Moldova adopta Declarația de independență scrisă *la dictarea consultantților de peste Prut*, numele cărora, din anumite considerente nu le divulgăm. Deocamdată“ (p. 411). Sună aproape ca o... amenințare! Ce nu pricepe dl. Stati este că numele acelor care au redactat acel istoric document și au avut tăria să-l prezinte Parlamentului, indiferent cine au fost ei, vor rămâne înscrise în Cartea de Aur a istoriei românilor, iar în ceea ce privește „consultarea“ cu frații de peste Prut, ea era absolut normală și firească; cu cine să se fi consultat liderii de la Chișinău, cu Moscova? Și asta pricepe greu dl. Stati! De altfel, ieșirea Republicii Moldova de sub aripa Rusiei este deplânsă de semnatarul cărții care vede și în acest eveniment „mâna imperialiștilor de la București“, care aranjează treburile la Chișinău. Iată cât de pățimaș se referă la actul proclamării independenței Republicii Moldova: Marea Adunare Națională de la Chișinău din 27 august 1991 a fost... „un miting mare fără nici un statut juridic. Și fără nici o împuternicire juridică. Multă lume venită pe gratis la neamuri, la magazine... Multă gălăgie, căreia i s-a atribuit însă mare preț politic... Deputații Frontului Popular din Moldova dirijează Marea Adunare Națională, transmisă în direct la TVR (sic!). Adunarea IMPUNE Parlamentului votarea nominală (!) a Declarației de independență și adoptarea imnului *Deșteaptă-te, române* (!?)“ (p. 411). Mare necaz le-au provocat rusofililor și rusofonilor aceste evenimente care au scos Moldova de sub călcâiul Moscovei, atât de mare, încât cei ce au scris „opera“ la care ne referim n-au băgat de seamă că printr-o astfel de judecată dărmăș propriu edificiu al cărții, con-

struit tocmai pe ideea „independenței” Moldovei (...din cele mai vechi timpuri și până azi!) De altfel, nici chiar autonomia Moldovei în cadrul Federației Ruse nu a fost deloc agreată de semnatarul cărții, Frontul Popular din Moldova și acțiunile organizate de acesta în noiembrie 1989 aflându-se sub semnul criticilor, al ironiilor grosolane ale d-lui Stati. Iată un exemplu: „1989, 7 noiembrie, orele 9.00. Miliția a fost atacată de o coloană de «stegari» care au rupt drapelele roșii dând buzna în piață. Au scandat lozinci anticonstituționale, au răcnit, au fluierat. Au mărșăluit până la Academie, s-au întors în Piața Biruinței, au mitingat, au răcnit, au fluierat. Puterea oficială s-a speriat, s-a ascuns. Se părea că neolegionarii au pus pâna pe capitala Moldovei. Se părea că iată-iață dau buzna româniilor” (p. 404–405).

„PROTOMOLDOVENII” ȘI... VALAHII

Noțiunii de „moldovean” ca națiune, limbă și stat i s-a creat o bază istorică *sui-generis*. După vechile metode comuniste de „căutare” a identității, Stati & Co. scormonesc adânc și „găsesc” argumente. Aflăm astfel că între Carpați și Nistru au trăit *geții* care au primit numele de *daci* de la... romani. Și, „dat fiind că tot ce-i roman în zonele sud-carpatică [adică în Valahia, România] se consideră rupt din soare și uns de Dumnezeu, cu încetul, pe cale propagandistică (manuale, istoriografie, discursuri politico-savante) numele de *geți* a fost plasat pe planul doi, pe planul din față împingându-se denumirea *daci*” (p. 17). Prin urmare, se atribuie „românilor” intenția deliberată de a-i minimaliza pe „moldovenii”, începând chiar cu „strămoșii” lor, *geții*. Mai aflăm și enormitatea că „noțiunea geografică de Dacia (cu centrul puterii în zona intracarpatică) este o creație (fabricație) relativ târzie a autorilor romani care niciodată n-au văzut-o” (p. 22).

Pregătind ciitorul pentru întâlnirea sa cu romanii în calitatea lor de cuceritori ai spațiului geto-dacic, scribi sus-numiți atrag atenția asupra filiației directe între „îngâmfarea” romanilor și cea a românilor: „Tendința romanilor de a-și glorifica marii conducători, umflându-le până la ridicol meritele, a condus Roma la divinizarea postumă a celui Caesar, apoi a lui Augustus și a succesorilor săi. De atunci s-a înrădăcinat cultul imperial, adorarea conducătorilor romani – Conducătorilor – defuncți și în viață. Acest *cult imperial*, adorarea Conducătorilor în viață, a fost preluat și în teritoriile ocupate de romani. Practicarea ridicolă, stupidă a cultului Conducătorilor în viață se observă la români: Carol, Ferdinand, Mihai, Conducătorul Antonescu, Ceaușescu; la romi: «regele romilor», «împăratul romilor» (p. 22). Răutatea, prostia fără margini a lui Stati & Co. nici măcar nu mai e ascunsă de vorbe meșteșugite: ei „uită” să ne explice cum de au „preluat” *rușii* de la romani practicarea „cultului țarului” – unsul lui Dumnezeu, cultul lui Lenin, Stalin, al urmașilor lor, cult impus prin forță în țările temporar ocupate de sovietici: România, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, Germania de Est etc. Din păcate, români au prostul obicei de a-și renege sau ucide conducătorii: Cuza a fost silit să abdice de „monstruoasa coaliție”, Carol al II-lea a fost alungat din țară în 1940, ca și fiul său, Mihai, în 1947, Antonescu a fost împușcat, Ceaușescu la fel... Cât privește pe Ferdinand sau Carol I, „norocul” lor a fost că erau morți când a venit Armata Roșie „eliberatoare” împingându-i pe comuniști la putere, așa că „doar” li s-au dăruit statuile și pangărit mormintele. Nici azi în România acești remarcabili șefi de stat nu au

măcar câte o statuie! În schimb, de pe malul Nevei, Petru I își admiră nestingherit și neclintit imperiul, indiferent de „orânduirile” ce s-au succedat în Rusia de-a lungul timpurilor! Ciudată logică!

Pentru a deschide calea unor etnogeneze diferite a „românilor” și, respectiv, a „moldovenilor”, semnatarul cărții lansează o teză absolut aiuritoare care depășește prin stupidenie tot ce s-a scris până acum de alți „prieteni” ai noștri și anume: cucerind Dacia, Traian a „nimicit” majoritatea populației iar restul „a fost dus în robie”, după care a constituit provincia „Dacia romană” cu o întindere de circa... 200 kmp! (Prostia autorului este mare, căci suprafața cu pricina, 200 kmp era aceea pe care se întindeau fortificațiile regatului dac!). În continuare se precizează, pentru lămurirea definitivă a cititorului: „Întinderile de la răsărit de Olt, până la Milcov, spațiul carpato-prutean, cu pământurile dintre Siret și Nistru, niciodată n-au fost călcate de *ochincile* cotropitoare ale legionarilor romani! (p. 25). În acest spațiu – „est și nord-est de Carpați”, spațiul carpato-nistrean – se precizează mai departe, au trăit *geți* „care n-au avut nimic (în afară de închipuirile istoriografice de azi) cu cei grupați și stăpâniți în interiorul arcului carpatic” (p. 26).

În logica acestor „moldofoni” care *declară*, fără a aduce nici o dovadă, că în Dacia romanii nimiciseră „majoritatea populației”, iar apoi aduseseră, spre a o popula, coloniști ce vorbeau „latina vulgară” și că între această populație latinofonă și „geții” liberi și viteji din exteriorul arcului carpatic n-a existat nici o legătură, lipsește tocmai veriga principală: cum se face că *toată* populația din spațiul carpato-dunăreano-nistrean până la Tisa vorbea aceeași limbă, latina provincială? Nu ne luminează dl. Stati cam ce limbă vorbeau geții, alta, desigur, decât vecinii lor din provincia romană? În schimb, autorii nu uită să sublinieze gros că geții liberi au atacat neostoit pe romani, care, în cele din urmă, au părăsit Dacia. În acest moment al expunerii, autorii preferă să se complacă într-o situație obiectivist-confuză: afirmă, pe de o parte, că retragerea romană din Dacia a însemnat și plecarea populației, după care arată că totuși a mai rămas câte ceva... Oricum, situația se simplifică o dată cu venirea slavilor care s-au așezat masiv – *nota bene* – la est de Prut și în nordul Mării Negre, în vreme ce, cu un secol mai devreme, hunii dominau toată zona din Panonia la nordul Dunării. Sub influența determinantă a slavilor, în estul Carpaților Orientali s-a format o limbă neolatină cu trăsături proprii, aparținând *volobilor* care sunt, cum aflăm la p. 42, „**PROTOMOLDOVENII**” – „cei mai vechi moldoveni în spațiul lor istoric carpato-nistrean”. Desigur că în această schemă, Rusia Kieveană a exercitat o influență hotărâtoare asupra dezvoltării „protomoldovenilor” din spațiul geografic amintit, pe când regatul ungar s-a așezat temeinic în Polonia, Transilvania și Maramureș, după care aflăm următoarele: „*Transilvania, teritoriu istoric, din 990 până în 1920 a făcut parte din Ungaria, în 1920 a fost cedată României. Maramureșul este o regiune istorică a Transilvaniei, în vechime a fost populată de dacii liberi, de volobi și de slavi. Maramureșul, ca și spațiul carpato-nistrean, niciodată n-a fost sub dominație efectivă a Daciei. Nici a celei romane, nici a celei neromane*” (p. 42). Argumente, dl. Stati nu ne servește. Anunțând că *Gesta Hungarorum* (cronica anonimă a regelui Bella) este „izvorul principal pentru cunoașterea realităților din interiorul arcului carpatic în vremea venirii maghiarilor (896 și deceniile următoare)” (p. 44), nu ne dă nici un fel de informație. Ori, se știe bine că această cronică conține date precise și ample despre existența, *înainte de venirea ungarilor în Panonia*, a voievodatelor și cnezatelor românești în Transilvania, Maramureș și Banat. Toate acestea pe semnatarul cărții nu-l interesează; *minte prin omisiune pentru a lăsa în necunoscut continuitatea și permanența românilor în Transilvania*. Constituirea Voievodatului Țării Românești este de asemenea „omisă, ca și, pentru perioada anterioară, *existența dovedită, amplu*

documentată a cnezatelor și voievodatelor în zonele Olteniei, Munteniei și Dobrogei. În schimb, cu o încăpățănare demnă de o cauză mai bună, dl. Stati denumește invariabil statul Țării Românești în termenii „formațiunea teritorială sud-carpatică – Terra Transalpina” sau Ungro-Vlahia cu precizarea repetată la nesfârșit că ea aparține Regatului Ungariei! (v. p. 47 și passim). Pe de altă parte, subliniind că Dragoș și mai apoi Bogdan *au venit din Maramureșul ungiuresc*, arată că Voievodatul Moldovei a „scuturat” dominația regatului maghiar, istoria începutului statalității Moldovei fiind înecată în fantezii de călimară.

Foarte simptomatic pentru mentalitatea aservită dogmatismului sovietic este modul de tratare a chestiunii organizării Bisericii la români. Așa, de exemplu, se omite total faptul că *prima Mitropolie românească* s-a făcut la Curtea de Argeș la 1359, iar a doua la Turnu-Severin zece ani mai târziu; în schimb, se *subliniază apăsător* înființarea episcopiei catolice la Siret! Cât privește scrierea cirilică folosită de români, autorul se află într-o confuzie totală.

Un aspect de maximă periculozitate în prezentarea **falsă** a istoriei românilor este împărțirea în „buni” și „răi” a voievozilor români: cei „răi” în Țara Românească („Terra Transalpina”), cei „buni” în Moldova. După această schemă, voievozii din Țara Românească sunt prezentați, fără rezerve, ca niște trădători, proști, îngâmfăți și, înainte de toate, ca uneltitori contra Moldovei, nutrinți planuri de zdrobire sau ocupare a acesteia, evident făcându-și aliați în aceste planuri pe turci! Luminoasa figură a lui Mircea cel Bătrân apare ca „domn ortodox credincios păgânilor turci care luptau cu credincioșii”; „valahii (muntenii), în alianță credincioasă cu turcii au contribuit eficient la înscăunarea sultanilor turci” (p. 62). Dl. Stati n-a auzit de epopeea de la Rovine și nici măcar de evocarea ei de poetul „moldovean” Mihai Eminescu în *Scrisoarea III...* Mai târziu, aflăm că Dan al II-lea, „domnul Valahiei năvălește în Moldova... *Este primul atac al valabilor (muntenilor) asupra Moldovei*” (p. 64); tot așa „năvălesc” și Vlad Dracul și cei care i-au urmat. O atenție „specială” se acordă lui Mihai Viteazul care este batjocorit copios, așa cum arătam mai sus; el „năvălește mișelește în Moldova, ocupă pentru câteva săptămâni Țara Moldovei” (p. 108); Matei Basarab n-are nici el parte de o prezentare mai bună, căci, ne învață dl. Stati, „năvălește împreună cu Turcii în Moldova” și o pradă (p. 121); cât despre Constantin Brâncoveanu, acest martir al neamului românesc și al credinței ortodoxe, aflăm că el a rămas în istoria românilor prin aceea că... „în timpul campaniei de la Prut din 1711 a trădat cauza comună...” și că în 1714 „a fost executat la Istanbul!!!” (p. 135). Atât socotește dl. Stati că „merită” acest voievod român! Spre deosebire de voievozii „răi” din Țara Românească, voievozii „buni” ai Moldovei n-au atacat niciodată Țara Românească, ei au „pătruns” pe teritoriul acesteia pentru a-i „pedepsi” pe „domnii valahi trădători, credincioși turcilor!” Periculoasă această încercare de sădire a discriminării între români și români în istoria națională, în cel mai pur stil stalinist! Căci iată ce zice dl. Stati pe șleau: Moldova „e țara oamenilor prudenți care au dat pe cei mai mari bărbați de geniu, dar prea puțin aventurieri. Spirite critice și creatoare, moldovenii au dat pe Eminescu, pe când muntenii, pe Tudor Vladimirescu răsculatul și pe Mihai cuceritorul”. Citind asemenea aserțiuni lipsite nu de adevăr istoric, căci nici nu mai poate fi vorba de el, ci pur și simplu de cel mai elementar bun-simț, te întrebi cu stupeoare ce vrea să demonstreze dl. Stati? În slujba cui se află? Ce interese urmărește? Căci cine a negat vreodată valoarea lui Eminescu? De ce ponegrește dl. Stati cu atâta încrâncenare figurile intrate în legenda istoriei românilor? Mihai Viteazul, Tepeș, Constantin Brâncoveanu, Mircea sau Matei Basarab n-au nevoie de scribii comuniști plantați și întreținuți de Moscova pe meleagurile basarabene ca să le „fabrice” istoria. Ei, ca și Ștefan cel Mare și Sfânt, Eminescu sau Vasile Lupu și Cantemir, ei toți au fost ai *tuturor românilor*,

n-au fost „moldovenii“ sau „muntenii“: sunt purtători ai aceleiași culturi materiale și spirituale românești. Cine-i dă dreptul d-lui Stati să „extragă“ din istoria națională a românilor câteva personalități și să le așeze sub clopotul „moldovenismului“, opunându-le „românilor“?

O ALTĂ OBSESIIE A „MOLDOVENISMULUI“: RUȘII „ELIBERATORI“

Cele mai flagrante falsuri, minciuni prin omisiune, deformări ale istoriei românilor se află în părțile referitoare la relațiile româno-ruse și româno-sovietice. Dacă cineva ar urma sfatul d-lui Lapteacru, cercetător științific în cadrul Academiei de Științe a Moldovei și ar considera *Istoria Moldovei în date* drept o „carte de învățătură“ pentru tot ce înseamnă istorie a Moldovei de la începuturi până azi, ar afla că Imperiul rus a fost în permanență, începând cu sec. al XVIII-lea, „victima“ încălcării de către turci a tratatelor, „victima poftelor expansioniste otomane“, că ambasadorii ruși la Constantinopol „apărau“ interesele Moldovei și ale Munteniei (p. 157–158, *passim*). Armata rusă nu „ocupă“ Principatele niciodată, ea „intră“ și le „eliberează“!!

Preocuparea Imperiului rus de a „elibera“ Principatele române se pare că a fost, după știința d-lui Stati, o componentă principală a politicii sale externe; ideea este preluată de dl. Stati de la antecesorii lui sovietici. Aflăm, așadar, că încă la sfârșitul sec. al XVIII-lea, armata rusă a „eliberat“ teritoriul dintre Bug și Nistru de sub „ocupația turcilor și tătarilor și l-a alipit Rusiei“ (p. 168), sigur că în „mărinimia“ lor, rușii au purces la continuarea acțiunii de „eliberare“ a românilor, așa că, văzând o altă „încălcare“ de către turci a tratatelor, Rusia a pornit războiul de pedepsire a păgânilor și în 1812 „Moldova dintre Prut și Nistru a fost eliberată de sub jugul otoman și alipită la Rusia“ (p. 169–170).

Desigur, nu este locul unei discuții ample pe această temă. Lucrurile se știu. Totuși, câteva chestiuni trebuie precizate. Dl. Stati, ori nu știe, ori se face că nu știe care este *statutul politic* al Principatelor române. Ele nu se aflau „sub jugul otoman“, ci erau *state autonome* vasale Imperiului otoman, relații statornicite în cadrul unor tratate speciale care cuprindeau *obligația Porții de a apăra teritoriul Principatelor* și de a le respecta suveranitatea pe acest teritoriu. Acest gen de relații cu otomanii s-au statornicit pe vremea lui Mircea cel Bătrân și, respectiv, Ștefan cel Mare. Ori, aflăm cu stupeoare, după „învățătura“ d-lui Stati, că abia în 1856 (la Conferința de Pace de la Paris care a încheiat războiul Crimeii) Moldova „de Vest, Valahia (Muntenia) și Serbia erau proclamate autonome rămânând totuși vasale Turciei“ (p. 198).

Așadar, înfrântă în războiul cu rușii în 1812, Poarta a cedat presiunilor și Rusia a anexat, pur și simplu, partea de răsărit a Principatului autonom al Moldovei, extinzându-și hotarele spre vest, de la Bug la Prut. În cartea „de învățătură“ prezentată de Academia de Științe a Moldovei nu se suflă însă nici o vorbă despre înțelegerile secrete dintre Napoleon și țarul Alexandru privind ocuparea de către Rusia a Principatelor române, nici despre planurile Ecateriei a II-a, nici despre prejudiciile enorme aduse românilor de ocupația repetată a muscalilor

și jafurile acestora. Aflăm încă că „izbânzile armatei ruse în războiul din 1877–1878 au eliberat România de vasalitatea turcă, asigurându-i independența“, mai mult, „Dobrogea, pentru prima dată în istoria ei a fost inclusă în componența României“ (p. 212), omițându-se, desigur, faptul că statele feudale românești din sudul Dunării au făcut parte din Țara Românească încă sub Mircea cel Bătrân! Absolut *nimic* nu spune dl. Stati despre Declarația de independență a României la 9 mai 1877, despre efortul ei în război, despre arhicunoscuta telegramă trimisă domnitorului Carol I de marele duce Nicolae în care îl ruga pe acesta să-i vină urgent în ajutor cu armata română, nici de mârșăvia „aliatului“ rus care, drept mulțumire pentru ajutorul dat de români în luptele din sudul Dunării, a încercat să ocupe de-a binelea România și să-i dezarmeze armata!

Am găsit totuși și o notă „critică“ la adresa rușilor atunci când se vorbește de acordul ruso-român din septembrie 1914, arătându-se că acesta „a prefigurat anexarea Transilvaniei care până atunci, mai bine de o mie de ani, a fost parte componentă a Ungariei“?! (p. 237). Cu multă „convingere“ pledează dl. Stati, pe tot parcursul cărții, cauza „Ungariei milenare“. Te întrebi, oare ce-l mână, doar subiectul nu face parte din aria problematică a *Istoriei Moldovei în date!?* Să fie oare o întâmplare? Greu de crezut!

Toată desfășurarea participării României la Războiul reîntregirii țării este întinată de aprecieri și expresii grosolane, de ironii ce frizează ridicolul. O mostră extraordinară nu numai de falsificare a istoriei, dar și de limbaj incalificabil este „explicația“ votului din Sfatul Țării, la 27 martie 1918, în favoarea Unirii cu România. „Din ianuarie–februarie 1918, în urma activității subversive a agenturii române, mai mult sau mai puțin secrete (O. Ghibu, C. Stere, O. Goga ș.a.), Partidul Național Moldovenesc devine un instrument docil în mâinile expansioniștilor *românomari*. Fondatorii săi, liderii săi, I. Pelvian, V. Stroescu, Gore ș.a. fiind asurzii de frazeologia românească, momiți, ademeniți, cumpărați (cu viitoare protofolii și titluri), duși de curmei de agentura română (lucru ce se întâmplă și în 1990–1998 cu mai multe formațiuni din Republica Moldova), au trădat interesele moldovenilor, au trădat statul moldovenesc“ (p. 246). Nici Nicolae Iorga nu scapă mai ieftin din mâinile „moldoveanului“ Stati: „lucrările «basarabene» ale lui Iorga sunt pătrunse de ideea **românomare** expansionistă, exprimată sfidător la acest **român hulpav** după pământuri străine“! Nu cred că mai suportă vreun comentariu frazele de mai sus. Roller a fost chiar întrecut de demnia săi urmași.

Dl. Stati o ține într-o ironie groasă când vorbește de armata română care „**a obținut** dezastrul de la Turtucaia“, „**a realizat** dezastrul de la Bazargic“, „**a organizat** fuga generală din Transilvania“ iar „înțeleptul ei stat major în trei luni **a pierdut** aproape toată țara și **s-a înghesuit** între Carpați și Prut“! (p. 247–248). Și, neputându-și controla ura contra României, Stati spune: „Singura, unica și **cea mai răsunătoare operație militară glorioasă**, efectuată de România în primul război mondial, a fost **ocuparea mișească de către armatele române flămânde și zdrențăroase, a Republicii Moldova**, care nu avea nici un scut de apărare“ (p. 258). „Scutul“ acela ar fi trebuit să fie, desigur, Rusia!

Curios, deși ambalat în criticarea românilor în 1918, dl. Stati nu uită să se refere la un eveniment *lipsit total de semnificație pentru situația din Basarabia aceluia an*, și anume, cunoscutul **Manifest** al împăratului Carol al Austro-Ungariei, „**Către popoarele mele credincioase**“, în care – aflăm de la semnatarul cărții – se preconiza „reorganizarea Austro-Ungariei într-o federație de state independente: austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean. **Transilvania rămânea în componența Ungariei, cum a și fost, încă din secolul al X-lea**“ (p. 253), se precizează

în lucrare. E limpede că dl. Stati dorește să păstreze trează atenția cititorului asupra... situației **Transilvaniei**, „**pământ unguresc**“!

Imperialismul sovietic față de România după Unirea Basarabiei la 1918 a avut ca țintă nu numai re-anexarea provinciei pierdute, ci și destabilizarea României, provocarea de război civil, răsturnarea regimului existent și ocuparea țării. În cartea semnată de V. Stati, toate acestea sunt prezentate ca fiind o preocupare specială a URSS de a „elibera Republica Moldova [nu se specifică dacă e vorba de toată Moldova sau de «Moldova de est dintre Prut și Nistru»] de sub ocupația română”. Cu nemăsurată satisfacție povestește V. Stati cu lux de amănunte cum s-a creat la Odesa în mai 1919 „Guvernul provizoriu Muncitoresc-Țărănesc în vederea administrării Basarabiei care urma să fie *eliberată de sub ocupația română*”, guvern care, în același an, a proclamat Basarabia, nici mai mult nici mai puțin, decât „Republică Sovietică Socialistă”, ceea ce, precizează semnatarul cărții, a fost „un important pas pe calea creării statului sovietic moldovenesc” (p. 257). „Lupta” URSS pentru „eliberarea” Basarabiei ar fi trebuit să se finalizeze în 1924 când a avut loc „cea mai mare răscoală a oamenilor muncii din **Republica** Moldova [care Republică? Ea nu exista la acea dată!] împotriva ocupanților români, pentru eliberarea pământului moldovenesc” (p. 267); este vorba, cum se știe, de rebeliunea bolșevică de la Tatar-Bunar, organizată minuțios de Moscova prin intermediul Cominternului și a agenților săi în România, a grupurilor înarmate bolșevice venite clandestin de peste Nistru. Dl. Stati nu suflă însă o vorbă despre împărțirea României în cinci zone unde trebuia declanșată rebeliunea, scopul final fiind izolarea, rând pe rând, a provinciilor istorice românești (cu ajutorul P.C. din Ungaria pentru Transilvania, al P.C. din Bulgaria pentru Dobrogea, al Ucrainei sovietice pentru Bucovina), răsturnarea regimului politic existent și instaurarea așa-zisei „puteri sovietice”, adică a ocupației URSS. Tocmai eșecul acestei temerare tentative a înverșunat Moscova împotriva României și, în acele condiții, Biroul Politic al P.C. din Rusia „a acceptat propunerea C.C. al P.C. Ucrainean din 19.09.1924 despre crearea RSS Moldovenești Autonome” (p. 267). D-lui Stati i se pare nu numai firească, dar și „salutară” această decizie, după cum o mare realizare i se pare a fi fost și crearea în străinătate a „Asociației basarabenilor care atrăgeau atenția opiniei publice mondiale asupra situației Moldovei ocupată de România... mobiliza opinia publică democratică mondială în sprijinul eliberării Moldovei de est dintre Prut și Nistru de sub jugul român” (p. 269)! Stupefiantă acceptare, chiar și teoretică, a poziției URSS față de un stat străin, fie el România sau oricare altul. Este limpede pentru oricine că ceea ce a întreprins URSS în anii 1919–1924 privind așa-zisa „organizare” a unei inexistente „Republicii Moldovenești”, punerea la cale a unor acțiuni de destabilizare în România cu participarea unor formațiuni paramilitare constituite pe teritoriul sovietic și introduse fraudulos pe teritoriul unui stat independent și suveran, tentativa de provocare de război civil a reprezentat din partea URSS o încălcare flagrantă a dreptului internațional, un atentat injustificabil la adresa unui stat vecin.

Falsul grosolan, invențiile, minciunile și omisiunile, debitate în același vocabular insalubru caracterizează expunerea politicii externe a României în perioada interbelică. În ce privește pactul sovieto-german din 23 august 1939 și Protocolul său secret, Stati se spală pe mâini introducând un lung citat din „opera” unicilor său prieteni „români” Gabriel Andreescu, Valentin Stan și Renate Weber, care consideră că azi nu mai avem de a face cu nici un fel de „consecință a Pactului Molotov–Ribbentrop”, pact care a fost anulat în iunie 1941 și că, de fapt, acel pact „nu a trasat frontiere politico-militare, ci numai a delimitat sfera de influență” (p. 294). Cei patru esești ori nu știu, ori se fac a nu ști că „sferele de influență” erau denu-

mite foarte clar, „Basarabia“!, iar în iunie 1940, guvernul sovietic a cerut României *exact* această provincie, la care a mai adăugat o alta, Bucovina; că în 1944 URSS a *re-anexat integral* aceste provincii românești; Tratatul de Pace din 1947 precizează frontiera româno-sovietică pe aceeași linie de demarcație din iunie 1940, acceptându-se ca „valabilă“ minciuna sfruntată a părții sovietice despre existența unui așa-zis „acord“ între guvernele român și sovietic în iunie 1940 privind această frontieră. Prin urmare, punctul de plecare este pactul sovieto-german cu Protocolul lui secret. Sigur că zecile de ani de ocupație sovietică și teroare comunistă și de o parte și de cealaltă parte a Prutului au schimbat multe dintre datele problemei anului 1940, dar condamnarea acestui pact și a consecințelor sale este, fără îndoială, o reparație, fie ea și morală pe care poporul român are tot dreptul să o ceară. După ce la 28 iunie 1940 se produce „eliberarea Republicii Moldova și a Bucovinei de nord de sub ocupația română“ (p. 296) de către URSS, îl aflăm și pe Hitler în postura de „eliberator“, căci iață ce zice dl. Stati: la 15 iulie 1940 „Hitler adresează regelui României o scrisoare, prin care îi cere pe un ton ultimativ să elibereze unele teritorii care totdeauna au aparținut Ungariei“. Ca urmare, Consiliul de Coroană „hotărăște (subl. ns.) să elibereze mai mult de jumătate din teritoriul Transilvaniei, teritoriu care mai mult de 1000 (!) de ani, din secolul X până în 1920, a fost pământ unguresc – și să-l întoarcă Ungariei“ (subl. ns., p. 297), iar la 7 septembrie „partea de sud a Dobrogei, pământ bulgăresc, este întoarsă Bulgariei“ (p. 298). Acest proces de „eliberare“ a teritoriilor pe care România le „anexase“ în 1918 n-ar fi fost îndestulător, căci, după mintea d-lui Stati, rău au făcut „Germania și Italia, neamuri de sânge și politice ale românilor“ garantând noile granițe ale României (p. 297).

Reaua voință, ura lui Stati și a stăpânilor săi contra românilor și a României atinge cote paroxistice când se vorbește de Mareșalul Antonescu. Acesta apare ca un criminal sângeros care „a târât România în războiul criminal împotriva URSS și a Republicii Moldova“; în schimb, teroarea instaurată de bolșevici în Basarabia în scurta perioadă de ocupație, din iunie 1940 până în iunie 1941, apare în termeni incredibili de felul: „operația de extragere a elementului antisovietic din RSS Moldovenească, din Cernăuți și Izmail“ sau operația „de izolare“ a zeci de mii de români („moldoveni“), de „convoierea pe etape“ și „așezarea cu traiul și aranjarea la lucru a contingentelor speciale“, adică arestarea, deportarea în masă a românilor din satele și orașele Basarabiei și Bucovinei ocupate, trimiterea la munca forțată! Aceasta a fost „eliberarea“ – a câta oară? – săvârșită de ruși asupra românilor: să li se piardă urma, să li se distrugă spița. În alți termeni: epurare etnică în masă și genocid.

Cât privește „eliberarea“ din 1944 a Basarabiei și nordului Bucovinei, ea a fost urmată de un program și mai „viguros“ de „extragere“ a „elementelor antisovietice, a culacilor, a elementelor care au colaborat cu ocupantul român“ (este de-a dreptul cutremurător pasajul de la p. 319 unde se justifică această cumplită teroare și exterminare a românilor din teritoriile anexate!)

Este de la sine înțeles că acest scrib vândut străinilor minte și prin fals, și prin omisiune, referitor la tot ce se leagă de împărțirea sferelor de influență în anii războiului, între URSS și aliații săi (conferințele de la Moscova, Teheran, Ialta).

*

* * *

Revedind la ideea exprimată la începutul acestui studiu dacă este sau nu cazul să ne aplecăm asupra unei subproducții ca cea de față, îmi vine în minte o

foarte lucidă abordare a unei probleme de acest gen de către distinsul profesor Neagu Djuvara. Referindu-se la vestita *Istorie a Transilvaniei*, lansată în decembrie 1992 cu mare zarvă în Franța, prof. Djuvara arăta: „Unii spun că n-ar trebui să ne «sinchisim»: noi avem Transilvania și noi aveam dreptatea noastră. Ce ne pasă de publicațiile Budapestei? Nu sunt de aceeași părere“. O astfel de lucrare – continua N. Djuvara – „apără până la necinste intelectuală teze pe care quasi-unanimitatea istoricilor le-au respins“, o lucrare în care „îndărătnicia savanților unguri de a se crampona de teza «întâietății maghiare în Ardeal» falsificând documente istorice, poate avea ca rezultat, în ceea ce-l privește pe cititorul neștiutor sau neprevenit o eficacitate îngrijorătoare“. Acesta va rămâne cu imaginea că Transilvania „este o provincie ungară milenară unde toată cultura a fost maghiară (sau germană), unde românii au sosit târziu, ca păstori nomazi, cu moravuri primitive, s-au înmulțit ca iepurii, iar în secolul nostru, profitând de superioritatea lor numerică și de împrejurarea (azi atât de criticată) a tratatelor de la Versailles, îi persecută crunt pe unguri și vor să șteargă orice urmă a autenticului trecut transilvan“ (revista 22, nr. 2, 3/1993).

Păstrând proporțiile, și ținând cont de specific, cartea semnată de Vasile Stati, *Istoria Moldovei în date*, pusă sub pălăria Academiei de Științe a Moldovei, vine să completeze și să întărească falsurile din *Istoria Transilvaniei* a Academiei de Științe a Ungariei. Trăgând linie și coroborând concluziile celor două cărți apare cu claritate „imaginea“ pe care ar trebui să și-o creeze un cititor neavizat despre istoria românilor:

- **Români n-au existat** în Transilvania, Moldova, Crișana, Maramureș, Banat, Dobrogea; **în Transilvania** și în celelalte provincii vestice au venit „după“ unguri, în **Moldova** n-au venit deloc, acolo au fost și **sunt „moldoveni“**.
- Români, „înapoiți“ și „războinici“ au cucerit cu armele Moldova „de est“, ținând-o sub ocupație circa 25 de ani, timp în care **au „românizat-o“**; **Transilvania este „pământ unguresc“** anexat de România în 1918, iar **Dobrogea – „pământ bulgăresc“** – n-a făcut nici el parte vreodată din România.

Concluzia concluziilor: „România“ a fost și este un stat făcut din bucăți lipite artificial care, în mod firesc, trebuie să se desfacă. Metoda și mijloacele pentru atingerea acestui scop se adaptează împrejurărilor.

Cartea semnată de Vasile Stati, departe de a fi ceva izolat, se încadrează în curentul „moldovenismului“, foarte activ în ultimii ani nu numai în Republica Moldova, ci și în teritoriile locuite de români în Ucraina. Dacă în Moldova el are ca explicație și faptul că într-un singur stat românesc dispar, prin forța lucrurilor, un mare număr de funcționari superiori, de șefi, împreună cu toată clientela lor politică, se anulează perspectiva re-înglobării Republicii Moldova, ca entitate mai mult sau mai puțin autonomă, în marea „familie“ a CSI, în Ucraina, „moldovenismul“ are și alte rațiuni. El dezarmează și divizează mișcarea națională a românilor din nordul Bucovinei și sudul Basarabiei, o slăbește, anulează legăturile cu România, pe toate planurile, și oferă Ucrainei șanse sporite de deznaționalizare a românilor. Nu întâmplător, autoritățile ucrainene sprijină „moldovenismul“ și „Asociația național-culturală moldovenească“, condusă de dl. Fetescu, oferindu-i pălăria Academiei de Științe a Ucrainei în februarie 1999, când Asociația a organizat o Conferință științifico-practică internațională la Odesa, obiectivul Conferinței științifico-practice a fost de a „demonstra“ că „etnia“ moldovenilor este separată de cea a „românilor“, că limba „moldovenească“ este altceva decât cea românească; tema Conferinței a fost edificatoare din acest punct de vedere: *Moldovenii din*

Ucraina: retrospectivă istorică și actualitate. Pericolul reprezentat de curentul și mișcarea „moldovenismului” în zonele amintite din Ucraina a fost relevat de aproape toți vorbitorii în cadrul **Primului Congres al intelectualității românești din Ucraina** care a avut loc la Cernăuți la 25 aprilie 1999. S-a demonstrat cu argumente lingvistice, istorice, toponimice etc. inconsistența teoriei „moldovenismului”, arătându-se că ea este un instrument în mâna administrației ucrainene pentru dezbinarea și lipsirea de drepturi a românilor

Memorandum-ul adoptat cu unanimitate de voturi de participanții la Congresul intelectualității respinge hotărât acest curent și atrage atenția administrației ucrainene asupra faptului că susținerea și stimularea „moldovenismului” contravine actelor fundamentale din legislația Ucrainei cu privire la drepturile minorităților, în general, ale minorităților române, în special.

Pentru toate aceste motive m-am ocupat de cartea *Istoria Moldovei în date*: „opera” se înscrie în curentul „moldovenist” stimulat de rusofoni, de ucraineni, de Moscova, atât în Republica Moldova, cât și în Ucraina pentru dezbinarea românilor în vederea deznaționalizării și a dominației lor. Pe un plan mai larg, se înscrie într-o politică generală de fărâmițare a statelor sub pretextul apărării „drepturilor minorităților” sau a „drepturilor omului”, politică ce-i vizează și pe români, cărora trebuie să li se „șteargă” din mentalitate sentimentul național și mândria de a aparține celui mai vechi popor din Europa de Răsărit, primului popor creștin de pe continent.

SUMMARY

The article represents the opinions of Prof. Viorica Moisuc, PhD, regarding Vasile Stati's book, *The History of Moldova in Data*, edited in Chisinau under the auspices of the Academy of Science of Moldova and recommended by Vasile Lapteacru, scientific collaborator of the Institute for Philosophy, Sociology and Law of the Academy of Moldova.

The book asserts that Romania – as a state and a name – is a „recent innovation due to certain treaties”, wherefore its logical split into „three parts”. The article punctures the author's anti-Romanian attitude with regard to the problem of Transylvania, Moldova and Wallachia, point out the danger such a view may present, Vasile Stati persists in advocating the idea of „Moldovenism” and of the „Moldovan language”, a very active trend in the past several years in Ukraine and the Republic of Moldova. Point out that at present Ukrainian authorities support the „concept” of Moldovan nationality and language which were different – so they say – from the Romanian ones, Moisuc underlines the real danger that V. Stati's opinions represent for the national identity of the Romanians in Ukraine; this danger was pointed out by all speakers at the First Congress of the Romanian Intellectuals in Ukraine, organised in April 1999 in Cernauti...

GLASUL BUCOVINEI, NR. 1-4, 1999

SUMAR

IN MEMORIAM

- Grigorovici, Radu**, *Vladimir Trebici*.nr. 2, p. 3-6.
Sandu, Dumitru, *La despărțirea de profesorul
Vladimir Trebici. 16 februarie 1999*nr. 2, p. 7-9.
Din memoriile lui Vladimir Trebici (fragmente)nr. 2, p. 10-26.
Bodea, Cornelia, *Memoriei profesorului
Gheorghe G. Ursul*nr. 2, p. 27-32.

DIALOGURI CU BUCOVINENII

- Andru, Vasile – Tărățeanu, Vasile**, *Călătorie la origini (Cernăuți –
Babrinești – București)*nr. 3.
Rachieru, Adrian Dinu – Tărățeanu, Vasile, *Bucovina
e iluzia mea*nr. 4, p. 3-19.

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Bostan, Grigore C.**, *Universitatea din Cernăuți, 1998* . . nr. 1, p. 26-31.
Bizovi, Vasile, *Predarea limbii și literaturii române în școlile din
regiunea Cernăuți*nr. 1, p. 31-37.
Căruntu, Mihai-Aurelian, *Calvarul repatrierilor din nordul Bucovinei
(iulie 1940 – iunie 1941)*nr. 4, p. 52-63.
Iacobescu, Mihai, *Împreună împotriva vicisitudinilor istorice: crâmpie
din istoria relațiilor româno-poloneze din Bucovina*nr. 3.
Iacobescu, Mihai, *Aspecte ale sistemului bancar din Bucovina în
ajunul primului război mondial*nr. 4, p. 20-32.

- Lipan, Vasile, I.**, *Învățământul farmaceutic la Universitatea din Cernăuți*nr. 3.
- Lupu, Ioan**, *Linii ferate „locale” pe teritoriul istoric al Bucovinei* nr. 1, p. 14–25.
- Pânzariu, Cristina**, *Satul bucovinean în contextul evenimentelor de la 1848*nr. 4, p. 33–39.
- Popescu, Ilie**, *Calvarul românilor din regiunea Cernăuți sub regimul stalinist*nr. 1, p. 37–41
- Sandul, Grigore**, *Orașul Cernăuți și populația sa de-a lungul istoriei*nr. 4, p. 64–71.
- Stan, Constantin I.**, *Un monument al luptei pentru unitate națională: Congresul românilor de peste hotare – 15 martie 1915* nr. 1, p. 3–14.
- Țăruș, Didina**, *Șase veacuri de statornicie* nr. 4, p. 72–79.
- Văratîc, Vitalie**, *Problema Bucovinei în perioada dintre semnarea protocolului adițional secret sovieto-german (23 august 1939) și nota ultimativă sovietică (26 iunie 1940)* nr. 4, p. 40–51.

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE – CERNĂUȚI. PRIMĂVARA ANULUI 1999

- Andrieș, Tudor**, *Potențialul intelectual al românilor din nordul Bucovinei*nr. 2, p. 33–34.
- Bostan, Grigore C.**, *Întru păstrarea și cultivarea spiritului românesc* nr. 2, p. 35–40.
- Cernov, Alexandrina**, *Învățământul în limba română în Ucraina: Condiții, probleme și perspective* nr. 2, p. 41–43.
- Cernov, Alexandrina**, *Conferința „Limba și literatura română în școlile din Ucraina” (14–15 mai 1999). Cuvânt de deschidere*nr. 2, p. 61–62.
- Cernov, Alexandrina**, *Problemele și sacrificiul predării limbii și literaturii române în școlile din Ucraina: Concepții și legi, programe și manuale* nr. 2, p. 68–72.
- Chivu, Gheorghe**, *Cultivarea limbii române în școlile românești din afara granițelor României* nr. 2, p. 78–82.
- Luceac, Ilie**, *Cultivarea vorbirii orale și scrise la ciclul primar în școala generală: situația actuală și perspective pe viitor* . . . nr. 2, p. 73–77.
- Toacă, Maria**, *O nouă etapă în lupta pentru dăinuirea limbii române*nr. 3, p. 59–60.
- Doleanțele populației românești din regiunea Cernăuți (Ucraina) în domeniul social-economic, al culturii și învățământului*nr. 2, p. 52–60.
- Legea Ucrainei. Despre introducerea modificărilor la Legea Ucrainei „Cu privire la minoritățile naționale în Ucraina” (Proiect)*nr. 2, p. 56–58.

- Memorandumul Congresului intelectualității românești (inclusiv a conaționalitor ce se consideră moldoveni) din regiunea Cernăuți, Ucraina*nr. 2, p. 44–52.
- Propunerile cu privire la proiectul Universității de Stat „Mihai Eminescu” din Cernăuți*nr. 2, p. 85–86.
- Rezoluția Conferinței „Limba și literatura română în școlile din Ucraina”*nr. 2, p. 83–84.

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Cârlan, Nicolae**, *Ideile literare ale lui Ion Luca*nr. 3.
- Filipiuc, Ion**, *Drumul împărătesc al poetului*nr. 1, p. 42–48.
- Olaru-Nenati, Lucia**, *George Voevidca – poet al Bucovinei*nr. 3.
- Precop, Vasile**, *Orest Horia Pașcanu – vrednic urmaș al lui Anton Pann*nr. 4, p. 80–95.

POEZIE. PROZĂ

- Beldeanu, Ion**, *Poezie*nr. 2, p. 87–94.
- Bucevschi, Ștefan**, *Deștelenirea (fragment din romanul „Un târg la graniță”)*nr. 1, p. 40–55.
- Lutic, Mircea**, *Versuri*nr. 3.
- Popescu-Sireteanu, Ion**, *Tablete*nr. 4, p. 96–100.
- Șevcenko, Taras**, *Poezie (Traducere și prezentare de Ion Cozmei)*nr. 1, p. 56–65.

FOLCLOR. ETNOGRAFIE

- Nunta la Pătrăuții de Jos (Din colecția profesorului Valeriu Zmoșu*nr. 1, p.66–80.

DIMENSIUNI SPIRITUALE

- Popa, Gheorghe**, *Drepturile omului în viziunea profeților*nr. 1, p. 81–86.

REFLECȚII PEDAGOGICE

- Boca, Irina**, *Educația religioasă în școala românească contemporană și drepturile omului*nr. 1, p. 87–91.
- Gorda, Maria**, *Cuvântul nemuritor al Cobzarului în serviciul prezentului*nr. 4, p.101–106.

Giurcă, Gheorghe, *Mitropolitul Silvestru, întemeitorul literaturii didactice românești din Bucovina* nr. 1, p. 92–97.

ARHIVA BUCOVINEI

- Arhiva istoricului Teodor Balan:** *Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. Studiu (în manuscris) de dr. Teodor Balan* nr. 1, p. 108–123; nr. 2, p. 95–100; nr. 3.
- Luceac, Ilie**, *Câteva scrisori inedite ale lui Constantin Hurmuzachi* nr. 3.
- Din arhiva familiei Morariu**, *Cursul vieții mele (sfârșit)* de pr. Constantin Morariu nr. 1, p. 98–107.

OPINIA ISTORICULUI

Moisuc, Viorica, *„Moldovenism“ versus „Românism“ sau de ce se vrea întoarcerea la vremurile lui Roller?* nr. 4, p. 107–121.

CRONICA CERNĂUȚEANĂ

Tărățeanu, Vasile, *Pe tabla de șah a jocului politic* . . . nr. 1, p. 124–130.

ROMÂNII DIN AFARA ROMÂNIEI

Loghin Popescu, Ion, *Pământul făgăduinței (II)* – fragment din cartea cu același titlu în curs de apariție nr. 3.

CĂRȚI. REVISTE

- Andrieș, Tudor**, *Pentru apărarea ființei românești (Valeriu Braniște, În slujba Bucovinei. În slujba neamului românesc. Articole politice, Editura „Bucovina Viitoare“, Suceava, 1998)* . . . nr. 1, p. 135–136.
- Precop, Vasile**, *O carte document istoric: Cursul vieții mele. Memorii de Constantin Morariu*, Suceava, Editura „Hurmuzachi“, 1989 nr. 2, p. 101–109.
- Toacă, Maria**, *O dovadă incontestabilă a românismului în Bucovina (Grigore C. Bostan, Poezia populară românească în spațiul carpato-nistrean, Iași, Editura „Cantes“, 1998)* . . nr. 1, p. 133–134.



Tehnoredactare computerizată:
Editura INFO-TEAM Ltd.
Tel.: 093.380.569

Tiparul executat la
Tipografia „ARC“ SRL
Tel.: 211.86.17



ISSN 1222-5606